

OB CERKNIŠKEM JEZERU

B. BRINŠEK

Delo in denar.

Povest. Spisal dr. Fr. Detela.

I.

Zanimanje budi vsaka razlika v navadni enoličnosti, prelepa ali pregrda, prekratka ali predolga, pretesna ali preširoka obleka, nenavadna govorica, posebno vedenje, čudna postava; sploh vsaka izvirnost, bodisi pristna ali ponarejena, opozori družbo nase, ki začne hvaliti ali grajati, občudovati ali zavidati, ki se začne zanimati za ta napad na ljubo vsakdanjost, najprej nehote in natihoma, potem glasno in glasneje.

Tako sta zanimala v Medgorju vso vas dva kmeta, Kocjan in Kos, ki sta se razlikovala od vseh sosedov in se bližala, ker sta si bila tudi drug drugemu popolnoma nasprotna v nazorih, po nasprotnih potih istemu cilju.

Kocjan je bil od mladih nog zaspan nazadnjak, ki je popolnoma krivo razumel kralja Salomona nauk, da naj gre lenuh gledat mravlje. Zakaj kot pastir že je Kocjan na paši najrajši legel na trebuh in opazoval kakšno mravljo. Pri tem opazovanju pa je vedno zadremal in zaspal in spal toliko časa, da ga je zbudilo kričanje in kletev, ki je podila njegovo živino iz škode.

Kot fant je dremal naprej. Kadar je hodil s tovariši, se je vedno zvrnil v kak jarek ali čez kakšno ranto, ki je ni bil zapazil; in če se niso brigali zanj tovariši, se tudi on ni zanje, ampak je mirno obležal. Neko noč pa si je pridremal nevesto. Šel je bil na vas, brez posebnega namena, prvič in zadnjič, in samo zaraditega, ker so mu pravili fantje, da je to stara navada; in starih navad se je hotel držati Kocjan vse življenje. Vasoval pa je tako, da je sedel na prvo pripravno skladanico drv in za-

dremal. In ko so hodili ljudje drugega jutra mimo k prvi maši, je Kocjan še vedno dremal in visel na skladanici. Kdor ga je videl, se je nasmejal, dasi stvar ni bila samo smešna. Skladanica je stala namreč pod oknom Kraguljeve Lenke in ljudje, ki so hodili mimo, se niso smejali samo mlademu Kocjanu, ampak tudi v okno. Teh neslanih šal pa se je Lenka hitro naveličala. Poklicala je očeta in brata, da maščujeta njeno dobro ime. Kako bi se godilo Kocjanu, če bi ne bil dedič lepega posestva, se ne ve; tako se pa nista posebno pohujševala ne oče, ne sin, ampak spravila fanta v hišo, kjer se je mati nekoliko jezila nad hudobnostjo tega sveta in Lenka nekoliko jokala. Moška dva pa sta govorila pametno in stvarno in Kocjan je kimal zdaj sem, zdaj tja. Kmalu so si bili vsi dobri prijatelji; zajtrkovali so skupaj in čez nekaj tednov so šli delat pisma.

V zakonu je dremal dobrovoljni Kocjan naprej, kar je zelo jezilo mlado ženo. Kocjanka je bila namreč varčna in pridna; mož pa je sanjaril okrog kakor kak pesnik, se zagledal zdaj v kakšno žival, zdaj v čudno rastlino in obstal, obsedel ali obležal in zadremal. Rad je delal samo družčino tovarišem v krčmi, ki so mu dopovedovali, da se njemu, ki ima tako pridno ženo, ni treba truditi, varčevati pa celo ne.

„Ne govorite neumno! Denar jaz dobim težko,“ jih je zavračal Kocjan, ki je govoril resnico, a ni hotel razodevati rodbinskih skrivnosti.

Denar je imela namreč Kocjanka v rokah in ga skrbno skrivala. Takšne so žene! Toda Kocjan je bil bolj prefrigan, nego se mu je videlo. Zdajpa zdaj se mu je posrečilo, da je iztaknil in pobral skrite prihranke, brez vseh pomislekov, ponosen, da

je prekanil ljubo ženko. In ta se je res čudila, ne samo jezila. Saj je bila vendar poiskala najskrivnejši kofiček za težko prislužene krajcarje. In vendar je izginil denar in z denarjem mož, denar za vse večne čase, mož za en dan ali dva.

Kako se je moglo to zgoditi, to je bila Kocjanova poslovna tajnost. Kadar je namreč zaslutil Kocjan denar doma, je začel dremati še huje, da ne bi motil žene, ki je skrivala svoj zaklad. Črez nekaj dni pa je začel miže opazovati, kam da uhaja skrivaj ženka, kam da se izgublja vsak dan ali tudi večkrat na dan, kam jo goni takorekoč slaba vest. Potrpežljivo se je držal potem svojega sledu in odkrival zaklad za zakladom.

Ker je pa Kocjan rad delil s tovariši, kar je imel, so ga tudi vsi radi imeli. Lenke pa niso marali, zlasti tisti sosedje ne, ki so se bili nadejali, da bo kmalu dogospodaril ljubi Kocjan in da se bo posestvo ceno prodalo. Ta lakomna ženska pa je zadrževala uresničenje lepih nad, kljubovala s svojim gospodinjstvom takorekoč vsem gospodarjevim naporom in prekriževala sosedom načrt za načrtom.

Ko je prodajal Kocjan natihem in poceni mesarju junca, češ da ga ne potrebuje črez zimo, denarja pa vedno, je razdrla razjarjena žena lepo kupčijo in vpila tako, da nista prišla do besede ne mož, ne mesar, in da se je ves tresel mesarjev pes in pobegnil še pred svojim gospodarjem. In ko je bil podjeten sosed že kupil od Kocjana njivico, se je obrnila Lenka celo na sodišče in ovrгла pogodbo.

„Potlej naj si pa opomore ubogi kmet!“ je zavaljal obsojeni kupec črez sodnika. „Ti ljudje nimajo nobenega zmisla za socialne potrebe.“

„Oh, kako vendar gospodariš!“ pa je očitala uboga žena doma dobremu možu. „Drugi te imajo za norca in skrbe samo za sebe; ti pa skrbiš za vse druge, samo za svojce ne.“

„Zato me imajo pa tudi radi drugi,“ je kimal Kocjan in poudarjal, da bo pač pred njim dogospodaril nekdo drug, sosed Kos, ki premišluje in preudarja in popravlja in prenareja naprejinnaprej.

In res, sosedu Kosu se ni godilo nič bolje, tako da dolgo ni mogel umreti Maričin Jože, ker ga je mučila na smrtni postelji radovedna želja, da bi vsaj še videl, kaj da bo s Kocjanovino in Kosovino.

Kos pa je bil radikalen naprednjak, ki je bridko čutil, s svojim strokovnim listom vred, kako zaostalo da je naše gospodarstvo. Hlastno je segel po vsakem tiskanem nasvetu, ne zato, da bi zavaljal in kritiziral, o čemer se tako bridko pritožujejo strokovni listi, ampak da bi izvršil, kar se je nasvetovalo. List ve, kaj piše, je dejal, in jaz vem, kaj delam.

Imel je v hlevu lepo živino, ki je dajala obilo mleka in mnogo prireje, ki se je ob slabi krmi hitro

debelila in našla vedno dobrih kupcev. Ko pa je bral Kos nekega dne, da je naša goveja živina vsa skup za nič, da je treba vse drugačne pasme, ako hočemo napredovati, je takoj vedel, kaj da ima storiti. Kako bi tudi mogle priti resno v poštev skromne vrline domače živine spričo neodpustne napake, da je zaostala, nemoderna! Žena je prosila, jokala, ugovarjala, naj ne verjame vsega ljudem, ki samo bero in pišejo, ki rede vse pasme samo na papirju, naslikane, ki uče druge, sami pa ne primejo za delo, ki razkosajo in razprodajo vsako posestvo, ki jim pade v pesti, ali pa dajo v najem komursibodi, kakor da bi bili prepričani, da bo najzanikarnejši kmet bolje gospodaril nego oni sami. Zaman. Kos je bil kremenit značaj, ki bi šel v smrt za svoja načela.

„Le beri tukaj,“ je dejal, „kako se godi v Švici, kjer imajo vse drugač uravnano živinorejo in vse drugačne dohodke!“

„Ali je pa tudi zapisano,“ je ugovarjala ona, „če imajo v Švici tudi tolikšne davke in doklade kakor pri nas, če vzemo tam tudi vsakega odraslega fanta v vojake, če rede tudi takšno armado uradnikov in biričev?“

Kos ni bil tak omahljivec, da bi se bil dal pregovoriti. Sosedje so hitro pokupili njegovo živino in ga potrdili v naprednih nazorih, češ da naj le poizkusi, in če se obnese poizkus, pojdejo vsi za njim; kdor ne vaga, je brez blaga.

„Tako je,“ je dejal Kos ponosen in naročil novo pasmo, ali muricodolsko ali simodolsko ali murbodensko, to je brez pomena; vsekakor tisto, ki je bila takrat najmodernejša.

Na Kosovem vrtu je raslo lepo, zdravo drevje različnih vrst, tako da je bilo od Velikega Šmarna do Vseh svetih vedno kaj obirati in za zimo hrušek in češpelj in krljev zadosti.

„Naravnost name meri strokovni list,“ si je pa mislil nekoč Kos, ko je bral, kako napačno da je to, če goji kdo sadje raznih vrst; koliko koristneje da je saditi samo eno vrsto, in sicer zgodno sadje, ki se najlaže spravi v denar. Tak lep nauk seveda ni bil bob ob steno. Kos je razdal, kar je bilo mlajšega drevja sosedom, starejše pa je tebi nič meni nič posekal.

„Vsak govori, kakor se mu zdi,“ je zavrnil ženo, ki se je držala zastarelih nazorov.

Nabavil in nasadil si je zgodnih žlahtnih hrušek, za katere se bodo trgali ljudje, kadar jih bo on prodajal, in sicer ne prekupcem in branjevcem, ki kupujejo nadebelo in iščejo velikanskega dobička in odirajo pridelovalca in potrebovalca, ampak naravnost, brez posredovanja, poštenim potrebovalcem, ki kupujejo nadrobno. O, Kos je poznal tok modernega časa.

Kot modernist in reformator pa se Kos ni izkazal samo v gospodarstvu, ampak je segel tudi v gospodinjstvo. Perutninarstvo velja vsaj na deželi za ženski posel; gospodinje skrbe za kure in race, gospodinje pobirajo jajca in prodajajo piščeta; moški gledajo skoraj vsi pisano kokoši, ki jim brskajo po mrvi in zanašajo perje med krmo; nekoliko morda tudi zaraditega, ker ne gre ta izkupiček v njih mošnjiček.

Kosovkine kokoši so bile pridne, poštene in ponižne. Gospodinji so prizadevale prav malo skrbi; iskale so si same živeža, nosile jajca, da jih je komaj sproti pobirala gospodinja, in poleti je mrgolelo dvorišče piščancev, ki so se kmalu dobro prodajali. Neka dne pa prinese strokovni list tužno vest, da je naša domača perutnina vsa izpačena, izprijena, degenerirana; da bi nikjer na tem svetu ne trpeli tako zanikarnih in ničvrednih kokoši in da je skrajni čas, da se vpelje boljša, imenitnejša, plemenitejša pasma; sicer da propade naše dobro kmetsko ljudstvo popolnoma.

„Če ne poprodaš hitro teh grdogledih kokoši,“ je dejal Kos razjarjen svoji ženi, ko je držal list še v rokah, „ti jih pobijem jaz vse.“

„Oh, nikar, Tomaž!“ je prosila žena; „saj nam ne prizadevajo nič hudega. In glej, šele včeraj sem prodala piščet za dva in jajc za tri goldinarje.“

„Po čem jajca?“

„Po dva krajcarja.“

„No vidiš. Tukaj je popisana pasma, ki prodaja jajca po kroni. Ali razumeš? Po kroni. Stoinpetdeset kron bi bila dobila ti včeraj za jajca, če bi imela pravo pasmo. Kaj hočeš s tako malopridnim, pokvarjenim plemenom, ki samo zoblje!“

„Petdeset goldinarjev in čez mi dajo vsako leto moje kokoši.“

„Nova pasma ti jih bo dajala čez petsto.“

„Premisli vendar, Tomaž, da pošljamo mi jajca in kokoši v tuje kraje in iz tujih krajev hodijo k nam ponje. Nam ni treba tujih nič kupovati, ker celo domače prodajamo. Če so tiste tuje pasme tako dobre in imenitne, zakaj pa hodijo k nam ljudje po te zanikarne?“

„Ti tega ne razumeš. Ljudje, ki to pišejo, imajo svoje izkušnje.“

„Le tega nikar ne verjemi! Ti ljudje samo prepisujejo in ne pomislijo, da ni vse za naše kraje, kar se morda drugje izponaša. List seveda mora biti poln, in če ni zrna, se dobe prazne besede.“

Lahko si mislimo, da niso omajali tako nazadnjaški ugovori naprednih načrtov. S solzami v očeh se je poslavljala gospodinja od svojih kokoši, ki so jo pogledovale postrani tako milo, kakor da bi dvomile o pravičnosti in hvaležnosti tega sveta.

Tako se je pričelo pri Kosu popolnoma moderno gospodarstvo, in to gospodarstvo bi bilo še nekako uspevalo, ako bi bila prispevala dežela ali država vsaj s toliko podporo vsako leto, kolikor je bilo izgube. Tako pa je šlo vse rakovo pot. Niti plemenita živina, niti imenitne kokoši se niso počutile dobro na novem kraju. Nič jim ni ugajalo, ne zrak, ne voda, ne družba. Nad krmo so vihale krave svoje plemenite nosove, da je lahko videl gospodar, da so česa boljšega vajene; in katera krava bi v takih razmerah, polna nezadovoljnosti in domotožja, dobro molzla!

„Prav molzne niso,“ se je tolažil Kos; „ampak izpitale se bodo lahko in hitro.“

Kaj še! Hujšati so začele, kakor gosposke kokoši, ki so tudi v prvih dneh počasi in visoko dvigale noge po dvorišču in ponosno prezirljivo gledale krog sebe in čakale, kdaj da se jim bo natreslo pšenice. Ko pa so čakale dolgo in zaman, so se jim povесili kljuni. Počenile so skup, kokotale ogorčene in sklepale, da ne zneso ob taki postrežbi nobenega jajca in ne izvale nobenega piščeta. In z malimi izjemami so se držale svojega sklepa in nagajale gospodinji, ki jim ni znala ali ni hotela postreči, kakor se spodobi gosposkim kuram.

Tako ni bilo pri hiši ne mleka, ne jajec, ne sadja, in gospodinja se ni dala potolažiti, naj je še tako trdil gospodar, da je začetek vedno takšen: da pa to ne sme oplašiti razumnega človeka; ti troški da se bodo poplačali, z obrestmi poplačali; samo da treba dobiti nekoliko posojila za prve težkoče. In kako lahko se dobo dandanes posojilo!

Škoda, da se ne dá dognati, kako bi se bili obnesli Kosovi poizkusi! Mož je namreč umrl sredi svojega novotarjenja, ravno tisto leto, ko so mu bile prvič obrodile žlahtne hruške. — Kako se jih je bil razveselil gospodar Kos! Kako šele medgorska mladina! Naj bi bil plot krog vrta še dvakrat tako visok in gost, medgorski dečki bi ga bili preplezali; tako imenitne so bile te hruške.

Naravno in umevno je tedaj, da je dobil Kos nekega jutra nekaj drevja obranega in nekaj vej polomljenih na svojem vrtu. Srdit je čakal prihodnjo noč tatov in se grozno prehladil. To je bila prva nesreča, druga pa, da ni samo prepodil tatov, ampak jih tudi naznanil sodišču. Tako neslišano postopanje so hudo obsojali vaški komunisti, ki jim ni šlo v glavo, da bi bilo sadje krasti tatvina. In zopet nekega jutra je dobil Kos vse imenitne hruške kroginkrog debela za celo ped široko obeljene, tako da so se začele sušiti.

Kosa je rešila kmalu potem pljučnica vseh bojev tega čudnega sveta, kjer so pred paglavci varne samo lesnike in tepke.

Vdova pa ni nadaljevala poizkusov. Uredila je gospodarstvo zopet bolj po starem kopitu, češ da predniki tudi niso bili sami tepci, in prepuščala poizkuse sosedom. Gledala je le, kje bi se dalo kaj pridobiti, kje kaj prišchediti, in ker je imela pridne otroke, se ji je posrečilo v nekaj letih poplačati skoraj vse dolgove.

Tako se je boljšalo pri Kosu gospodarstvo, pri Kocjanu pa, ki ni hotel umreti, slabšalo. Zakaj kot producent ni bil Kocjan za nobeno rabo, konsument pa dober. Iz tega nasprotja pa so nastali doma prepiri, ki so ovirali delo in grenili življenje ženi in otrokom. Žena se sicer ni bala domačih bojev; otrokom pa je bilo silno hudo, kadar so se vlekli za mater proti očetu. Najstarejša dva sina sta se tudi kmalu naveličala domačih težav in brezuspešnega dela. Šla sta služiti in pobegnili v Ameriko, kakor hitro sta si bila prislužila potnino. Tudi starejša hči Lojza, materina ljubljenska, ni hotela ostati doma. Dobila je službo v mestu, pisala parkrat materi, poslala par goldinarjev; potem je bil konec. Ne od Lojze, ne iz Amerike ni bilo nobenega pisanja, nobenega poročila več.

„Andrej,“ je dejal Kocjan krčmarju, ki si je držal novine, „ti bereš novice iz Amerike, kdaj da je katerega zasulo ali ubilo ali polomilo; drugega se tako nič ne sliši o naših ljudeh. Pazi, kdaj da bo kateri naših dveh na vrsti, da mi boš povedal. Dal bom za eno mašo, dasi ne pošiljata denarja nič, ki bi ga jaz potreboval.“

Ostala sta doma še Franca in najmlajši sin Janez, hčerka, rahločutna dušica, ki je samo molila, kadar je prišlo staršema kaj navzkriž, sicer pa vse odpuščala, vse trpela in živela bolj na onem svetu nego na tem, in Janez, trmast fant, ki je hudo gledal in malo govoril; a kadar je izpregovoril, je vsekala beseda v živo, in kadar je pogledal izpod mračnega čela, je povsili oče Kocjan oči, pokimal in šel. Janez je stal zvesto materi na strani, kadar se je prepirala z očetom ali s sosedi, Franca pa je samo tolažila in mirila na vse strani, češ da naj se nikar ne vlečejo tolikanj za posvetno blago, ko je življenje tako kratko in prava naša domovina oni svet.

„Ti pojdi molit!“ jo je zavračala mati. „Jaz pa sem gospodinja in meni je Bog naložil dolžnost držati hišo pokoncu in skrbeti, da ne boste otroci beračili po svetu. Krivico, ki se godi meni, jaz lahko odpuštim in prenesem; tistih pa, ki se gode hiši in vam, ne bom prenašala.“

„Ta ženska je tako huda,“ so dejali sosede, „da še otroci ne prestanejo pri njej.“

In res je premišljeval tudi Janez, ali naj bi šel za bratoma v Ameriko ali v druge kraje, kjer bi si kaj prislužil. Toda zadrževala ga je mati, češ da je

dom izgubljen, če odide še on, in da bo ona pregovorila očeta, da prepíše nanj domačijo.

Pređen pa se ji je to posrečilo, so vzeli sina v vojake in mati je ostala sama s hčerjo in se trudila in ubijala, dokler ni oslabela in onemogla popolnoma. Kocjan je kimal, da mora že tako biti božja volja in da se ne dá nič opraviti. Mati pa je silno želela še enkrat videti svoje otroke. Toda sinovi so bili predaleč, dva onostran morja, eden na Tirolskem Bog ve kje.

„Da bi le Lojzo še videla, pređen se ločim!“ je vzdihovala in čakala nestrpneje od dne do dne. Da bi jo zagledala prva, si je dala pomekniti posteljo k oknu in gledala po cesti, proti dolini, odkoder bi imela priti vsak čas.

V takem pričakovanju je prišel zadnji večer njenega življenja, soparen večer, poln goste teme, v kateri se je bližala nevihta. Po šipah so padale težke kaplje, zdajpazdaj je razsvetlil blisk vso siromašno sobo in okna so zadrhtela pod gromom. In enkrat, ko se je zabliskalo, je zaječala bolnica, da vidi Lojzo zunaj, ki gleda skoz okno in drži otroka v naročju. Franco, ki je molila ob postelji, je stresla slutnja, da se bliža zadnja ura, mož, ki je dremal na klopi, je menil, da blede reva; žena pa je strmela v okno, se sklanjala v postelji in trdila, da vidi svojo hčer, in se jezila, zakaj da je ne gre ne mož, ne Franca poklicat.

„In otroka ima, otroka ima,“ je mrmrala. „Bog ve, kaj to pomeni. Ali se je omožila? In jaz nič ne vem. Oh, pojditu no ponjo!“ Toda Franco je bilo strah grmenja in še bolj, ker je govorila mati tako čudno; mož pa si je mislil, da bi Lojza ne ostajala zunaj na dežju, če bi bila res prišla; prav pa bi bilo, če bi prišla in prinesla kaj denarja, ki ga je on zelo potreben.

Še tisto noč je umrla žena in par Medgorcev je celo videlo smrt, v črn plašč zavito, ki jo je odnesla kakor otroka v naročju.

Kocjan se je vdal v svojo usodo in brskal po skrivnih kotih svoje hiše, če bi se dobil še kje kak denar. Toda iskanje je bilo brez uspeha; zakaj rajnica je bila izročila zadnje krajcarje hčeri Franci z naročilom, da jih ne sme dati očetu. S tem naročilom pa je spravila dobro dušo samo v veliko stisko. Ko je namreč začel povpraševati oče, ali res nobenega denarja ni zapustila mati, si hčerka ni upala tajiti. Oče je spravil denar, češ da je vse tako slutil, in pohvalil Franco, da je pridna.

Kocjanova hiša pa je lezla na kup, počasi in nevzdržno; majhna posestva se namreč tiho, nevidno sesedajo, velika zgrme nanagloma, kadar je udari nesreča, kakor izpodjeda bolezen slabotne ljudi polagoma, krepke trešči namah ob tla.

MADONA Z ROŽNIM VENCEM

SASSOFERRATO

Kosovka si je bila medtem precej opomogla, in ker so ji doraščali otroci, je premišljevala, kako bi jih preskrbela. Svoji hčeri Meti je bila že izbrala ženina, Kocjanovega Janeza, ki je bil še pri vojaki. Seveda bi moral Kocjan prepisati posestvo nanj, kakor ga je že naganjala njegova rajna žena. „Zdaj pa je to moja skrb,“ je dejala Kosovka hčeri, ki je bila zadovoljna z načrtom in se le bala, da ne bo morda zadovoljen Janez.

Kocjan pa, ki ni še poznal tega načrta, je premišljeval in se čudil, zakaj da tako pogosto prihaja v hišo soseda Kosovka in zakaj da ga tako ljubeznivo tolaži v njegovi žalosti. Dozdevalo se mu je pač, da jo nekako razume, toda poguma ni imel; ko mu je pa zopet nekoč govorila na srce, se je osrčil, jo prijel za roko in pokimal, da če je ona takšne volje, bi pa tudi on jenjal žalovati po rajnici. „Še vedno mi je žal za njo,“ je dejal, „ker je bila res dobra žena, ti boš pa nemara še boljša.“

„Kaj midva, ki sva stara!“ ga je pomirila žena. „Otroci so zdaj na vrsti, otroci, tvoji in moji.“

„To sem si precej mislil,“ se je popraskal Kocjan za ušesom. Kosovka pa mu je opisovala prijetno, brezskrbno življenje, kadar bo gospodaril Janez in gospodinjala pohlevna, dobra ženica.

„Ki bo tudi skrivala denar pred menoj,“ je pokimal Kocjan.

To so bili prvi napadi na Kocjanovo samostalnost; odbijal jih je uspešno z zaspano neodločnostjo, kakor je proti topovom boljša bramba mehka prst nego kameno zidovje. Zahrbtni naklepi pa so se kovali naprej in zalezovanje se je šele pričelo. Kocjan je dobival kolone, bob, odpustke z božjih potov; vsak dan ga je srečala Kosova vdova, ga pozdravila, zapletla v razgovor in celo vprašala za kakšen svēt; da, ko je imel nekoč Kocjan toliko dela, da se mu je komaj umaknil v senco, sta prišli tiho Kosovka in hčerka Meta in pomagali Franci, da si je mislil Kocjan, ko se je bil predramil in si mel oči, kako bi bilo lepo, če bi imel takšno gospodinjo. Da bi ji povedal kaj duhovitega, je dejal, da naj pusti Meto kar pri njih.

„Prav rada,“ je poprijela Kosovka in začela govoriti tako zanosito in prepričevalno, da ji je Franca takoj pritegnila. Kocjan, ki se je hitro pokesal svojih nepotrebnih besed, se je obotavljal in ustavljal in branil na dve strani; a preden se je še prav zavedel, je prikimal in obljubil, da bo prepisal dom na Janeza.

„In Meta bo gospodinja, nobena druga,“ je dejala Franca in se ozrla, kje da je tovarišica. Toda ta si je bila takoj, ko se je vnel zanimivi razgovor, potegnila ruto na oči in zbežala.

Za izpolnitev obljube pa se Kocjanu ni toliko mudilo, kolikor Kosovim. Odložiti, kar se da odložiti, to mu je bilo po mnogih izkušnjah potrjeno pravilo,

ki se ga je zvesto držal odnekdaj, in le prenačlit se ne, si je prigovarjal, ko nihče ne ve, kako se bodo zasukale razmere. Kadar je govoril s Kosovko, je bil z njo enih misli in enih besedi, da bo Meta Janezova gospodinja, on pa bo živel prijetno in brez skrbi; kadar je bil pa sam, se je veselil natihem, da se ni še zagovoril, da ni še postavil nobenega roka. Zavlačevati in odlašati in nepotrpežljive ljudi jeziti ni znal nihče tako v Medgorju, in hudo se je morala premagovati Kosovka, da je krotila nejevoljo. Tako ji je bilo pri srcu kakor človeku, ki se ne more izvleči iz vode, ker se mu vdaja pod rokami mehka zemlja in pesek.

Tako so tekli v pritajeni borbi dnevi in tedni. Ko pa je začelo pisano listje z dreves posipati vlažna pota, se je vrnil Janez z lesenim kovčegom v roki domov, nenapovedan in nepričakovan.

„Dober dan, oče! Vojaščino sem doslužil,“ je pozdravil očeta, ki je sedel pred hišo in čakal večerje.

„Ali si prinesel kaj denarja?“ je odzdravil oče.

„Nič,“ je dejal sin. Temna senca mu je preletela zagorelo lice in čelo se mu je gubančilo.

„To sem si precej mislil,“ je pokimal Kocjan. „Lojza je bila pa prinesla nekaj, Lojza, pred dvema letoma. Veliko ni bilo, nekaj pa le, in ti si bil tudi dve leti pri vojaki.“

„Vi pa gospodarite že trideset let,“ se je nasmel Janez skoz zobe. „Kje pa so mati?“

„O, ta se že zdavnaj pri Bogu veseli,“ je dejal oče in se čudil, da sin ne ve, česar mu ni nihče pisal. Sin je prebledel, ker ga je stresel mráz po vsem telesu. Potegnil si je z roko čez oči in se obrnil nejevoljen.

„Franca je pa na njivi,“ se je obrnil oče za njim; „menda žanje ajdo.“ —

„In nič mi niso pisali, nič mi niso pisali!“ je sklepal Janez roke in jih pritiskal na čelo in usta, ko je hitel na njivo k sestri. Pristrčno sta se objela brat in sestra in zardela od sladkega ponosa je ogledovala Franca brhkega brata, ki ji je očital, zakaj da mu ni nič pisala o materini bolezni in smrti.

„Kaj naj bi ti pa bila pisala!“ je dejala ona, „saj nisi mogel nič pomagati. Ti nisi mogel k nam, mi ne k tebi in tudi mati ni hotela, da bi se ti prestrašil in žaloval. Žalostne novice se vedno prehitro izvedo; ampak zgodi se, kar je božja volja!“ Pripovedovala mu je, kako je umrla mati, kako si je želela videti še svoje otroke, kako se je prikazala na smrtni postelji Lojza, ki je ni videl drug nihče.

„Iz Amerike ni nobenega domov?“ je vprašal Janez.

„Nobenega,“ je dejala sestra tiho. Brat pa si je grizel ustnico in gledal mračno po zapuščenem polju in raztrgani strehi in menil, da bi bilo zanj

tudi najboljše, da odide za bratoma. Sestra ga je začela pogovarjati, da se mu bo prepisala hiša in da mu je izbral oče že nevesto, Kosovo Meto, ki ga vzame rada, in kako bi si potem opomogel dom.

„Kakšna pa je zdaj Meta?“ je vprašal fant malomarno.

„Brhka in pridna,“ je dejala sestra in začela z vso svojo zgovornostjo hvaliti tovarišico.

Janez je premišljeval sem in tja. Amerika ga ni vlekla in silno rad bi ostal doma, ko se mu je v tujini tako tožilo po domačih krajih; toda ostati ni maral kot hlapec brez plače, ki bi samo delal in gledal, kako brezuspešen je ves trud.

„Dobro, Franca,“ je sklenil, „dom naj se prepiše in jaz vzamem Meto, če je količkaj komu podobna.“

Zvečer sta že šla brat in sestra v vas h Kosovim, kjer so ju sprejeli prijazno in prisrčno. Janez, ki je videl zadovoljen, kako čedno dekletko da je Meta, je govoril tako, kakor da bi bilo že vse določeno in gotovo; Meta pa ga je pogledovala od strani, plaho in zardela, kadar sta se srečala z očmi, ker jo je bilo sram v zavesti, da je zasnovala in spletla pravzaprav mati to zvezo, da je pač on njen izvoljenec, ona pa ne izvoljenka, ki bi si jo bil izbral on za nevesto. Tako ponižana in osramočena se je zdela sama sebi, da si je komaj upala govoriti. Čim bolj pa se je silila, da bi se vedla mirno in ravnodušno, tem bolj je bila videti izbegana, tako da se je jezila sama nase, še bolj pa mati nanjo.

Ta ji je tudi očitala, ko je odšel Janez s sestro, čudno vedenje proti ženinu.

„Oh, saj ni še moj ženin,“ je stokala hči.

„Kaj pa drugega! In ti, norica, ga nisi niti vredna.“

„Saj ne mara zame, oh!“

„Čemu pa je prišel! Ali se nismo zgovorili do konca? Toda to ti povem: Če boš ti nagajala, te bom pustila jaz pri miru in kar pri hiši mi ostani kot dekleta svojih bratov!“

Dasi nekoliko potolažena in hvaležna skrbni materi, je Meta vendar še nekaj časa ihtela; zakaj zdelo se ji je nespodobno kazati očitno zadovoljnost. Sedla je s svojim delom k oknu in pogledovala proti Kocjanovim in premišljevala, kdaj da pride zopet Janez in če jo bo v nedeljo že spremljal iz cerkve proti domu.

Prišel je zopet drugega dne in ona mu je tekla naproti žareča od radosti. On pa je pozdravil tako kratko in govoril tako pametno, da jo je užalilo v srce, da je povesila oči in umolknila, kakor zapre cvetica čašico pod puhom mrzle sape. Oh, da bi bil vsaj nekoliko bolj lahkomišeln in vesel ta Janez!

V Janezovem srcu pa ni bilo prostora za veselje, ker je bilo polno nejevolje in skrbi. Kaj mu je po-

magalo, če se je zdelo Kosovim in sestri vse dogovorjeno in določeno, če je pa oče molčal in dremal in hodil kakor v sanjah iz dvorišča v hišo, iz hiše na prag gledat mačka, ki se je umival na klopi, in psa, ki se je zlecal in zeval na solncu, zaspan kakor gospodar! Nepotrpežljiv je izpraševal Janez Franco, kaj da to pomeni, in oba sta prišla nad očeta. Ta pa je pogledal mirno in vdano zdaj sina, zdaj hčer, pokimal in menil, da ni mislil tako resno, kar je govoril, besede so pač besede in nobena ni konj.

„Čemu sva pa šla midva potem h Kosovim!“ se je razjezil Janez in gledal sestro izpod čela. Ta se je spustila v jok in očitala očetu, kaj da je govoril in obetal njej in Kosovki in Meti in da vendar ne more umekniti besede. Oče je pa zmigal z rameni, pokimal in se obrnil. Sinu je vrela kri v srcu.

„Še mene boste pognali v Ameriko,“ je vpil za njim.

Hči je jokala doma, sin pa je begal po polju, se ogibal ljudi in se prepuščal onemogli jezi.

Kakor jesenske sence po pogorju, ki se zdaj zasveti v pisanem lesku, zdaj zatemni pod oblakom, so mu hiteli skozi dušo dogodki mladih let, spomin za spominom; kako sta zapustila z jezo v srcih oba brata očetov dom, kako se je poslavljal in jokala ljubljena sestra Lojza. O bratih ni nobenega glasu. Lojze ni odnikoder; Bog ve, kje žive med tujimi ljudmi, če so še živi. In mati, mati! Ni je videl več, odkar ga je prekrižala, ko je odhajal v vojake, in tožila z ihtočim glasom, da se vidita zadnjikrat. In poleg vseh teh bridkomilih spominov mu je stal v duši oče in kimal in dremal. Janez je zaškripal z zobmi in stiskal pest, ker so se mu porajale v srcu iz srda in jeze grozne misli. Videl je domačijo zapuščeno in zanemarjeno in vedel, da bi je ves njegov trud ne rešil poloma ob takem gospodarstvu. On, sedaj mlad in krepak, bi se doma postaral in oslabil, in ravno, kadar bi ne mogel več delati in kadar bi najbolj potreboval zavetišča, bi ga izgubil. Oče, ki ni skrbel za druge otroke, se tudi za njegovo bodočnost ne bo brigal. Poskrbeti mora tedaj on sam zase. Toda kako? Čakati doma, da postane dom njegov, bi bilo nespametno; zakaj oče bo gospodaril, dokler ne bo dogospodaril. In gledati, kako gine, kako pojema, kako umira rodna hiša, to bi bila bridkost, ki bi je on ne prenesel. To more prenašati samo srce sestre France, ki je imela oči uprte v večnost v trdni veri, da skrbi zanjo močnejši in skrbnejši in boljši oče od onega, ki dremlje pri peči. Po Janezovem srcu pa je plala vroča kri, ki je zahtevala tudi pozemeljske sreče, ki je pričakovala za delo in trud že tukaj plačila. Da ne more ostati doma v takih razmerah, to je bilo Janezu jasno, naj ga je tudi opominjal spomin, kako je hrepenel pri vojaki po domu, kako

je srečnega štel ubornega kmeta, ki obdeluje svojo zemljo. Oh, kako bi jo on ljubil in negoval in oskrboval, da bi mu hvaležna vračala s stoternim sadom ljubezen in skrb! Oh, prazne sanje! Kakšna je bila njegova vrnitev, kako so ga sprejeli doma! Sram ga je bilo tega spomina in jeza ga je lomila, kadar se ga je domislil.

Izprevidel je pa tudi Janez, kakšnim groznim izkušnjavam bi ga izpostavljala doma nagla jeza. Bal se je sam svojega srda in strahoma preišljeval, kaj bi se zgodilo, če bi mu ta enkrat kakor uporen konj stisnil žvale med zobe in bi ga on ne mogel več obdržati na uzdi.

Ko je stal tako v Janezovem srcu trden in neomajen sklep, da zapusti očetov dom, tedaj mu je prišla na misel tudi Kosova Meta, ki je bila prav napoti njegovemu načrtu. Čemu se je vteknil v to snubitev, ki nima zdaj nobenega pomena in mu je le zveksala domačo zadrego! Hud je bil na sestro, ki ga je bila izpeljala, dasi je poznala očeta, in preišljeval je, kako bi mirno in lepo razdrl to nepotrebno zavezo. Tolažila ga je zavest, da je malo še govoril z dekletom in, kakor se mu je zdelo, pametno, in da je tudi ona videti razumna, ki bo znala presoditi njegovo namero.

Tako je šel Janez s trdnim sklepom v težkem srcu h Kosovim po slovo. Sprejeli so ga ljubezniveje, nego si je on želel; in prav milo se mu je storilo, ko mu je stisnila Meta roko in so mu obsijale mračno lice kakor modrožarne zvezde njene krasne oči. Mati je veselo pozdravljala in pogrinjala mizo; Janez pa je stal nekaj časa, potem sedel, pogledal mater, potem hčer, si vihal brke in molčal.

„Zakaj si pa tako slabe volje, Janez?“ je vprašala mati.

Zdaj pa je začel pripovedovati Janez počasi in pretrgoma, kakšne težave da ima doma, da ne misli oče več na prepis, kako gre vse navzkriž in da se je odločil tudi on, da odide za bratoma, v Ameriko.

Meta je prebledela in povabila oči in težko požirala solze; mati je gledala predse, trkala lahko ob mizo in preišljevala; vsi trije so molčali.

„Oh, narobe svet,“ je dejala mati, ko je bila zbrala svoje misli, „da mora sin čakati štiridesetega in petdesetega leta, preden se more oženiti! Kadar umrje, pa zapusti po dve, po tri leta stare otroke. Mladina naj se ženi; starci pa naj se izpočijejo in pripravijo na smrt. Očetov trmoglavost goni sinove v Ameriko, kjer umirajo pred svojimi starši, mladi ljudje pred onemoglimi starci, narobe svet! Ta trma je kriva, da toliko sinov komaj čaka očetove smrti. Zato tudi, Janez, jaz tebi nič ne branim, da greš za nekaj časa od doma. Toda daleč ne smeš hoditi. Tvoj oče je neodločen in omahljiv; če govori danes

tako, bo govoril jutri drugače. Ravno zato, ker se ne moreš zanesti na njegovo besedo, moraš biti vedno pri rokah in pripravljen. Če bi bila jaz s teboj, Janez, jaz bi šla za nekaj časa delat v tvornico, na Fužine. Poizkusi! Ti boš malo postrašil očeta; jaz ga bom vzela pa doma v roke. Preden mine teden, pride sam pote. Le zapomni me!“

Meta, ki jo je bila misel na pretečo ločitev vso potrla, je prosila, da le v Ameriko ne, in Janez se je nekoliko obotavljal, nekoliko pomišljeval in se nazadnje vdal, ker mu je ugajal materin nasvet in ker se je nadejal natihem, da ga bo oče res kmalu pogrešil in poklical domov. Segel je materi in hčeri v roke in se poslovil. Meta ga je zadrževala in mu prigovarjala, da naj si nikar ne žene k srcu domačih sitnosti; da je najboljšo, da ostane v domačem kraju, kjer bosta oba pričakala boljših časov. „Če nama je namenjeno.“

„Oh, kaj! Namenjeno! Namenjeno je človeku enkrat umreti, drugega pa nič,“ je dejal Janez in šel. Meta pa je gledala žalostna za njim in preišljevala, če ga ni morda razžalila s kakšno nepremišljeno besedo.

Janez pa ni šel naravnost domov, ampak je zavil za vasjo na domače polje, ki se je razprostiralo v mesečini po zložnem pobočju. Slovo od domačega kraja ga je bolelo huje, nego bi sodil človek, ki ga je slišal govoriti. Kako mirno je ležala prijazna vas med gozdnatimi griči, za poljem travniki in ob gozdu bistri potoček; čista voda in čist vzduh in čisto nebo nad milim krajem! In komaj se je vrnil, mora oditi zopet. Druge pomoči ni. Rad bi bil še Janez sanjaril v gorkem mraku, ki je vabil od juga sem težke oblake na vedri nebeški oblok; toda pogovoriti se je moral še s sestro in ji naročiti, da mu mora pisati kmalu in večkrat o domačih razmerah. Še mu je svetila nada skoz temno noč, kakor so ga iz oken po vasi pozdravljale lučke, ko se je bližal domači hiši.

Postal je na dvorišču in čakal sestre, ker je hotel govoriti z njo samo. Ker je ni pričakal, je stopil v vežo.

„Janez, ali si ti?“ je vprašala sestra iz kuhinje.

„Na peči imaš večerjo. Očeta ni doma.“

„Ne bom jedel,“ je dejal Janez in stopil v kuhinjo. „Ampak tebi imam nekaj povedati.“ Razložil ji je svoj sklep, razkladal, zakaj da ne more ostati doma, in tožil, kako neprilichna da mu je zdaj snubitev.

Sestra je ugovarjala in jokala in prosila, da naj je ne zapusti, naj ostane doma, in obtoževala samo sebe, da je ona zakrivila vso neprilichno in da jo po pravici kaznuje Bog; on pa naj ne bo hud ne na očeta, ne nanjo, ki mu je prizadela to bridkost.

„Da se nismo dogovorili z očetom, to je prvi križ,“ je dejal Janez in ji stisnil roko, „drugi pa, da smo se dogovarjali s Kosovimi.“ Naročil ji je, da

naj mu piše takoj na Fužine, kakor hitro bi se oče izpremislil, jo miril in tolažil in ji voščil lahko noč.

Njemu pa noč ni bila lahka, ker so ga nadlegovale težke misli. Žal mu je bilo sestre, ki bo morala delati in trpeti za vso hišo, edina med brati in sestrami, ki se ne trudi za sebe, ampak za druge. Nekako sramoval se je sam svoje sebičnosti, tiste človeške slabosti, ki jo na drugih tako hudo obsojamo, a na sebi tako izborna in uspešno zagovarjamo. Razlog za razlogom si je navajal Janez za svoje ravnanje in se popolnoma prepričal, da je prisiljen tako delati. In če doseže svoj namen, kolika sreča! Če ne, ima pa načrt vsaj še eno dobro stran. Če ga namreč ne bodo pogrešali doma in ga ne klicali nazaj, potem tudi on ni vezan na nobeno plat, ne na dom, ne na Kosove, svoboden in sam svoj gospod. Te misli so ga tako pomirile, da je zaspal.

Zbudilo ga je deževno jutro in sestra je že pripravljala zajtrk. Hitro je povezal Janez svojo praznjo obleko in stopil po dežnik v sobo, kjer je spal oče na klopi. Ropot je predramil očeta, ki si je pomel oči in vprašal, če je že dan zvonilo. Janez je pritrdil, razpel proti luči dežnik, če bo še držal, in povedal obkratkom, da pojde delat v tvornico, na Fužine.

„Na Fužine?“ je ponovil zaspano oče. „Tam je pa dober zaslužek, tam, na Fužinah. Menda boš vendar poslal kaj denarja domov.“ Z nobeno besedo ga ni zadrževal doma, tako da se je inako storilo sinu in so mu silile hude besede na jezik. Toda premagal se je in molčal, ker je vedel, da olajša taka beseda srce le za hip in navidez, če se umakne kesanju.

„Zdravi!“ se je poslovil tiho, zaprl vrata za seboj in objel v veži objokano sestro, ki mu je prigovarjala, da naj še ostane vsaj toliko časa, da se razvedri. Janez je pogledal na vreme in nekaj premišljeval, kakor v nadi, da ga pokliče oče nazaj. Potem pa je stisnil sestri roko, zgrabil svoj zveženj, razpel veliki dežnik in se hitro obrnil proti dolini.

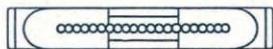
Pri Kosovih se ni oglasil nič. Čemu? Saj vedo, kam da gre; saj so mu pokazali pot. Zaničljivo so se mu stisnila usta, ko je pomislil, kako so ga poslali prav Kosovi od doma, da si prisluži v tvornici nevesto. Tako je valil, kakor vsi žalostni ljudje, krivdo svoje nesreče na tuje rame in hodil počasi po blatni cesti, kakor da bi ne bil še izgubil upanja, da prihiti kdo za njim in ga pokliče nazaj. Toda nikogar ni bilo. „Kakor hočejo,“ si je dejal in pospešil korak.

Hodil je, v neprijetne misli zatopljen, dolge ure skozi gozdove in planjave in vasi. Srečal je malo potnikov, došel ni nikogar. Kakor hitro pa se je približal dolini, se je oživljala cesta. Srečaval in dohajal je ljudi in vozove, ki se niso gibali počasi in premišljeno

kakor v hribih, ampak kakor bi se vsem mudilo; in bilo jih je vedno več, vedno več. Mirna tihota je ginila in skozi dež se je začel polagoma, vedno jasneje in razločneje, šum in hrup, kmalu hrušč in ropot, in iz vlažne megle so rasli, nedoločno najprej in zalito, dimniki in prostrana poslopja, potem majhne in velike hiše in cerkev, vsa vas. To so bile Fužine, pust, dolgočasen kraj. Nad vsem pustim krajem je ležala vlaga dežja in dima in saj in gnusno rjavo blato se je prijemalo težkih črevljev. Ognjen žar je zableščal zdaj iz te, zdaj iz druge line; enakomerno so puhali stroji, razbijala kladiva, hreščale kovine in dim je sipal v ozračje drobne saje, ki so tiho padale na polja, na drevje, na hiše in na blatna pota.

Janez je stal in strmел, kakor bi strmел marsikak delničar delniške družbe livarne in valjarne na Fužinah, ki še nikoli ni videl, kako goni deroča Peščata mogočne turbine, kako se prenaša in cepi in širi orjaška moč po valjih, vretenih, kolesih, jermenih na vse strani, v vse stroje mogočne tvornice, velikanskega ustroja, kjer opravlja stoinsto priprav, stoinsto rok vsaka svoje delo, vse po enem načrtu, vse v skupen smoter. Kadar zatrobi zjutraj sirena, hite delavci in delavke od vseh strani na svoja mesta, k svojim strojem, da jim strežejo in jih ravnaajo, pazljivo in previdno; zakaj stroj je občutljiv; če sežeš ali stopiš mimo, te zgrabi za roko ali nogo in vsaka nerodnost je poguba tebi ali stroju. In dokler sije beli dan in obseva solnce pisano dolino in temne gore, ki kažejo Peščati tesno pot, se v tvornici vse giblje in vrti in suče in vzdiguje in tolče, šumi in hrumi in vzdihva in stoče, se poti in trpi, in človek goni stroj in stroj človeka; kadar pa se stemni, se oglasi zopet sirena, in široka vrata se odpro, in trumoma hite trudni, izmučeni delavci, blede, slabo oblečene delavke v mrak in noč; razkrope se in razgube po hišicah, zgrajenih tako dolgočasno, tako enolično kakor od ljudi, ki so vajeni samo enega in vedno istega dela, in za ljudi, ki hodijo noter samo počivat in spat; drugi, zlasti mlajši delavci, pa si poiščejo svoje, samosvoje družbe in svojih prostorov za svoje pogovore in gledajo prezirljivo in postrani kmeta, ki se vleče za vsak krajcar in jim utrguje z draženjem svojih pridelkov zaslužek, in obračajo v trmi in zavisti oči proč, da ne bi videli krasnega gradička, ki se beli nad temnim dolom, letovišče bogatih, srečnih ljudi.

Gradiček Javorje pa se smeje onemogli trmi in zavisti, kakor se malo menijo kmetje okrog za težnje delavcev, nejevoljni, da jim uhajajo mladeniči in dekleta v tvornico za boljšim zaslužkom in večjo prostostjo. (Dalje.)

Skoz Vintgar.

Zložil Silvin Sardenko.

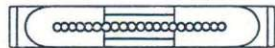
Moj Bog! O, kaj sem videl!
Ustvarjeno svetišče
lepote Tvoje divne,
čarobni Vintgar videl sem.
Moj Bog! In kaj sem tam spoznal,
spoznal jasneje, globokeje
kot pa v učenih knjigah vseh?

Ti Solnce — jaz pa komaj prah,
Ti Morje — komaj kaplja jaz.
O, da je mogla kdaj
nizkost nevedna moja
žaliti Tvojo visokost!
Kako je čudokrasna
najmanjša stvar iz Tvojih rok.

Ta slap nebeški Tvoj,
kako je čist,
kot rosa binkoštna,
kako mogočen in grmeč,
kot blisk noči viharjih;
a jaz tako sem neodločen,
tako boječ.

In te pečine skalne,
kot večnostalne;
a jaz — tako nezvest.
Ta roža vrh skalovja
kot kerub koprneča,
kot seraf je strmeča;
a jaz tako nevdan.

V čarobni Vintgar stopil sem.
In dihati sem bal se skoraj,
kot da sem kje življenje vzal,
ki zatajiti, skrivati
pred stvarstvom moram je sedaj.
Moj Bog! Kakó si velik Ti —
kakó sem majhen jaz!

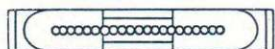

Poslanice prijatelju.

Zložil Nikánd er.

1.

Pesmi ne čujemo več, čeprav nas obsipljejo z verzi —
Modra beseda je ta, moj spoštovani Slavín!
Verzov na kupe povsod, modernih in hipermodernih,
tudi kaj starih še vmes, kakor na mojih poznaš.
Toda sentjavo je vse, brez klénega, zlatega zrna:
kakor bi veter-bedak pleve po zraku podil...
Kakor bi spuščal dečak po slamci mehurčke skoz okno,
svoji igračnosti v slast, svetu v nobeno korist...
Pesmi ne čujemo več — umrla je skoroda pesem,
ki nam je grela srce, ki je vedrila razum.
Ali si mislil, zakaj? Modrosti je zvesta naloga,
vzroke zaznati stvarjem, moj spoštovani Slavín!
Ti bi ne vedel, zakaj! Ožgala je slana po glavah,
malo je v glavah idej — kje naj se v pesmih jemljó?
Pevci kateri razvnel bi duše nam s svetim plamenom,
kadar pred vzori je sam večno upihnil si luč?
Orel v višavo veslá, ponosno se v solnce ozira,
sójjim se našim očem prêveč od luči bleščí...
V zémľjo obrnjen pogled, za vzori iztikamo v blatu,
v temi kresnice loveč širimo željne roke...
V kalnih, mehkužnih vodáh opajamo trudne si duše —
pa naj raztaka iz src pesmi božanske se vir!

Meditacija malih in teptanih.

Spisal Ksaver Meško.

Kaj bi pač bilo z nami, ko bi ne imeli Tebe, Ti Najmanjši, Najponižnejši in Najrevnejši, Ti mož trpljenja in bolečin — naš brat!

V kaj bi se upirale zbegane naše oči, kam bi drhtela nemirna naša srca, h komu bi se zatekale obupane naše duše, ko bi ne imeli Tebe, ko bi Tebe ne poznali, Ti naš Tolažnik!

V dneh bridkosti si edini Ti naša tolažba! V noči trpljenja edini Ti naša zvezda in luč! V viharjih obupanosti edino Ti naše upanje, vedno nanovo zelenече. Dobrota si bil Ti v svojem življenju, v vsem mišljenju in delovanju. Zato iščejo naša srca vedno iznova dobrote v Tebi, ker je daje svet tako malo. — Nebeška tolažba si bil Ti! In tolažbe so tolikokrat potrebne naše duše. Žejajo po njej čestokrat kakor v puščavi umirajoči po požirku vode. — Ponižnost si bil Ti! Zato si nam znanec in brat, ki se mu upamo bližati z zaupajočim, odprtim srcem. Pač nam govorijo mnogi: „Ponižnost! Ponižnost!“ A v globočini srca mislijo: „Vam ponižnost in nizkost! A nam visokost in čast življenja!“ — A Ti nisi bil ponižen le v besedah, v srcu si bil majhen in ponižen, pred vsem ljudstvom si se dal ponižati. Najponižnejši med ponižnimi, služabnik malih in neznatnih... In trpljenje in bridkost si okusil v najobilnejši meri! V resnici Trpeči, mož trpljenja v dolgi vrsti trpečih v vseh vekih, pri vseh ljudstvih in narodih.

Zato Ti izrekamo hvalo iz globočin duš, ki jih vleče nase Tvoja ponižnost, in jih s tolažbo napolnjuje Tvoja bol, Tvoje trpljenje z zaupanjem. Ker

z nebeškim, večnim blagoslovom si posvetil in blagoslovil bol in trpljenje...

In kakor si nam vir upanja in tolažbe, moč, luč in ogenj, plamteč pred nami skozi noč življenja in trpljenja, tako bodi studenec tolažbe in oživljajočega upanja, moč in krepost, ogrevajoč ogenj in luč, razsvetljujoča pota življenja, našim otrokom!

Vemo: pride ura, ko nam podajo roko v slovo in gredo svojo pot. Nimamo doma mi, ne moremo ga dati njim. Ves svet nam je dom, a povsod smo — tujci...

Kam jih razneso vetrovi po tisti uri? Nje, ki so nam vse, a niso nič na svetu! Ker neusmiljeno lahka je teža revnih in malih na tehtnici življenja... Kam jih pahnejo ljudje, močnejši in okrutni? Ker kaka je cena revežev na velikem trgu življenja?

Kam gredo? Kaj bo njih bridka usoda? Nam so zlato in biseri, svetu bodo — pleve!

A bodi jim Ti kažipot in voditelj, Ti palica in opora! Luč bodi njih očem, njih dušam bodi sladka tolažba! Vir tople radosti jim bodi v zimi trpljenja, svetlo upanje jim bodi v viharjih poniževanja in v nočeh, ko jim kloni telo in duša pod krivicami močnih in neusmiljenih...

In ko nam vzame svet in življenje še to malo, kar imamo, kar pa nam je največji zaklad, najsladkejše bogastvo, in ostanemo sami, mali, neznatni, zaničevani in teptani, naj nam ostane ena velika tolažba, ena sladka radost:

Ostani z nami Ti, o Gospod...

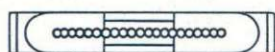
Slovo.

Zložil Anton Medved.

Pisal sem ti v hudi boli,
da ti pišem zadnjikrat,
da ne pridem te nikoli
in nikamor obiskat.

Kogar svet tako iztrezni,
kakor mene je zlogolk,
on sovraštvu in ljubezni
zapove spokoren molk.

Ti pa, deklica, sovraži
ali ljubi, kakor češ,
le nobenemu ne laži,
da, če treba, zanj umreš!

Na Robu.

Črtica. Spisal Ivo Česnik.

Stari Petrač je ležal na smrtni postelji. Počasi je dihal in upiral v leseni, pobarvani strop svoje trudne oči. Na gubavem, uvelem obrazu so se mu poznali sledovi boleznin in trpljenja. Roke so mu počivale na prsni in prebirale debele jagode črnega molka. Ustnice so se pregibale v tihem šepetanju, a na čelu si takoj lahko bral, da begajo njegove misli bogvekod; morda že po nebu, kjer iščejo rajno Ano; ali se izprehajajo po svetu in gledajo, če so vse prav uredile.

„Marjeta, odgrni okno in pokliči Naceta in Groga!“

„Precej, precej, Gašper!“ se je oglasila priletna ženica, ki je v boleznin stregla Petraču.

Odgrnila je rdeči zastor pri oknu in vsula se je v sobo prijetna svetloba popoldanskega solnca.

Čez par minut sta stopila v sobo Nace in Groga. Oba sta bila že stara čez petdeset let. Nace je imel na glavi veliko plešo in je bil čokate postave in krepkih udov. Groga je nosil sivo brado in lasje so mu bili vsi pobeljeni, hrbet sklonjen, da je bil podoben sedemdesetletnemu starcu, dasi je bil le sedem let starejši od svojega brata. Na živahnih očeh in dolgi, močni postavi se mu je poznalo, da je bil v mladih letih korenjak. Trpljenje in duševni napor sta ga potrla, da je postal molčeč kakor grob in zamišljen sam vase.

„Kaj bi radi, oče?“ je vprašal mlajši sin Nace, ko je potihem prišel z Grogom do očetove postelje in pogledal na izmučeno, bolestno obličje.

„Poslušajta me, Nace in Groga!“ je pričel bolnik in poizkušal sestiti. A moči so mu odpovedale. Zato je le z desnico zamahnil po odeji, da je glasno zarožljal debeli molek, in obrnil pogled na svoja sinova. „Čutim, da se mi bliža poslednja ura. Hvala Bogu, dovolj dolgo sem tlačil zemljo. Kristus daj tudi vama dočakati devetdeset let! Uredil sem vse, kakor je treba. Včeraj sem napravil testament. Ti, Nace, boš gospodar pri hiši!“

„Prosim vas, oče, pustite me v miru! Prestar sem že za gospodarstvo! Prevzame naj Groga!“

Groga je pogledal brata, kot bi ga ne razumel, ali se norčuje, ali misli resno.

„Brat, usmili se mojih sivih las!“ je rekel počasi, z globokim glasom.

„Sinova, ne prepirajta se ob moji zadnji uri. Nace, ti boš gospodar! Pameten bodi in poišči si kmalu neveste!“

„S petdesetim letom naj se oženim! Katera me bo marala? — Oče, ko sem bil star trideset let, mi niste hoteli dati premoženja in mi dovoliti, da se poročim. Prosim vas, ne nalagajte zdaj skrbi na moje rame!“

„Nace, ubogaj očeta na smrtni postelji!“

Milo je pogledal Petrač svojega mlajšega sina in z roko je potegnil čez oči in golo glavo, na kateri ni bilo niti enega lasu. Morda se je pojavilo tisti hip v njegovi duši kesanje, da ni uslišal nekdanj prošnje svojemu sinu. Nace je obmolknil in sklonil glavo.

„Tak ti boš glava te hiše, ko poneso mene iz nje! Bodi skrben, varčen in ne zabi revežev! Težav ne boš imel posebnih. Groga ima pri hiši kót do smrti. Ljubita se med seboj res kot brata! — Marjeta mi je stregla v boleznin. Tudi oddaleč nam je v žlahti. Za neprijetnosti in sitnosti, ki jih je imela z menoj, ji daj par desetakov! In zahvali se ji, kakor se je treba zahvaliti dobrotnici.“

„Vse storim, kakor želite,“ je govoril Nace. Groga je zrl žalostno v blede očetovo obličje, solza mu je kanila iz drobnih oči in se potočila po stariškavem licu na sivo brado. Prijel je za starčevo roko in se sklonil nad posteljo.

„Oče, prosim vas, privoščite še meni v zadnjih trenutkih lepo besedo! Grešil sem zoper vas in odšel v daljno Ameriko, kjer sem trpel kot živina. Odpustite mi, oče! Vsaj na smrtni postelji mi odpustite!“

„Sin, grozno žalost si mi napravil. Vsi so kazali takrat za menoj: Glejte, tako je vzgojil svojega sina, da je v sramoto celi fari. Groga, zaradi tiste dekline si jo pobral čez morje in nisi dal glasu o sebi več kot dvajset let.“

Umolknil je oče in se zamislil, Groga je pa klečal v solzah poleg njega in ga držal za roko.

„Odpustite!“ je ponovil čez dolgo. Oče se je zdramil iz svoje zamišljenosti, odprl je oči in težko lovil sapo.

„Odpuščam ti in tvojega sina blagoslovim. Kjerkoli hodi, bodi z njim Bog in angel varih!“

Komaj je izgovoril, mu je zmanjkalo sape. Nace je hitel prižigat svečo. Preden jo je prižgal, je starec izdihnil.

Sinova sta jokala poleg mrtvega očeta, kot bi bila otroka, še nedorasla in potrebna skrbne, ljubeče roke, da ju boža.

Dobro uro potem je zvonilo doli pri fari. Čez vso dolino je plul glas zvonov in odmeval od hribov, ki so kot venec obkrožali tisti lepi kos slovenske dežele.

Ljudje so postajali pri delu, se križali, molili in se ozirali gor proti Robu, kjer je kraljevala Petračeva hiša, obdana od bukovja in sadnega drevja. Venec solnčnih žarkov se je vsipal na hišno pročelje, kjer je bila naslikana v medlih barvah Mati božja Sedmih žalosti. Skoz okno je silil v sobo, kjer so devali na mrtvaški oder Gašperja Petrača. Morda je hotel poljubiti mrtvo obličje, morda spremljati dušo pred večnega sodnika.

* * *

Nace je napravil sedmino po rajnem očetu in povabil nanjo soseda Kotnika in Smrekarja in Žabkarja iz doline. Žabkar je imel njegovo sestro, ki je pa umrla mlada, že pred desetimi leti. Sami možakarji so bili pri mizi. Marjeta je pa nosila jabolčnika in razna jedila.

„Le dajmo ga, saj nima kosti!“ je ponavljal venomer Žabkar, ki ga je rad cukal. „Nikar se ne držita tako žalostno, Nace in Gropa! — Smrt je morala priti. Dolgo je bil bolan rajni — Bog mu daj sveta nebesa! In star je bil, kakor nihče v fari. Kvečemu Urbančkova Mica je bila starejša, a prav gotovo ne vem.“

„Prav nič ne bodita potrta! Po vsakega pride nebeška dekla, po tega preje, po onega pozneje. Tudi po nas vse pride sčasoma. Kaj sem hotel reči? Korenjak je bil rajni, to pa korenjak, da malo takih. Spominjam se še, da je ob košnji za šalo vrgel žrd v zrak z desnico in jo ulovil z levico, kakor leskovo šibo. Zato so imeli strah pred njim. Če je bil on v družbi, se ni nihče prepiral. Vse se je vedlo pametno.“

Tako je govoril Kotnik, dolg, koščen človek in kadil iz male pipe.

„Midva nisva tako močna. Prava slabiča sva proti rajnemu očetu,“ je trdil Nace.

„Tega ne bi rekel,“ je začel sosed Smrekar, ki je imel hišo na jasi, četrte ure daleč. „Ti si bil včasih junak, da je vse gledalo za tabo. In še danes nisi ravno za strašilo. Z vsakim fantom se lahko pozikusiš. Za ženitev bi bil pripraven. Res, Nace, kaj misliš? Kmetijo imaš in pri kmetiji je treba gospodinje. Kar tako ne moreta živeti z Grogom, kakor ste prej, ko je gospodaril oče. Marjeta kmalu odide in se ne vrne. Po nevesti boš moral pogledati.“

„Ne norčuj se iz mene, Smrekar! Katera mara takega starega dedca? Jaz se ne poročim. Najrajši bi dal svoje posestvo Grogovemu sinu Roku. Ta je

mlad, čvrst in krepak. Pa jo je potegnil v Ameriko in hodi bogvekod. Dobi ga, če moreš.“

Gropa je pokimal. Težko mu je postalo pri srcu in molče je zrl v mizo.

„Gropa, ti vedno molčiš! Reci no katero!“ ga je zbodel Smrekar.

„Saj drugi govorite dovolj. Ko bi hotel pripovedovati, bi imel zadosti do jutri zjutraj! Pa rajši molčim.“

„Brat, ne bodi čuden! Odkar si se vrnil domov in nisi našel ne sina, ne Katre — ne zameri, da jo omenim — si kakor mrtev za ta svet. Vem, da si veliko trpel, da te je oče prehudo sodil in bi najbolje storil, da bi ti dal tedaj grunt in ti dovolil, da se poročiš.“

„Kar je bilo, je minilo. Hotel bi, da bi ne bilo, a si ne morem pomoči. Grešil sem proti očetu in drugim, a sem tudi delal pokoro skoro trideset let. Amerika me je popolnoma izrabila. Komaj sem imel nazadnje za pot nazaj v domovino! Hudo je to, a še hujše je, če vidiš, da se pokori tudi tvoj otrok za tvoje grehe in morda izgine in se uniči v strašnem morju solz, potnih kapelj in trpljenja. Ti še ne veš, kaj se pravi: Več je vredna domača gruda, kot na tujem zlata ruda.“

Tako je govoril s težko dušo Gropa, sklonil glavo, jo podprl z žuljavo dlanjo in molčal.

„Kaj bi mlatili prazno slamo. Pogovorimo se rajši kaj pametnega, kaj takega, kar bo koristno za hišo, v kateri danes jemo in pijemo — hvala Bogu! — Ti, Smrekar, si preje nekaj govoril o ženitvi. Jaz tudi mislim, da se mora Nace poročiti. Žena podpira tri vogale pri hiši. To je velika resnica in vanjo verjame šele oni, ki jo je izkusil,“ je rekel Žabkar.

„Tudi ti tako praviš? Hm —“

„Nace, Bog ti daj srečo! Nihče ti je bolj ne želi kakor jaz. Brez ženske pri hiši res ne bosta mogla izhajati.“

„A kje naj povprašam? Star sem in okoren.“

„Nace, prav blizu dobiš nevesto. Hm, čemu bi govoril po ovinkih in hodil kakor mačka okoli vrele kaše. Glej, jaz imam doraslo hčer. Dvaindvajset let je dopolnila moja Kristina. Odkrito povem, rad bi jo oddal, ker mi je Bog zelo blagoslovil zakon. Pet sinov in tri hčere imam. Tebi jo dam, ker te poznam. Pri meni povprašaj!“

Smrekarju so kar polzele besede z jezika, ko je ponujal svojo hčer.

„Ali bo Kristina zadovoljna?“

„Zadovoljna, zadovoljna? Kar jaz rečem, to je njena volja. Ubogljiva, dobra hčerka je, gotovo bo tudi poštena žena.“

„Kaj veš, brat, ali naj storim ta važni korak?“

„Stori po svoji vesti!“ je odgovoril Gropa.

In Nace se je odločil, da pride z bratom snubit. Mesec dni še počaka radi očetove smrti, potem pa pride.

S Smrekarjem sta udarila. Marjeta je prinesla že osmi liter jabolčnika. Možje so postajali veseli in pogumni in zapeli so tisto: „Bog je ustvaril zemljico“ . . . , kot bi imeli pred seboj najboljšo pijačo z vinskih goric. Le Gropa se je držal resno in zamišljeno, kakor politik, ki študira važen govor.

Pozno zvečer so se razšli. Na jasnem nebu je brlelo milijone zvezd, mesec je sijal nad prijazno dolino, nad mladimi setvami, nad zelenimi polji in nad griči, poraslimi z bukovjem in smrečjem. Na Koreni je blestela cerkev sv. Kozma in Damjana kot zakleta kraljična, odeta v čaroben pajčolan, sv. Lovrenc je zrl ponosno po svojih belih sestricah, raztresenih po vseh goricah naokoli, in jim dopovedoval, kakor ded vnukom, o davnih dneh, ko so kristjani branili svobodo in križ pred Turkom.

„Torej na svidenje čez mesec dni! Pridi gotovo!“ je zašepetal Smrekar Nacetu, mu podal raskavo roko in odšel med travniki in njivami proti svojemu domu.

* * *

Mati Žefa in Kristina sta šivali pri brleči luči, ko je prikorakal oče Smrekar domov počasi in odločno, z veselim in svečanim obrazom.

„Dober večer obema!“

„Bog daj!“ sta odgovorili. „Malo si se zamotil. Mislila sem, da prideš z nočjo,“ je rekla mati Žefa, močna, krepka ženska.

„Prijetno je bilo. Prav malo se je poznalo, da smo bili na sedmini. In prav je, da sem se zakasnil. — Veš kaj, Žefa, snubce dobimo v hišo.“

Kristina se je zdrznila in zardela do ušes. Njena lepa, mala usta so se nakremžila, dolge trepalnice so se povesele.

„Pa ne res?“ se je začudila Žefa. „No, čas bi bil pravzaprav.“

„Ugani, kdo pride.“ Smrekar je naredil silno važen obraz.

„Kdo neki? Morda prav mlad, morda kak vdovec. Da le pride! Vsak je dobrodošel.“

Tako je govorila mati Žefa, hči je pa bila tako žalostna, da bi se skoro zjokala.

„Nace pride, ta Petrač z Roba. Malo star je že. A kaj to? Lep grunt ima, hišo in še nekaj vrednosti mu je zapustil Gašper. Čez mesec dni pridejo. Dekle, le glej, kako se boš držala!“

„Oče, lepo vas prosim, ne silite me!“

„Brez ugovora, Kristina! Moja hči si, slušala me boš. Ali ne veš, kaj pravi četrta božja zapoved.

Tvoj oče sem. Skrbeti moram, da prideš do svojega kota, da boš imela postlano na stara leta. A nisem samo tvoj oče. Cel kup otrok je doma. Za vse moram dobiti kruha. Zato ga vzameš brez ugovora. Dober človek je, žal besede ti ne poreče.“

„Ali, oče! Rajši ostanem devica vse življenje.“ Pokrila si je oči s predpasnikom in začela ihteti.

„Ne bodi neumna, Kristina! Taka lepa prilika je“, je prigovarjala mati.

„Čez mesec dni pride snubit. Vzameš ga in amen, pa če se še tako cmeriš. Besedo sem dal in ne maram je pojesti.“

Oče Smrekar je udaril z nogo ob tla, in Kristina je vedela, da ni ugovora proti očetovi volji. Zaman je vse prizadevanje in ves jok.

„Pozno je že. Spat bo treba iti. Kristina, le pojdi leč in utolaži se,“ je rekla mati.

„Kristina je vstala in odšla, da čimpreje odide izpred očetovih oči in se razjoče in izplaka vso svojo bol, težko duševno bol nesrečne ljubezni.“

Oče Smrekar je pa zmagoslavno rekel svoji ženi:

„Ali nisem mojstrsko izvršil svoje naloge? Jezik mora imeti človek, jezik. — Veš kaj, stara, in če ne bo otrok iz tega zakona, pomisli, pride Rob ob rodbino. In kdo drugi bo potem gori gospodaril, kakor Smrekarji. Saj pravim, treba je skrbeti za otroke in jezik mora imeti človek, jezik.“

„Jezik in nekaj pameti,“ je pritrdila mati Žefa.

Kristina je priplakala v svojo stanico, kjer sta spali sestra sladko in mirno, kakor bi ju zibal angel. Sedla je na posteljo, položila glavo med dlani in ihtela kot še nikoli v življenju.

Mesec je sijal skoz nizko okno v sobo, lahen veter se je poigral z nagelni in rožmarinom in stresal veje sadnega drevja na vrtu.

Kristina je mislila na svojega fanta, na Roka je mislila. Tako velik je bil, lep, močan in priden. Le ta greh je imel, da je bil berač, in ni podedoval po svoji materi drugega kakor koč, ki stoji zapuščena in zaprta tam pod Koreno. A ona ni poznala tega greha, zato mu ni odrekla ljubezni, ko ji je šepetal mile besede na uho. Poštene namene je gojil, ko ji je obljubljal zakon. Toda kar tako praznih rok ne stopi pred ponosnega očeta. Denarja hoče dobiti, suhe cekine hoče pokazati očetu in potem kupiti kako posestvo in poprositi za njeno roko. Zato je odšel v Ameriko po materini smrti. Nihče ni vedel zanj, le njej je bilo znano, kod hodi. Branila mu je, naj ne hodi, a vse zastonj. Kar si je vtepel v glavo, je tudi storil. Če bi prišel sv. Peter z nebes, bi ga ne pregovoril. Šel je in ji je ostal zvest. Vsak mesec enkrat ji je pisal. Nihče ni znal za njeno ljubezen. Smrekarjevi se niso brigali za pošto. Morda je v vsem življenju dobil Smrekar dve pismi, na časopise

pa ni bil naročen. Kristina je naprosila poštarja, naj izroči vsako pismo le njej. Tako je ostala prva in globoka ljubezen skrita materinim in očetovim očem. Tudi stare ženice niso izvedele zanjo, ker je bila tiha in tajna.

„Ne, ne vzamem Naceta. Moj Bog, umrla bi potem žalosti! Kaj naj storim. Grogu razodenem svojo ljubezen. Nič! Čuden človek je. To bi ne pomagalo. Pisati hočem Roku. Takoj naj se vrne, da prepreči očetovo nakano. O ti ubogi moj Rok, po svetu hodiš in se ubijaš v znoju in trpljenju, doma pa ti hočejo ugrabiti mene. Pa ne boj se, ljubček, zvesta ti ostanem klub vsem zaprekam.“

Na steni je visela podoba Matere božje. Pred njo je pokleknila Kristina, molila je pobožno, kakor že ne dolgo. Potolažena je vstala, poiskala papir, držalo in tinto, sedla na tla in pri luninem svitu pisala na skrinji v svoji boli in žalosti Roku v daljno Ameriko.

Z rožmarinom in nagelnom se je poigraval veter, in drobna peresa so si šepetala povest o zvesti ljubezni, o dekletu in fantu, ki se nista videla že tri leta in sta se ljubila bolj kakor prvi dan.

* * *

Čez mesec dni sta prišla snubit Nace in Groga.

Smrekar ju je peljal v družinsko sobo, ju posadil za mizo in precej prinesel vina, ki ga je kupil nalašč za tisti dan. Mati Žefa je pozdravljala gosta iz vsega srca, skočila po šunke in kruha, kakor bi bila stara dvajset let, in veselo brbljala.

„Lepo vreme je danes, lepo. Prav, da je. Po-delali bomo letos z lahkoto. — Prigriznita no, pri-griznita, pa kruha si urežita! Koruzin je, belega, žalibog, ne premoremo.“

„Hvala Bogu za takega, Žefa!“ je rekel Nace in si urezal droben kos. Znano mu je bilo, da morajo biti ženini sramežljivi, dostojni in zmerni v jedi in pijači.

„Pripelji no dekle dol!“ je zašepetal Smrekar ženi ter začel pripovedovati Grog in Nacetu, koliko je vsejal turšice, pšenice, ječmena in rži, koliko je vsadil fižola, krompirja, kod je vsejal deteljo, koliko je priredil pretečeno leto pri živini in prašičih. Brata sta ga zvesto poslušala, zdajinzdaj pokimala, pristavila kako opazko in gledala v kozarec pred seboj.

Mati Žefa je tedaj šla v Kristinino sobo, da poišče hčer in jo popelje k ženinu.

Kristina je sedela na skrinji in žalostno zrla skoz okno. Oči je imela objokane in bila je malce bleda, kakor bi prečula pretečeno noč.

„Kristinica, preobleci se malo, pa stopi dol! Snubci so prišli.“

„Mati, jaz ne maram Petrača. Nikoli ga ne vzamem.“ Nov potok solz se ji je potočil po licih.

„Kristinica, saj nisi več otrok. Očeta poznaš. Hud bi bil, če ga ne ubogaš. Glej, tako rada te imam! Kar preobleci se v tisto pikasto obleko, ki ti najlepše pristoja.“

„Mati, jaz ne grem in ne grem.“

„Otrok ti neubogljivi! Čakaj, po očeta stopim.“ Na pragu se je ozrla in vprašala:

„No, ali pojdeš? Kristinica, bodi pridna! Stopi dol in sedi k ženinu, da se dogovorite. Reci, da ga vzameš.“

„Lagati ne morem in ne smem.“

„Le čakaj me!“

In mati Žefa je odšla v družinsko sobo in zašepetala očetu Smrekarju na uho, da je hči noče slušati.

„Ostani ti pri gostih!“ je rekel in jo šel iskat.

„Kaj se cmeriš? Preobleci se in pojdi dol!“ ji je rekel, ko je stopil v stanico.

„Oče, lepo vas prosim.“

„Dekle, bodi pametno. Ne bodi tako, kakor tiste ženske, ki si žele jeseni črešenj, spomladi pa svežih smokev. Nacetu sem dal možato besedo. In jaz nisem kakor petelinov rep, da bi se nagnil, kamor veter pihne. Kar rečem, to velja. Ubogaj zlepa! Če ne boš šla precej dol, se ti zgodi nekaj drugega. Zapodim te od hiše.“

Kristina je vedela, da oče ne razume šale, zato se je vdala. Preoblekla se je in prišla za Smrekarjem k snubcema. Voščila jima je prav lepo dober dan in pokusila iz kozarca, ki ga ji je ponudil ženin Nace. Potem so govorili o vremenu, o novem kaplanu, ki je došel predkratkim k fari in čudovito lepo poje in igra vsakovrstne pesmi na škant in klarinet. Kristina je redko katero rekla. Groga jo je opazoval in skoro smilila se mu je. Naposled mu je bilo odveč nepotrebno besedičenje, zato je začel s snubitvijo. „Če ga ne mara, že odgovori in odbije ponudbo,“ si je mislil. „Saj zato ima jezik.“

„Smrekar, znano ti je, po kaj sva prišla danes k tebi. Najina hiša je zapuščena. Sama sva v njej; dva moška in sama pri kmetski hiši! Kuhava si sama, prašiče krmiva sama, krave molzeva sama. Pri teh poslih sva zelo neokretna in ženska je potrebna pri gospodinjstvu kakor vsakdanji kruh. Zato sva prišla danes k tebi, da te poprosiva za roko tvoje hčerke.“

„Zdelo se mi je, zakaj sta prišla. Že pred mesecem dni smo govorili o tem, dal sem besedo Nacetu in figamož nisem bil nikoli in tudi ne bom. Zato vama odgovorim z lahkim srcem: Nista prišla zaman. Moja Kristina naj bo Nacetova žena!“

„Kaj pa praviš ti, Kristina?“ jo je vprašal Nace. Kristina je zardela in za trenutek molčala. Hotela

je odgovoriti, da ne privoli nikdar v to kruto zvezo, a očetov ostri pogled jo je čisto zmedel.

„Kristina te vzame,“ je odgovoril Smrekar mesto nje. „Danes je malo zardela. Saj poznaš ženske, kakšne so v takih trenutkih. Meni je obljubila, da te vzame. — Kristina, daj ženinu roko!“

Segla je v debelo Nacetovo roko. Neizmerno hudo ji je bilo v duši, a otopela je popolnoma in prenašala bol potrpežljivo in vdano. Kar je ukazal oče, to je storila.

Zgovorili so se radi oklicev, dote in bale.

„Tako čez šest tednov bi bila že lahko poroka zastran mene,“ je rekel oče Smrekar.

„Čim preje, tem bolje,“ je odgovoril Nace. „Žensko rabim pri hiši. Posebno v košnji jo rabim. Če mi jo daš pred sv. Ivanom, ti bom hvaležen.“

„Pa naj bo poroka pred sv. Ivanom. Dote ji dam dvesto goldinarjev in spodobno balo.“

„Kolikor hočeš. Ni mi za doto in balo, za ženo mi je,“ je govoril Nace.

Tako so se dogovorili vse potrebno, in ko je mati Žefa prinesla na mizo kavo in so jo popili, sta se Nace in Groga poslovila in odšla proti domu.

„Meni se dozdeva, da dekle ni prav zadovoljno,“ je omenil Groga.

„Saj mi je segla v roko,“ je odvrnil Nace. „Vesel sem, da sem dobil nevesto. Mislim, da bom srečen. Pridna je, poštena in še lepa polegtega.“

„Bog ti daj vso srečo! Jaz ti jo gotovo želim.“

* * *

Minili so oklici in vedno bliže je prihajal čas poroke. V tistih dneh je dobila Kristina iz Amerike kratko pismo. Ljubljani Rok ji je sporočil, da pride skoro domov. Potrpi naj in vztraja v zvestobi!

Kakor balzam so kapljale Rokove tolažilne besede na njeno dušo. Vse moči hoče uporabiti, da se ne zgodi najkrutejši zločin zoper prostost njene duše.

Bežala bi od doma, v Ljubljano bi šla služiti! A to ne. Žalosti ne mara napravljati očetu in materi. Kaj naj stori? Petrača ne sme vzeti za nobeno ceno! Že ve. Odkrito in jasno mu hoče povedati, da ga ne vzame. In to stori tedaj, ko pojdeta k izpraševanju. Naj se zgodi potem, kar hoče! Naj jo oče tepe ali zapodi od hiše! Pregrešila se še ni nikoli zoper njega. A tu ga ne sme slušati, sicer greši zoper sebe in Petrača.

Nace je prišel ponjo, da pojdeta k gospodu župniku.

„Grem, takoj grem.“

Stopila je v svojo čumnato in se preoblekla, mati Žefa je medtem postregla ženinu. Oče Smrekar je pa bil premeten človek.

„Nemara se skuja v zadnjem trenutku,“ si je mislil, in ko sta odšla k fari, se je ponudil za spremeljevalca.

„Pri krojaču imam nekaj opravka,“ je trdil in se jima pridružil. Vso pot je brbljal in jima slikal bodočo srečo. Nace in Kristina sta pa molčala. Nace je premišljal, kako bo odgovarjal katekizem, ki ga je skoro docela pozabil, Kristina je pa tuhtala, kako bo ušla, preden dospe z ženinom v župnišče.

Sredi vasi ju je zapustil oče Smrekar. Molče sta korakala proti župnišču. Ljudje so gledali za njima in se poredno smejali staremu ženinu in mladi nevesti.

Dospela sta pred cerkev. Tam je pogledala Kristina svojega ženina z žalostnimi očmi in mu rekla:

„Ne kolni me, Nace! Prisilili so me, da sem ti obljubila zakon. Ne morem te vzeti in te ne smem.“

Obrnila je hrbet in odšla.

„Stoj in pojdi z menoj! Ne napravi mi te sramote!“ je rekel Nace in jo hotel prijeti za roko. Tedaj je zdirjala po vasi in hitela je, dokler ni prišla na polje in na stezo, ki je peljala proti domu.

Nace je stal par trenutkov kakor okamenel. Potem je zaklel, potegnil klobuk na oči in izginil za hišami čez travnike, da bi ga ljudje ne videli.

„Prokleta, da se mi je moralo zgoditi kaj takega! Prav mi je, prav. Zakaj sem se pa ženil na stara leta! Oče, vi ne veste, kaj ste mi storili, da se mi niste dovolili ženiti, ko sem bil star trideset let. Zakaj mi niste dali tedaj premoženja?“

Videl je Kristino, ki je bežala čez polje. Jezen je bil, da je škripal z zobmi, jezen posebno na Smrekarja, ki je bil vsega kriv.

Ko je prišel domov, je vrgel od sebe praznji suknič in klobuk ter legel na posteljo. Zvečer je povedal bratu, kaj se mu je pripetilo.

Groga ga je tolažil, kakor ga more tolažiti le duša, ki je pretrpela mnogo gorja.

V vasi so ljudje takoj izvedeli, da je Nacetu Petraču zbežala nevesta izpred župnišča. Nekateri so se smejali, drugi so zamerili Kristini, da je starca spravila v sramoto.

Oče Smrekar je čul to važno novico v gostilni pri Puntarju. Rdeč je postal kakor kuhan rak, plačal naročenega pol litra in bolj bežal kot šel proti domu.

„To ji dam, to jo nabijem! Taka sramota, taka sramota! Pet let bodo zdaj čebljale stare babe o moji hiši.“

Kaj je oni večer pretrpela Kristina, o tem naj molčim! A pretrpela je vse udarce, vse grožnje in vse zbadanje. Zvesta ljubezen do Roka ji je pomagala prenašati usodo.

* * *

Minila je košnja, nastopili so vroči avgustovi dnevi s prijetnimi, hladnimi nočmi, ko bi človek najrajši legel tam ob gozdu na mehki mah in sanjal o pravljičah, ki se dogajajo v deveti deželi. Tako čarobno poezijo imajo tiste noči, ko brlijo zvezde in sveti luna, ko pojo na vasi fantje in gre glas njih pesmi čez polja, kot bi po nečem hrepenel, kot bi nekoga klical, pa sam ne ve koga. Potok šumi in studenci žubore, hribi sanjajo naokrog, bele cerkve stoje na vrhovih kot v dolge halje odeti duhovi, Grmada leži gori zadaj kakor silen tiger, ozirajoč se daleč okoli. Vse spi in sniva. Dolina je odeta v prozorno meglo. Po sredi se vije cesta položno, na desni in levi so njive in na konceh rasto solnčnice. Hiše stoje ob cesti in okrog njih je sadnega drevja, kakor brinja na Nanosu, in ob hišah ponavljajo studenčki svoje enakomerno čebljanje.

V taki noči je korakal čez polje mlad fant, visok in korenjaški kot jelka v gozdu. Z veselim upom v srcu je korakal in tam pod hribom je zavriskal. In potem je stopal navzgor. Na jasi se je ustavil in pogledal na pot, ki jo je prehodil, in zahvalil je Boga. Postavil je lestvo, splezal kvišku in potrkal na okno.

„Kristina, Kristina!“

Dekle se je zbudilo, se radovedno ozrlo, kot bi ravno sanjalo o ljubem bitju, ki blodi nekod v daljni tujini in se mu zdi nemogoče, da bi bila resnica.

„Rok, Rok!“ je vzdihnilo dekle kakor v sanjah. Fant je potrkal še enkrat.

„Kristina, Kristina!“

„Ali si ti, ali si res ti?“

Narahlo je odprla, da se ne bi prebudili sestri.

Dolgo sta si pripovedovala o trpljenju in žalosti, veselju in nadlogah.

„Prišel sem, Kristina. Nisem prinesel veliko. Komaj dvatisoč goldinarjev. Malo je, a živeti se bo dalo, živeti v ljubezni. Kočo popravim, da ne razpade, nakupim kaj grunta in potem povprašam po tvoji roki.“

„Rok, odkar te ni bilo doma, se je vrnil oče. Pri bratu je na Robu. Molčeč je kot grob, z nikomer ne govori. Pisala sem ti že o njem. Ali ga obiščeš?“

„Obiščem ga, moj oče je, čeprav se ni brigal zame. Rajna mati mi je pravila, da je bil dober človek. Ni je zapustil z lahkim srcem. Vrniti se je hotel z bogastvom in se z njo poročiti. Zato je odšel v Ameriko.“

Tako sta se pogovarjala.

Zjutraj naslednjega dne je pa šel Rok proti Robu, da obišče svojega očeta.

Nace je ravno prikoral iz hleva, ko je stopil Rok na dvorišče in ga pozdravil. Razjasnil se je staremu samcu temni obraz in skoro bi zavriskal veselja.

„Rok, Rok, ti si! Ali si res ti? Pa si se vrnil? I kod si hodil, ljubi moj Rok?“

„Dobro jutro! Očeta sem prišel obiskat. Še nikoli ga nisem videl. Rad bi ga poznal.“

„Star je, star, veš, Rok. Ves zdelan je od trpljenja. Da si le prišel! Zdaj pa ostaneš pri meni. Vse ti dam, prav vse. In ženil se boš. Saj si naše krvi. V rodu ostane grunt, če ti dam. Hvala Bogu, hvala Bogu! Jej, kaj sem vse doživel, odkar te nisem videl. Jaz sem te vedno rad imel. Če te ni mogel moj oče, mu odpusti! Umrl je in dajal račun! Ženil sem se medtem.“

„Slišal sem, slišal.“

BOSANKA

„Kje pa si slišal?“

„Povejte mi, ali res mislite dati premoženje meni?“

„Res, res! Da si le prišel! A kje si slišal o moji ženitvi?“

„Smrekarjeva Kristina mi je pravila.“

„Kristina?“

„Da, ona je moja nevesta.“

„Ko bi jaz to vedel, se ne bi nikoli ženil doli. Vsega je kriv Smrekar. Pa bi mi lahko povedalo dekle! Poklicali bi te iz Amerike. Tako me je pa spravilo v tako sramoto.“

„Odpustite ji!“

„Saj ji odpuščam radi tebe.“

Na dvorišče je prišel Grog, zazdehal je in pogledal na nebo, da se prepriča, če bo lepo vreme.

„S kom pa govoriš, Nace?“

„S tvojim sinom, z Rokom. Lej ga, vrnil se je. Vesel ga bodi! Tak fant je, da ga je prijetno gledati.“

„Moj sin?“ se je začudeno ozrl Gropa. Oči so mu zažarele, lice je zardelo kakor sramežljivemu dekletu.

„Da, jaz sem vaš sin,“ je rekel Rok, stopil h Gropu in mu podal desnico.

„Tisočkrat hvala Bogu, da te vidiijo moje oči. Radi tebe sem se vrnil in radi tvoje matere, pa nisem našel nikogar. Zato mi je bilo tako hudo. Zdaj se pomladim ob tebi, moj sin.“

„Zdaj ga pridrživa kar pri sebi!“

„Kako to misliš?“

„Grunt mu dam in s Smrekarjevo Kristino naj se poroči! Veš, ona je njegova nevesta.“

„Ona?“ Gropa se je čudil.

„Ravnokar mi je povedal.“

Tedaj je izšlo solnce in pokukalo na Rob. Zažareli so hribi in gozdovi, zasvetile so se rosne kaplje po poljih. Nad vso naravo je plula nebeška radost.

* * *

Dva meseca potem sta se poročila Rok in Kristina. In zdaj živijo vsi zadovoljno na Robu. Gropa se je pomladil na duhu. Nace pa hodi na polje in v gozd in žvižga, ker nima gospodarskih skrbi. Tudi Smrekarjevima dvema je mladi Kristinin mož bolj povolji nego stari Nace. Najbolj srečna pa sta mlada dva: zvesta ljubezen ju je združila.

Drobljanci.

Zložil Anton Medved.

13.¹

Po licih se lahko postaraš,
da deklice več ne očaraš,
postaraš se lahko po duši,
da ona miru ti ne zruši,
v samoti, med družbo, kjerkoli
o stárosti tarnaj in moli,
le v pesmih ne kaži nikdar,
prijatelj-poet, da si — star!

14.

Ljubezen do deklic — obrabljen predmet,
ki v pesmi že davno ne spada,
in vendar jo dviga k idejam polet,
in boginja večno je mlada.

¹ Glej „Dom in Svet“ 1909, št. 11, 12.

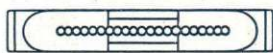
In vendar je ne zamoré vse skrbi —
in ko bi bil stokrat zarubljen,
na zemlji le redko se pesnik dobi,
ki ne bi bil nikdar zaljubljen.

15.

Mnogo graje, malo hvale
svet daje in je dajal:
krivde zapisuje v skale,
a dobrote v vodni val.

16.

„Ni treba popiti kar celega soda;
dovolj je kozarec in vino poznaš.“
Na tega navoda
pripravni rovaš
zdaj kritiki, duše oblastne, a lene,
po listih objavljajo svoje ocene.

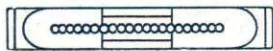

Srce in pamet.

Zložil Anton Medved.

Vse dneve ne pozabim dne,
ko sem se v té, dekle, zaljubil,
ko tvoje sem dobil srce
in svojo pamet ž njim izgubil.

Vse dneve hvalil bom Boga,
da menja dolgo ni trpela.
Kako bi ženska brez srca
in mož brez pameti živila!

Pomen in organizacija arhivov.

Spisal dr. Josip Mal.

Arhivi so notranji in zunanji produkti določenega življenjskega kroga, bodisi države ali pa dežele, stanov, mest, zadrug ali posamnih družin. Tak produkt bitja in zgodovinskega razvoja nam je ostal v arhivih, če so se ti do danes v svoji celoti ohranili. Kar je kdaj bilo in prešlo, kar je živelo in se zopet pretvorilo in izpremenilo, vse to se je takorekoč odtisnilo in nam v spisih zapustilo ravnolično živih prič nekdanjega življenja in prejšnjega ustroja: vse življenje in nehanje se je v arhivih zložilo in pretvorilo v trajno kristalizovano maso, ki nam omogoči ves razvoj stvari in njih razmerje do prvih kali njih postanka zasledovati.

Iz najstarejših časov se nam je ohranilo primeroma jako malo pismenih spomenikov, kar je pripisovati dejstvu, da naši predniki niso še čutili potrebe intenzivnega pismenega prometa in je ravno vsled tega primitivnega, na prvih stopnjah razvoja se nahajajočega pravnega življenja bila pri njih umetnost pisanja še jako malo razširjena. Posledica te malenkostne rabe je bila, da naši predniki toliko časa niso prišli do snovi, pisanju najbolj prikladne. Kajti za pisanje niso vse snovi enako primerne. Kamenje, bron, kovine, steklo in slonovo kost je človeštvo že odnekaj uporabljalo v svrhu pisanja; Rimljani so v svojem čutu za monumentalnost kamenje in kovine celo jako radi rabili pri javnih razglasih. Vse to pa so naravne snovi, ki jih za pisanje ni bilo treba šele na poseben način obdelovati in pripravljati, a imele so to hibo, da so bile jako nepriročne. Redkeje se je rabilo platno, pogosteje les. V les so se vrezavala posamezna znamenja, koledarji, a nahajamo tudi kar cele zakonike na lesenih deščicah. Tudi škrljne in svinčene ploščice so bile že zgodaj znane. Toda vse te snovi so prišle kmalu iz navade in na njihovo mesto so stopile voščene ploščice, papyrus, pergamen in slednjič je izpodrinil vse naš papir.

Ploščice iz voska so imele to prednost pred pergamenom in papirjem, da se je vsaka beležka lahko kmalu zbrisala: *delebis quotiens scripta novare volens*.¹ Zato se je vosek za take dnevne zapiske, koncepte, račune, šolske vaje, pisma itd. ohranil toliko časa, dokler ga ni ceni papir izpodrinil. Tudi za obsežnejše literarne in uradne spise je bila ta snov porabna, in sicer tako, da se je dvoje, troje

ali več takih deščic spojilo v diptychon, triptychon, polyptychon; — tak enoten kompleks pa se je zval potem caudex, iz česar je nastal današnji codex. Rimske originale imamo že iz I. in II. stoletja po Kr., francoski kralji druge polovice XIII. stoletja so uradne račune dali pisati na voščene ploščice, ki so se do danes ohranile. Mnogi mestni uradi in pisarne so to navado obdržali še dolgo časa v novem veku.

Druga za pisanje važnejša snov je papyrus, ki se je v Egiptu od pamtiveka splošno rabil ter si pridobil veljavo tudi pri Grkih in Rimljanih in vztrajal na tem mestu do konca prvega tisočletja po Kr. Najstarejši spomenik te vrste je takozvani papyrus prix iz l. 2000. pred Kr., več se jih je zadnji čas dobilo v Herkulaneju in na egipčanskih tleh. Prideloval se je pa papyrus iz močvirnate rastline enakega imena (*Cyperus Papyrus*), ki je nekdanj uspevala v različnih tropičnih deželah in se še danes nahaja v Palestini in Nubiji. Pomniti je pa treba, da se ni zelena rastlinska kožica rabila za pisanje, marveč stebelni mozeg, ki se je razrezal na enakomerne pramene; ti so se potem zložili drug poleg drugega, nato se je položila počez še ena plast ter se pridejalo neke vrste lima, nakar se je dobro stisnilo in se slednjič še s kladivom enakomerno potolklo. Papyrus se je prideloval dolgo časa izključno le v Egiptu in ko so si Arabci l. 634. deželo podvrgli, se to razmerje ni nič izpremenilo, ker so odslej Arabci preskrbljevali zapadni in vzhodni trg. V X. stoletju se je izdelovanje papyrusa vsled vedno rastoče uporabe papirja polagoma popolnoma ustavilo; toda mnogo preje že se je jela širiti uporaba pergamena, ki je dalj časa s papirjem tekmoval za prvenstvo. Splošno se meni, da se je pod kraljem Evmenom II. (197—159 pr. Kr.) v mestu Pergamonu začelo pisati na živalske kože, ker je kralj Ptolomej zavidal ondotno knjižnico in je zato prepovedal izvažati papyrus, kar pa ne odgovarja popolnoma resnici. Strojene kože so že razni drugi narodi (n. pr. Judje, jonski Grki) rabili za pisanje. Resnice bo le toliko na oni pravljici, da se je način izdelovanja v Pergamonu pod Evmenom ali pa že preje v toliko izboljšal, da se odsedaj za pisanje namenjene kože niso več strojile v usnje. — Iz rimskih časov nam že Ciceron in Martial omenjata dela, ki so pisana „in membranis“, ohranilo pa se iz teh časov ni ničesar. Pergamen se je razširil jako hitro, ker ga ni bilo treba iz daljnih krajev uvažati:

¹ Martial XIV. 7, 2.

za izdelovanje pergamena so bile primerne kože ovâc, koz in telet; oslovske kože se v ta namen niso nikdar rabile.

Za listine in rokopise, na katere se je polagalo posebno veliko važnosti, se je rabil pergamen noter do najnovejšega časa. V splošnem književnem življenju pa ga je kmalu izpodrinil naš papir, katerega so prvi izumili in rabili že Kitajci okoli Kristusovega rojstva. Ko so Arabci prišli v Turkestanu v dotiko s Kitajci, so se priučili tudi izdelovanju papirja; v drugi polovici VII. stoletja so ustanovili že v Samarkandu tvornico papirja; tej je sledila l. 795. tvornica v Bagdadu. Papir se je zatem razširil jako hitro po obširni arabski državi, prišel sredi IX. stoletja na Špansko in odtod na Francosko in v Italijo. Vendar pa ljudstvo papirja ni imenovalo z arabsko besedo (kaghad, wârak), stari papyrus je dal ime svojemu mlademu nasledniku. Koncem XII. stoletja izvemo že za papirne tvornice na Francoskem, v XIII. stoletju pa jih najdemo v Italiji. Veliko vlogo igra papir že v pisarni cesarja Friderika II.; vendar pa je ravno Friderik II. l. 1231. prepovedal rabo papirja za javne listine, češ da je premalo trpežen. Iz Italije je prišel papir slednjič na Nemško, tako da smemo trditi, da je bila raba papirja že v XV. stoletju, če ne že preje, splošna — a za manj važne pismene proizvode že v XIII. stoletju. V tem času so se posamezni teritoriji konsolidirali in združili v zaokrožene celote, njih vladarji so se nazgoraj (napram vrhovni državni oblasti) oprostili skoroda vseh vezi in dolžnosti, a naspodaj so svojim podanikom dali čutiti, da so sedaj oni popolni gospodarji — „domini terrae“. S tem pa je bil nerazdružljivo spojen upravni organizem: pomen pismenega prometa je vedno bolj rastel in tako vidimo, kako tekom XIII. stoletja polagoma nastajajo početki urejenih in organiziranih kneževskih pisaren, kjer so se vsi došli in odposlani spisi natanko registrirali. Vsebina večine naših arhivov pričanja najstarejše arhivalije s tem časom. V naslednjih treh stoletjih (XIII. do začetka XVI.) je vrhutega zlasti še recepcija rimskega prava veliko pripomogla do tega, da so se posebno vsi pravni odnošaji, večina družabnega življenja, vršili pismenim potom.

Skozi stoletja so stanovi s pretirano in ozko srčno skrbnostjo pazili na svoje arhive, kjer so imeli nakupičene svoje privilegije, pravice in prostosti; da bi se bili znanstveniku odprli v svrhu raziskavanja, o tem ni bilo govora; — arhivi so bili tem gospodom kovačnice, kjer so se kovali trdni oklepi obrambe pravic in svoboščin napram vsakomur, ki bi se drznil te zanikati ali jih prezirati. Šele ko je francoski prevrat uvedel v evropsko družbo in državno življenje druge oblike, ko je moralo biti s koreniko izrvano vse, kar je količkaj spominjalo na prejšnje fevdalne

razmere, takrat tudi zaprašeni arhivi niso imeli nobene praktične veljave več, stare pravice in svoboščine kakor skrbno hranjeni privilegiji so po sekularizacijah in mediatizacijah bili svoje prejšnje neposredno aktualne in praktične vrednosti oropani, ostali so le še kot ostanki in priče prošlih časov. — Pomen arhivov je dobil s tem popolnoma drugo lice. — Tu naj izpregovorimo nekaj o pojmu besede „arhiv“. Ἀρχεῖον, archivum, je pomenilo najpreje uradno poslopje, pozneje pa se je pomen besede prenesel na poslopje, kjer so bila shranjena javna pisma in listine oblasti. Cerkev so že jako zgodaj imele take arhive, kjer so bile spravljene listine in apologetične ter bogoslužne knjige: arhiv in knjižnica torej obenem. Najstarejši papežev arhiv in knjižnica se omenja že v IV. stoletju pri baziliki sv. Lavrencija. Sploh je bila ravno Cerkev in posebič še samostani oni faktor, ki nam je v divjih časih preseljevanja in bojov narodov v svojih celicah hranil in ohranil dragoceno zapuščino grške in rimske kulture. In ravno na polju zgodovine so bili v srednjem veku delavci skoro edino le kleriki, in da preidemo takoj v novi vek, vidimo, da je bil ravno red benediktincev, ki je med prvimi začel kritično preiskovati zgodovinske vire. Klasično in v tem oziru merodajno je še dandanes delo francoskega benediktinca-mavrinca Jean Mabillona „De re diplomatica libri VI.“ (l. 1681.), ki je prvi z njemu lastno bistroumnostjo razložil osnovne pojme kritične uporabe virov. Jezuiti-bollandisti so prvi izdali in kritično predelali legende svetnikov (Acta sanctorum). Tudi nasledniki Mabillonovi so delali v duhu svojega učitelja, kar priča njihovo drugo epohalno delo „Nouveau traité de diplomatique par Poustin et Passin“ (l. 1750. ss.). Ta dela francoskih menihov so postala prava šola zgodovinarjev-raziskovateljev, arhivarjev in diplomatikov. L. 1821. se je po vzorcu gori omenjene benediktinske kongregacije (Congrégation de Saint-Maur) ustanovila v Parizu nekaka podobna kongregacija laikov, slovita École des chartes, po katere vzorcu se je l. 1854. ustanovil na Dunaju avstrijski zgodovinski institut. Obe te dve šoli slonita popolnoma na znanstvenih načelih in temeljih mavrinske kongregacije benediktincev: kot podlago kritičnega in uspešnega delovanja smatrata zlasti intenzivni študij pomožnih zgodovinskih ved, kot so paleografija, diplomatika, kronologija, sfragistika, heraldika itd. Zanimanje za zgodovinska vprašanja je bilo v XIX. stoletju sploh jako živo, tako da se to stoletje imenuje kar naravnost stoletje zgodovinskega duha in čuta¹: l. 1819. se je pod egido barona Steina ustanovilo splošno nemško zgodovinsko društvo, ki je zaslulo po kritični izdaji virov nemške

¹ Nikel Johannes, Allg. Kulturgeschichte.

zgodovine (*Monumenta Germaniae historica*), l. 1829. se je preosnovala *École des chartes* in l. 1832. ustanovil *Comité de travaux historiques*. Tem so kmalu sledila zgodovinska društva za posamezne dežele in okraje, čemur je bilo posebno ugodno to, da se arhivi raziskovalcem sedaj niso več tako skrbno zapirali; l. 1881. je Leon XIII. odprl slednjič tudi bogate zakladnice vatikanskega arhiva.

A še nekaj je bilo, kar je začetkom XIX. stoletja pospeševalo in netilo veselje do prošlih časov. Bila je to narodnostna in romantična struja, ki je bila jako razširjena in ozko zvezana z intenzivnim raziskovanjem narodnega življenja in posebno srednjega veka. A zlasti zgodovinska veda se ni več zadovoljevala s tem, da bi životarila ob obrabljenih idejah in zajemala svojo učenost iz zastarelih kompilatoričnih del dvomljive vrednosti. Živo spoznanje, da je treba ves razvoj zgodovine iz nje same raziskovati, razlagati in presojeti, prepričanje, da moremo vsako smer človeškega delovanja v kali in najbolje raziskovati, če gremo nazaj na prvotne vire kot produkte njihovega lastnega časa, ta historično-geneitična metoda torej, oborožena s kritičnim očesom vestnega in opreznega raziskovalca, je obrnila takoj spočetka vso svojo pozornost na vire zgodovinskega spoznanja, t. j. na arhive. Naloga arhivov je postala, razjasnjevati in razlagati postanek in razvoj pravno-političnih in kulturnih razmer in odnošajev vseh vrst na podlagi verodostojnih zgodovinskih dokazov. V prvi vrsti naj torej služijo arhivi znanosti. Kdor hoče le del državnega ali pravnega, cerkvenega ali socialnega življenja obdelati, ga more le tedaj dobro razumeti, ako se v njega zgodovinski razvoj poglobi. Pa tudi organi države bodo prisiljeni poseči vedno nazaj na prejšnje pravne odnošaje, gospodarske razmere in urade, na prejšnjo upravo in zakonodajo; „kjer se to ne zgodi, postanejo tudi nove tvorbe površne in slabe. Kajti to, kar še živi in kar se vedno izpreminja, se ne da z nobeno plastjo ločiti od onega, iz česar je nastalo.“¹

Ali preden je prišlo do tega spoznanja, so morali arhivi preromati dolgo trnjevo pot nekaj stoletij, ko se ni nihče zmenil in brigal za spise, ki so danes za zgodovinarja sicer velike važnosti, a se jih je takrat smatralo več ali manj nepotrebnim, če niso bili neposredno namenjeni aktuelni, praktični uporabi. Shranjenih v temnih, vlažnih kotih, podstrešju ali v kletih, izpostavljenih vsem vremenskim izpremembam, brez svetlobe in zraka, se je končalo premnogo važnih listin; prijela se jih je gniloba, razpadle so in preperale, ali pa so črke tako obledele, da so postale brez umetnih pripomočkov (reagencij) nečitljive. Na

ta način se je končalo in se deloma še končuje premnogo arhivalij. Ko je prišla doba sekularizacije in za časa prekucije je romalo trumoma nebroj važnih starih spisov v pogubo, bodisi da so se naravnost uničili, ali pa jih je Jud na trgu odkupil za mal denar in jih porabil v neznanstvene svrhe.

Pri cerkvah, župnijah in občinah se nahajajo mnogokrat važne listine, spisi in akti, ki pa se prepogosto vsled nevednosti, brezbriznosti in nemarnosti porazgube, četudi svetne in duhovske gosposke dandanes splošno nekoliko bolje pazijo na ohranitev teh literalij. Mnogokrat se zde sicer samensebi brezpomembne, a v zvezi z drugim materialom dobi

MLADA BOŠNJAKA

lahko vsak tak košček prej nedojmljivo vrednost. Mnogo važnih dogodkov se je v teh malih arhivih odtrgalo pozabljenju, veliko arhivalij se pa še vedno konča. Tako n. pr. je bil pred nekaj leti v nekem važnem kranjskem samostanu shranjen še precejšen kup starih listin in papirjev — a danes jih ni moči zaslediti nikjer več! In kakor tu, tako se godi žalibog še marsikje drugod, kjer bi se sicer pričakovalo nekoliko več vpogleda in previdnosti. — V teh manjših arhivih po deželi ležijo najčešče akti, listine in druge literalije kaotično razmetane vsevprek in navzkriž, brez vsakega seznamka ali registra. To bo tudi vzrok, da se jih nihče ne usmili, da bi jih uredil, kvečjemu se še kak diletant spravi iz zabave nadnje, izbere važnejše stvari in jih spravi v svojo zasebno zbirko: tako so delali predniki, enako njih nasledniki in konec koncev je ta, da so ti arhivi sedaj ravno

¹ Prim. Löher, *Archivalische Zeitschrift*, I. 14.

najvažnejših in najzanimivejših arhivalij oropani — prešle so v najrazličnejše zasebne zbirke in se tam ponajveč razgubile. Znanstveniku-raziskovalcu pa potem ni mogoče obresti vseh teh zasebnikov, deloma vsled tega, ker mu ni znano, kje se kaj nahaja, deloma pa bi se često vsled oddaljenosti in malenkosti stvari to ne izplačalo. Zato take stvari ne morejo nikdar dobro spadati v zasebno last, temveč v javne institute, arhive, knjižnice, galerije in muzeje, ki so vsakomur na razpolago in v prosto uporabo.¹

Z raziskovalcem-znanstvenikom smo prišli do druge važne točke: arhiv naj služi znanstvu. Kup navzkriž ležečih listin in aktov še ne tvori arhiva v ožjem pomenu besede, šele ureditev in razvrstitev arhivalij izpopolni ta pojem. Če tega ni, odpade tudi pojem arhiva, ki potemtakem svoje naloge ne more izvrševati; treba torej arhiv po določenih zakonih in principih spraviti v organično in sistematično celoto. Urejevanje arhiva torej nikakor ni samo mehanično delo, samo zunanja razvrstitev in razpostava posameznih arhivalnih delov, temveč se mora le-ta sama razviti iz vsebine arhivalij samih v arhivu odgovarjajočo sistematično celoto. Zgodovinsko življenje posameznih dežel se zrcali v njih arhivih, ki pa so zlasti pri nas na Slovenskem ostali še do danes v nekem stanju mrtvila. Dovolj nam je bilo, da smo znesli kup starega papirja na več ali manj varne prostore in se dalje za to nismo več brigali. Tako še torej čakajo pridnega vrtnarja, da jih otrebi, presadi in po redu razvrsti, da bodo kdaj mogli roditi raziskovalcu obilih sadov. Je pa tudi v arhivu kakor na vrtu in polju: tu je snov za zgodovino trgov in mest, tam se nahajajo arhivalije kapiteljev, škofij, farâ in samostanov, ondi so zopet zgodovinske priče zadrug in ceh, raznih korporacij in srednjeveških bratovščin, zopet na drugem koncu bi nam vedele arhivalne skupine in oddelki pripovedovati o nekdanji upravi dežele, o uradih, šoli, cerkvi, o občinah, obrti, prometu, o zdravstvenih razmerah, o plemenitaških in knežjih rodbinah itd. Seveda dobimo to sliko le iz urejenega arhiva; če je ta neurejen, je pa bolj podoben gozdu in grmičju, kjer človek ne ve, kje bi našel izhod. Urejen arhiv naj bi bil kakor zemljevid in zgodovinska dvorana: vsaka dežela, kronovina ali dinastija, vsako mesto in vsak urad ima tam svoj prostor, kakor v grobnici, in čaka, da pride roka učenjakova in jih dvigne iz dozdevne smrti k novemu življenju.

Od spoznanja najboljše teorije pa še ne zavisi, da bi ista bila za ureditev vsakega arhiva tudi naj-

prikladnejša in najprimernejša; vsak arhiv je individuum zase in si po svojem nastanku in po svoji vsebini sam določi sistem, po kojem hoče, da se ga uredi. Seveda je potem na arhivarju ležeče, da te neme migljaje tudi razume in jih zna dejansko uporabiti. Zato je najpreje potrebno, da se arhivar spozna, kaj in koliko more arhiv nuditi, in na podlagi te orientacije in tega opazovanja se razvije kmalu tudi pripraven načrt ureditve. Stare skupine treba dostikrat razdreti in deliti, obstoječe čistiti in tvoriti nove. Kar je v preteklosti več ali manj samostojno živelo, to naj ima tudi v arhivu svoj lastni prostorček. Urejevanje arhiva se mora končati s popolnoma enotnim organizmom, treba se torej varovati predvsem vsake pretirane in neprimerne odvisnosti od uradov, marveč je bolje držati se zgodovinske zveze, vsebine in narave arhivalij. Vendar se tudi tu ne sme predaleč iti; zgodovinsko nastale skupine se morajo kot take tudi čislati in ohraniti, vendar tako, da niso posamezni nižji uradi merodajni, temveč dotična vrhovna, oziroma državna enota, ne posamni upravni organi, temveč vsa uprava sploh v kolikor tvori enoto: zgodovinsko, ne pa administrativno nastale skupine naj ostanejo in veljajo, v arhivu se naj zrcali zgodovina dežele in naroda, ne pa zgodovina deželne uprave, arhiv naj bode arhiv, ne pa vrsta starih registratur.

Sicer pa velja kot vrhovno pravilo vsakega urejevanja ohranitev provenienčnega načela, t. j. da se imajo vsi organično nastali deli arhiva v tej organični zvezi ohraniti, oziroma jih zopet v prvotno organično celoto nazaj spraviti, če se je bila ta vez raztrgala: arhivalije odpravljenih samostanov ali starih uradov in rodovin spadajo skupaj in se ne smejo razdreti, ker so skupno vzrastle in se razvile. Posamezne skupine same pa se morajo nazunaj in naznotraj kronološko in stvarno urediti.

Pri tem urejevanju bo treba tudi marsikaj izločiti, tako n. pr. se morajo vse listine posebej shranjevati, istotako načrti, kartularji, urbarji in podobne literalije. Predvsem je treba ločiti listine od aktov. Vsaka listina vsebuje neko dejstvo, neki določen in dovršen rezultat; pri aktih pa to ni vselej tako, ti nam zvečine kažejo samo pot do gotovega cilja, cilja samega pa ne povedo, ker ga dostikrat niti poznati ne morejo. Večinoma se pa gre raziskovalcu edino le za končni cilj; če tega ne ve, je tudi poznanje poti nepotrebno, oziroma mu na poznanju poti ni mnogo ležeče, ako izve enkrat za cilj. Vsaka listina tvori sama zase celoto, ki se z listino tudi popolnoma izgubi; pri aktih pa se vedno lahko en del brez posebne škode izgubi. V aktih se nam torej predočuje razvoj pravnih odnošajev pred njih zadnjim zaključkom, listine nam pa podajo takoj pravomočne končne

¹ Prof. Komatar je objavil kratke inventarje nekaterih manjših kranjskih arhivov na deželi v „Mitteilungen des Musealvereines für Krain“, 1904 in 1905.

rezultate bodisi daljših pogajanj, bodisi da svedočijo o prostovoljno izvršenih dejanjih.

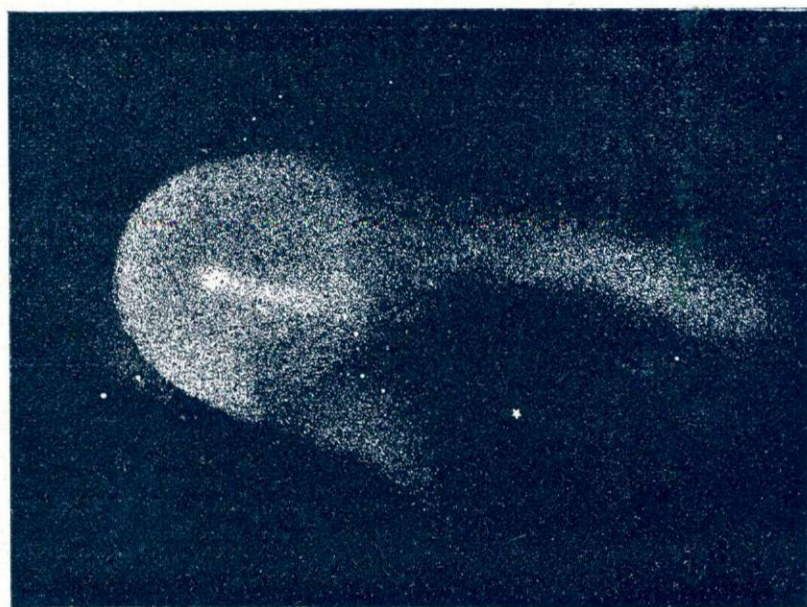
Vsak akt naj torej dobi prostor pri sebi enakem, vsaka vrsta pri sebi sorodni, na ta način se nazadnje v arhivu lahko vsakdo spozna in ne samo arhivar, ki naj vpoštevava vedno to, da mu bo naslednik sledil pač v uradu, a spomina njegovega ne bo podedoval. Arhiv naj bo torej 1. po določenih pravilih vede in v prid tej sami urejen, 2. ureditev se vrši za posamezne dele arhiva posebej, 3. ves način urejevanja mora biti enoten, jasen in kratek. Tako urejen arhiv bo nudil znanstveniku na prvi hip lahko in brez težave vso snov, ki se more o določenem vprašanju v arhivu sploh izslediti. Ko je namreč enkrat arhiv v glavnih potezah urejen, je treba, v kolikor dopušča čas in so na razpolago moči, napraviti alfabetični register imen in snovi. Vsaka večja skupina naj slednjič dobi svoj repertorij, ki naj bo zanesljiv in popoln.

Dobro je tudi, da se osnuje zbirka pečatov in grbov, vse to bo znanstvenemu raziskovalcu ob priliki prav dobro služilo in mu delo neprimerno olajšalo. — Tako o tistem delu arhivarjevem ne izve mnogo svet, a v resnici pa stori veliko več kot drugi, ki so porabili mnogo več črnila in papirja. Vočigled temu, da je bivanje v temnih in zaprašenih arhivih zdravju naravnost škodljivo in da arhivarjev poklic zahteva obširnega znanja, so jih po raznih državah tudi gmotno primerno situirali.

Kot zbirka arhiv nikdar ni tako izpopolnjen, da bi bil vsakega novega prirastka dokumentov in spisov nezmožen, v njegovem bistvu že marveč tiči, da raste in se množi. Tak redni prirastek naj bi dobival arhiv po preteku določenih obrov in po dogovoru iz registratur deželnih uradov. Seveda ne bo nikdar kazalo teh registratur v popolnem prvotnem obsegu prevzeti v arhiv; tu treba predvsem ločiti važno od manj važnega; mnogokrat bo to sicer težko, ker se obadva pojma križata in medsebojne meje polagoma prehajajo ena v drugo. Zato je treba pri taki izbiri imeti vedno pazno oko, da se česa ne zavrže, kar bi prihodnji raziskovatelj, bodisi politične, narodne, pravne, kulturne ali cerkvene zgodovine, bodisi zgodovine umetnosti ali pa narodnega gospodarstva, težko moral pogrešati. — Razentega naj bi se vsak arhiv, v kolikor je to mogoče, izpopolnjeval z registraturami onih uradov, ki so se opustili, dalje z nakupom, oziroma s podarjenimi ali voljenimi arhivalijami. Arhivi in knjižnice naj bi si medsebojno izmenjali stvari, ki se dajo primerneje uvrstiti v nasprotni zavod. Vse, kar odgovarja bistvu in značaju arhiva, naj se tudi temu odstopi (urbarji, kartularji, listine, akti i. dr.). Knjižnice so dostikrat v preteklosti po darovih in nakupu in posebno vsled opustitve samostanov prišle

do obilih in dragocenih arhivalij; te naj bi se torej priklopile arhivom, nasprotno pa naj bi zadnji odstopili knjižnicam korespondenco, pisma in zapuščino učenjakov in literatov, inkunabile itd.

Raztreseni arhivi naj se združijo v eno celoto. Posebne važnosti bi bilo — tu imam v prvi vrsti v mislih slovenske razmere in kraje —, da bi se različni občinski, privatni, cerkveni, samostanski in rodbinski, kakor tudi arhivi mest, trgov in drugih skupin spojili in se združili v en sam celoten osrednji arhiv, najprimernejše v Ljubljani. Videli smo že zgoraj, kolika škoda in nevarnost preti takim v neprimernih prostorih shranjenim, samim sebi brez zadostnega varstva prepuščenim arhivom, a ne samo njim — pri tem trpi najznatnejšo škodo veda sama. Zato bi bilo želeti in pričakovati, da bi merodajni činitelji ne nasprotovali temu, da se vse one arhivalije de-

HALLEYEV KOMET

ki se bliža zemlji in skozi katerega rep bo šla zemlja 10. maja l. 1910. Takega je opazoval 28. januarja l. 1836. zvezdoznanec Herschel na Rtiču Dobre nade.

ponirajo v tem osrednjem arhivu: tu bi imel vsak teh manjših arhivov svojo dvorano, oziroma bi tvoril posebno, samostojno skupino. Manjše občine, fare, mesta in razne korporacije bi s tem ne imele nobene skrbi in nikakih stroškov za svoje male arhive, ki bi pa bili na ta način varno spravljene, dobro urejene in vsakomur za uporabo lahko dostopni in uporabljivi. Ta način se je na Francoskem in Nemškem dobro obnesel. Koliko s tem veda pridobi, je očitno!

In z ustanovitvijo takega osrednjega arhiva vseh slovenskih pokrajin bi bil storjen velik korak naprej. Urejenega arhiva potrebuje vsako vseučiliško mesto — in to naj bi bila enkrat tudi naša Ljubljana in vrhutega še središče zedinjene Slovenije —, potrebuje ga brezpogojno in naj ima tudi samo pravno fakulteto, ker tudi ta bo morala izrabljati arhive, ako

ne bo hotela samo životariti, ampak tudi kaj pozitivnega ustvariti. Zato bi bilo dobro, da bi se že zdaj preskrbelo, da dobi ta bodoči osrednji arhiv tudi prepise vseh za našo zgodovino važnejših listin, zlasti onih državnopravne vsebine.

Dokler se arhivi na ta način ne preustroje, so kakor goreča sveča, ki jo postaviš pod mernik in nikomur ne sveti. Družine in narodi pa, ki čislajo sebe, bodo znali ceniti tudi svoje arhive, priče svojega preteklega življenja in delovanja.

Rekel bi kdo: Saj naš narod nima zgodovine! kje so naši arhivi? — Ako tvorijo zgodovino kakega naroda krvave vojske, kruti boji in nasilni trinogi, — potem bi bili mogoče v zadregi z odgovorom, ker nravi slovenske duše je bilo od nekdanj ljubše mirno delo in prijateljski odnošaji do sosedov, kot pa sovražni prepiri in poboji. Lokavi tujec se je s to lastnostjo okoristil ter nam zagospodaril. A živel in delali smo tudi mi in storili v obrambo zapadne civilizacije mogoče več, kot marsikateri drug narod, ki se v tem pogledu rad ponosito trka na prsi. Spominjam le na junaško dobo turških bojev, ko sta Slovenec in Hrvat stala na braniku vere in omike, medtem ko se je Madžar družil z osmanlinom in

Nemec delal razprtije v Cerkvi. Ravno proučevanje naše prošlosti je silno zanimivo in poučno: tu uvidimo, da morejo mali narodi skozi stoletja in tisočletja živeti in niti sredi velikih in silnih državnih tvorb ne izginejo. Slovenska zgodovina nas uči, da v etičnem svetu ne veljajo vselej zakoni fizičnega sveta, celo ne oni, da mora mali in manjštevlni podleči večjim in številnejšim. Marsikako burjo in nezgodo je moral pretrpeti naš narod, a poginil ni! Mnogi, ki so se pečali z zgodovino slovanskih narodov, trde, da Slovani nimajo toliko državnostvorne sile, ali zato toliko več odporne moči. Ako se to opaža pri vseh Slovanih, velja to posebič še za Slovence in Hrvate.¹ Proučavajoči njih povestnico se ne moremo dovolj načuditi njihovi žilavosti in nezlomljivi odporni moči. Odkar so se naši pradedje pojavili na obalah sinjega morja in si postavili domove pod sivimi vršaci gorskih velikanov, čez trinajst stoletij kljubuje narod vsemu, kar hoče, da ga zatre, in s to neizčrpljivo vztrajnostjo je obranil in ohranil svoje ime, svojo individualnost in svoj teritorij.

¹ Prim. Vjekoslav Klaić, Povjest Hrvata, I. Uvod.

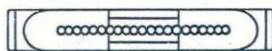
Ne tožim več.

Zložil Fr. Neubauer.

Ne tožim več, ne plakam več.
Postal sem kakor grob molčeč,
ki svetu ne odkriva,
kaj pretrpelo je srce,
ki v njem počiva.

Postal sem kakor dno morjá,
ki ne pove, ki ne izdá,
kje žrtve spé vetrov besnečih,
kam potegnila jih seboj
valov je moč kipečih.

Kot polje širno sem postal,
ki sneg ga debel je zapal:
nad poljem burja se dreví
in divje žvižga, tuli, —
poljé leži — molčí!

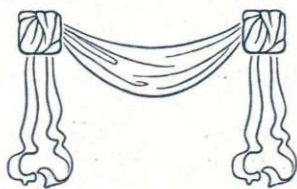

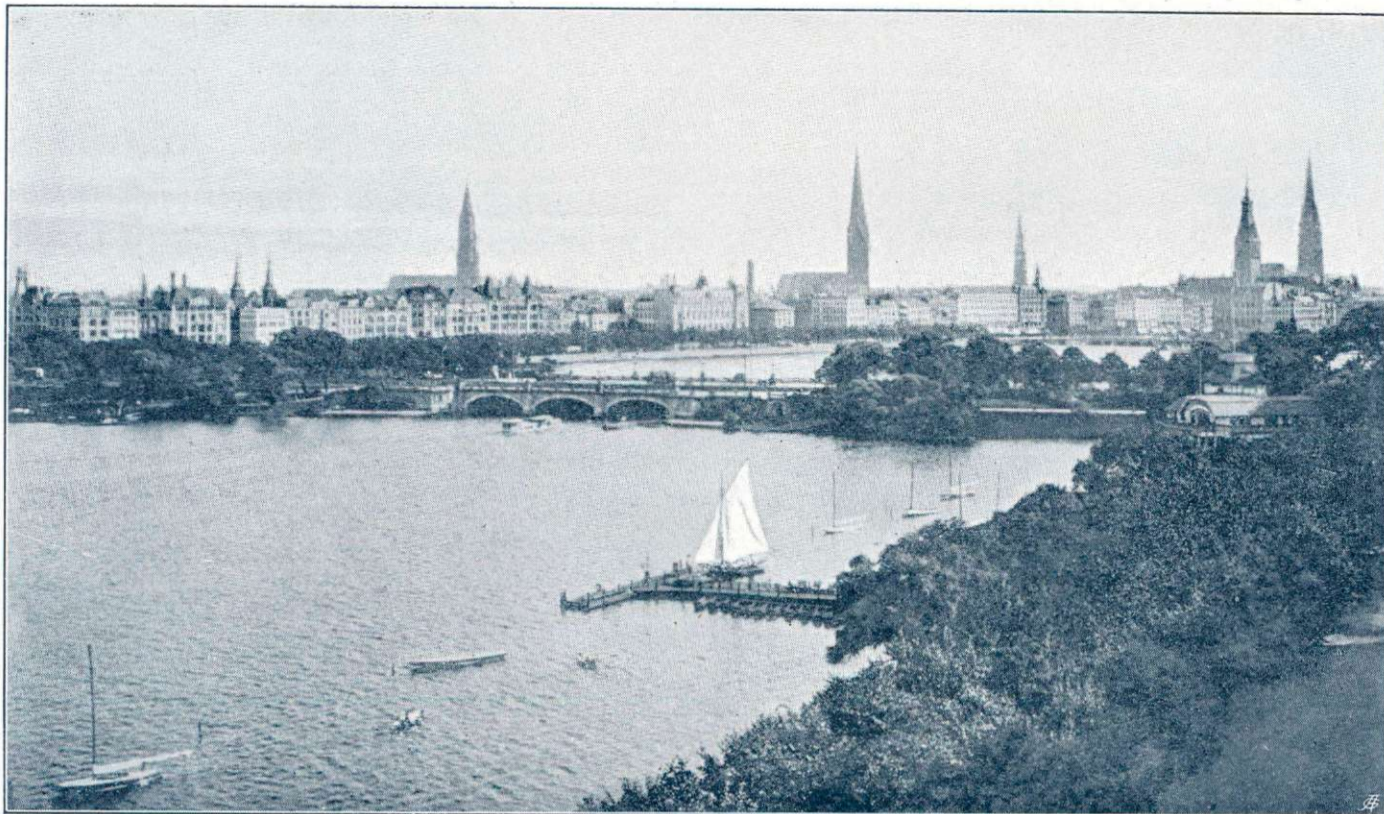
V spomin.

Zložil Silvin Sardenko.

Lani sem na vrtu videl
rožmarin in majaron,
ali letos ni na vrtu
več nobenih rožnih kron.

Tam na grobu sem ga videl,
majaron in rožmarin.
Mir ti bodi, dekle mlado,
in ta drobni verz v spomin!

POGLED
NA HAMBURG

V deželi polnočnega solnca.

Potopisni spomini. — Napisal dr. Ivan Knific.

I.

Predigra.

Zunaj domovine, na obrežju sinje Donave, imam prijatelja, ki zelo rad potuje. Poleti kar ne vztrpi doma, in če ne potuje dalje, si ogleda vsaj košček romantičnih alpskih pokrajin. Pred par leti sem mu iz Alžira poslal razglednico. Ne vem, kaj me je zmotilo, da sem mu nanjo napisal pikro opazko: „Tukaj še nisi bil.“ To je bilo o Veliki noči. Tri mesece pozneje dobim razglednico, na kateri berem te-le besede: „Hamerfest 16. VII. 1907. Ob svitu polnočnega solnca ti pišem te vrstice. Vračamo se s Severnega rtiča. Krasni so norveški fjordi, čarobna je polarna noč.“ Ob robu pa sem bral opazko: „Kdo je dosegel rekord?“ Izplačal me je: do skrajnjega severa Evrope je dalje kot do Alžerije, skandinavsko obala je mnogo zanimivejša, kot je obrežje severne Afrike.

Nekaj tednov pozneje sva se sešla. Da ste ga videli, s kakim navdušenjem mi je pripovedoval o Norvegiji, o njenih fjordih, vodopadih, lednikih, o divni morski vožnji, o svojih sopotnikih, o severnih jelenih, o Laponcih! Obličje pa se mu je svetilo, ko mi je govoril o bajnem solncu, ki v poletnem času razsvetljuje polarne kraje tudi ponoči. Zavidal sem ga; obenem pa mi je šinila v glavo misel: Čimprej si moram tudi jaz ogledati te kraje. Ko mi je raz-

ložil še nekatere podrobnosti glede ladje, stroškov, jezika in potne družbe, se poslovim od njega z besedami: „V par letih dobiš pa ti od mene razglednico iz Hamerfesta.“ Izpolnil sem obljubo; s Špicbergov sem mu poslal severnega medveda, natisnjenega seveda, z opazko: „Od Severnega rtiča smo se vozili še 36 ur do semkajle. — Kdo je dosegel rekord?“

Radovednost in vedoželjnost sta me gnali proti severu. Pa še drug vzrok sem imel, da bi rad videl polarne kraje.

Svoj čas smo se učili v srednjih šolah, kako so po zemlji razdeljeni letni časi, kako se vrstita dan in noč v različnih pasovih našega planeta. Učili so nas, da je severni tečajnik tisti vzporednik, kjer solnce 21. junija ne zaide, temveč ostane ves dan nad obzorom; da v severnem mrzlem pasu poleti solnce sploh dalje časa ne zaide, pozimi pa istotoliko časa ne izide; da imajo torej prebivalci teh krajev o kresu vedno dan, o Božiču pa vedno noč. Stvar se mi je zdela prav čudna. Pripovedoval sem o tem sosedomu Martinu, s katerim sva skupaj hodila v domačo šolo, potem pa je ostal doma ter je obdeloval grudo. Ta pa mi reče zasmehljivo: „Ti že moraš verjeti, ker hodiš v šolo.“ — Ko sem se v višjih razredih seznanil z osnovnimi nauki zvezdoslovja, mi je postalo popolnoma jasno, da je tako in da mora tako biti. Zopet sem se spravil nad Martina,

dokazoval sem mu nadolgo in široko, konec vsega pa je bil, da je Martin proglasil svojo razsodbo: „To so same čenče. O polnoči nikjer solnce ne sveti.“

Pred nekaj leti sem sam imel priliko, da sem dijakom prvošolcem razlagal isto stvarino. S pomočjo telurija in z logičnim razmišljanjem sem jih privedel do tega, da so spoznali, da na severnem tečajniku enkrat v letu solnce ne zaide; čim dalje gremo odtod proti severu, tem daljši je poletni dan, tem daljša pa tudi zimska noč; na severnem tečaju šest mesecev solnce ne zaide, zato pa ostalih šest mesecev tudi ne izide. Ta zaključek je dijake presenetil; neverno so me gledali. Vprašam nekoga: „Verjameš to?“ V odgovor pa mi zmigne z ramami ter reče: „Ne vem.“ — Kako vse drugače pa bi me gledali sedaj, ko bi stopil prednje in bi rekel: „Res je tako; sam sem bil v tistih krajih, sam sem videl polnočno solnce.“ Izpreobrnil sem celo nevernega Martina. Čudil se je mojim besedam, potem pa je izpregovoril: „Tebi že verjamem, drugemu bi ne. Čudno je pa vendarle, da solnce ne zaide.“

Dalje časa sem že torej gojil misel, da obiščem skrajni sever evropski. Ko pa se je lanski majnik poslavljaj od nas in so me tovariši začeli izpraševati: „Kam pa letos o počitnicah?“ tedaj jim možato odgovorim: „Na Severni rtič.“ Skoraj ustrašil sem se svojega odgovora. Izvlečem knjižico, v kateri sem imei zapisane svoje prihranke. Seštejem kapital z obrestmi vred; vsota je kazala decimalno število, ki ima v dekadičnem številnem sestavu štiri številke pred decimalno piko. Veselo priznam: „Izvrstno; prva ovira je premagana.“

II.

Izleti v severne kraje.

Ko bi bil kdo pred tridesetimi leti rekel: „Bil sem na Severnem rtiču, bil sem na Špicbergih,“ bi ga bili občudovali kot junaka. Dandanašnji potujejo tja gor turisti za zabavo in ne samo odrasli, temveč tudi — otroci. Vrhu Severnega rtiča bahati Prusi pijo šampanjca, poleg špicberških lednikov Angleži igrajo svoj lawn-tennis, v polarnem morju ob svitu polnočnega solnca igra godba koračnice, lahkonoaga mladina pa — pleše. Kako je prišlo do tega?

Že več desetletij praktični Angleži posečajo norveško obrežje. Albionovi sinovi so nam takorekoč iznova odkrili Norvegijo in njene krasote. Krasni fjordi, romantične doline, velikanski vodopadi, vrhu tega pa izredno mirni in pošteni prebivalci ter sila zdravo podnebje, vse to je ganilo tudi brezčutnega John Bulla. Sezidal si je brez števila vil in hotelov, kamor hodi na letovišče. Povsod opažaš vpliv angleške omike. Če greš v hotel in v nemškem jeziku

nagovoriš natakario, ki vlični narodni noši streže gostom, če sedeš v dvokolesni voz, ki te popelje do kakega vodopada, in ogovarjaš voznika — vedno slišiš odgovor: „Do jou speak english?“

Norveško obrežje je posebno pri srcu nemškemu cesarju Viljemu II. Že 20 let se vozi tjakaj — na počitnice. Če več ne, ostane vsaj teden dni v norveških vodah. Bival je pa tamkaj tudi že nad mesec dni, posetil je tudi Severni rtič. Sam kakor tudi njegovi spremljevalci so oznanjali slavo norveških pokrajin. Zato so se Nemci začeli vedno bolj zanimati za te kraje.

Leta 1891. je parobrodna družba „Hamburg - Amerika“, ki ima svoj sedež v Hamburgu, priredila prvi izlet v Skandinavijo; obnesel se je izvrstno. Ker se je turistov oglašalo vedno več, je odločila za take izlete posebne parnike in jih je opremila kolikormoč udobno, da, razkošno. Tri mesece so parniki „Meteor“, „Blücher“ in „Oceana“ vedno na potu. Vsako leto nekako desetkrat odidejo iz Hamburga in obiščejo najzanimivejše kraje ob norveški obali. „Meteor“ vozi do srede Skandinavije, do Trondjema; „Blücher“ gre enkrat do Severnega rtiča, enkrat do Špicbergov; „Oceana“ obišče dvakrat tudi Islandijo. Vsako zimo izda družba knjižico o nameravanih izletih. V tej knjižici natančno določi čas izleta; pri vsakem kraju, kjer se ladja ustavi, je povedano, kateri dan in katero uro ladja pride do dotičnega kraja in kdaj da odide; istotako je v knjižici naznanjeno število sobic in njih cena. Vsakdo si lahko po tem prospektu izbere izlet, ki najbolje prija njegovi vedoželjnosti, njegovim počitnicam in denarnim razmeram. Ker se na teh ladjah zelo udobno živi in cene niso pretirane, so ladje navadno napolnjene do zadnjega kotička. Seveda, kdor prej pride, prej melje: kdor se prej oglasi, si laglje izbira. Mnogo jih je, ki se oglašijo kesno, pa zato ne dobe sobice ali pa slabejšo in dražjo. — Imenujejo se te vožnje: izleti v severne kraje.

Slava teh zabavnih izletov se je razširila križem sveta. Od vseh strani vro turisti skupaj in se trgajo za kabine. Največ je seveda Nemcev, prav mnogo pa je tudi Amerikancev. Družba izvrstno postreže izletnikom, zase pa seveda dela reklamo in — dobiček. Belo-modra zastava „Hamburško-ameriške družbe“ je v norveških vodah dobro znana in priljubljena; izletniki, ki plovejo pod to zastavo, so Norvežanom dobrodošli gostje.

V najnovejšem času je začel tudi „Avstrijski Lloyd“ prirejati izlete v severne kraje. Njegova ladja „Thalia“, ki sicer plove po Sredozemskem morju, je lansko leto dvakrat prevozila pot med Hamburgom in Špicbergi. Tudi s tema izletoma so bili potniki prav zadovoljni. Vendar pa se s „Ham-

burško-ameriško družbo“ še ne more kosati; ladja je manjša in manj udobno opremljena.

Sicer pa vozijo ob norveškem obrežju tudi domači parniki, poštni in izletniški. Naval na te ladje je velik, ker je vožnja zelo poceni; zato so ti parniki večinoma prenapolnjeni, kar ni prijetno.

Nisem prijatelj velikih turistovskih družb; posameznik izgine v celoti; kakor ovčico ga vodijo semintja; ogledati si moraš, kar ti zapovedo, na osebne želje se ne morejo ozirati. Preveč ljubim prostost, zato rajši potujem sam. Ogledam si, kar si hočem; mudim se v istem kraju, dokler hočem; družbo dobim po poti, vedno novo, vedno zanimivo; če mi tovariš ne ugaja, se obrnem od njega. Vendar pa ima tudi skupno potovanje svoje koristi. Tri tedne smo bivali na isti ladji, skupaj smo jedli in se zabavali, skupaj smo se veselili in žalostili, spoznali smo drug drugega dodobra. Vsakdo je hvalil svojo domovino, vsakdo je razvijal svoje nazore, in dasi se ti nazori večinoma niso strinjali, vendar ti mnogo koristi, če veš, kako o isti stvari sodijo ljudje, ki žive v drugačnih razmerah, govore drug jezik in spoznavajo drugo vero, če sploh spoznavajo katero. Zato je tako potovanje tudi zelo poučno. Da bi izletniki imeli več prostosti, je ladja na postajališčih čakala dalje časa, mi pa smo prirejali izlete po suhem, bodisi peš, bodisi z vozom, bodisi v družbi, bodisi vsak zase.

Začetkom junija sem poslal na glavno zastopstvo „Hamburško-ameriške družbe“ na Dunaju pisemce, v katerem sem prosil prospekta. Poslali so mi ga ter pripomnili, če se hočem udeležiti izleta, naj se takoj zglašim in plačam tretjino vozne cene, da si zagotovim mesto. Pregledujem prospekt. Najbolj mi je ugajal ta-le izlet: 8. julija odide iz Hamburga brzoparnik „Blücher“, obišče važnejše kraje Norvegije, pristane ob Severnem rtiču, odpluje od tod do Špicbergov ter se 30. julija vrne v Hamburg. „Vse prav; le škoda, da se ravno 8. julija konča šolsko leto!“ Moj vzdih je bil namenjen šolskim oblastim. Dobil sem štiri dni dopusta, kar pouku ni prav nič škodilo, ker se itak zadnje dni šolskega leta malo doseže. S tem sem premagal drugo in zadnjo oviro.

Zglasil sem se iznova pri družbi; izbral sem si mesto, ki stane s hrano in postrežbo vred 600 mark; obenem sem poslal 200 mark kot zadatek, da si zagotovim mesto. V nekaj dneh sem dobil iz Hamburga naznanilo, da so mi na „Blücherju“ odkazali na „glavnem krovu“ sobico št. 533; da parnik odide 8. julija zjutraj; naj se sigurno zglašim v družbini pisarni dan poprej, da plačam še ostalih 400 mark in dobim vozni list. Tri tedne sem imel še časa. Kupil sem si neizogibnega Baedekerja, prelistal še par

drugih knjig, v večji kovčeg sem spravil nekaj perila in — zimsko obleko, v manjši kovčeg sem dejal drobnjav, ki se vedno rabi, in odrinil sem proti severu.

III.

Na poti v Hamburg.

Ko stopim v železnični voz, zagledam v njem dobrega prijatelja z Gorenjskega. „Kam pa tako pozno?“ me ogovori; bilo je namreč že po deseti uri zvečer. — „Po svetu.“ — „Daleč?“ — „Do Špicbergov.“ — „Kje pa je to?“ — „Onstran Cellovca.“ — „Blizu Gornjega Štajerja? Pa še gorskih čevljev nimaš.“ — Moral sem se smejati. — „Mar misliš, da so Špicbergi gorovje? Ne veš, da so to otoki?“ — „Kje pa?“ — „Nad Skandinavijo.“ — Sedaj se je smejal pa on. — „Čigavi pa so ti otoki?“ — „Nikogar.“ — „Vedno lepše. Kakšen jezik se pa govori ondi?“ — „Nikakšen.“ — Smejala sva se oba; on, ker je menil, da se šalim z njim, jaz, ker sem občudoval njegovo nevednost v zemljepisju. Nadolgo sem mu moral razlagati, da so Špicbergi otoki v Ledenem morju, da nihče ne stanuje na njih, da se torej tamkaj ne govori nikak jezik. — „Pa boš zmrznil gori.“ — „Imam zimsko obleko s seboj.“ Moral sem mu jo pokazati, pa je še neverno zmajeval z glavo. Vedel je, da rad hodim po svetu, pa mi vendar ni verjel, da grem v polarne kraje. — „Pa srečno hodi, koderkoli že,“ mi reče pri slovesu.

Na Jesenicah sem prestopil v brzovlak, ki vozi iz Trsta naravnost v Berlin. Ker ni bilo gneče, sem se zleknil po klopi in zaspal, kakor da bi spal doma v postelji. Ko se je zdanilo, smo se mimo slavnoznanega Kremšmünstra vozili proti Lincu. V Budjejevicah sem se presedel na vlak, ki po zahodni Češki vozi proti Hebu. Prekoračili smo nemško mejo. Tema je že pokrivala zemljo, ko sem se ustavil v Lipskem. Tu sem počival en dan, da sem si ogledal znamenito mesto.

Stara Lipsija je baš praznovala poseben jubilej: petstoletnico svojega vseučilišča. Leta 1409. so namreč Nemci zapustili praško univerzo, ker so si domišljali, da jih Čehi potiskajo v stran, in so v Lipskem ustanovili novo znanstveno ognjišče. Mesto je veliko, ima nad 500.000 prebivalcev, zelo široke ulice, mnogo prometa in trgovine, lepe hiše in palače; kras vsega mesta je pa vendarle poslopje z napisom „Universitas litterarum Lipsiensis“. Nisem se mogel premagati; šel sem v neko dvorano k predavanju; bilo je zgodovinsko; profesor je obširno razlagal neko pomorsko bitko med Rimljani in Kartaginci. — Lipsko se imenuje „knjižno mesto“, ker se tamkaj natisne sila mnogo znanstvenih knjig. Ima do 900 knjigaren in 170 tiskaren.

Skoraj v sredini mesta stoji hiša z napisom „Auerbachova klet“. Lokal je znan iz Goethejevega „Fausta“; saj je v njem Mefisto pred visokošolci uganjal svoje čarovnije. Preden sem odšel iz mesta, sem obiskal to klet. Vsa je poslikana s prizori iz „Fausta“. Ob stenah visi več spominskih listov Goethejevih in njegove družine. Pravijo, da je mladi Goethe začasa svojih visokošolskih študij rad zahajal v ta lokal. Tudi jaz sem si privoščil steklenico ren-

HAMBURG: VODNA ULICA

skega vina. Posledica je bila, da sem se, prišedši na vlak, zopet zleknil po klopi elegantnega kupeja in pre-spal vso pot do Hamburga. Škode pravzaprav ni bilo nobene; severonemška ravan je zelo dolgočasna, mesta ob tej progi pa tudi nimajo nikakih znamenitosti.

Ko se zbudim, se je že zdanilo. Vozili smo se po veliki ravnini. Hiš izprva nisem zagledal mnogo; kmalu pa so začele rasti iz zemlje kakor gobe po dežju. Tovaren in skladišč je vedno več. Na desni in levi zagledam prekope; v njih počivajo visoko naloženi čolni in mali parniki. „Pa menda nismo

še v Hamburgu?“ si mislim. Pogledam krog sebe. Vsi potniki so imeli kovčege že pripravljene. Komaj sem imel časa, da sem si uredil obleko, že se vlak ustavi. Izprevodniki odpirajo vrata in kličejo: „Hamburg, glavni kolodvor!“ Postrešček mi odnese prtljago v bližnji hotel. Umijem se in osnažim, tudi na zajtrk ne pozabim, potem pa hajdi po mestu.

IV.

Hamburg. — HAPAG.

Kaj bi počel turist v tujem mestu brez „vodnika“? Izvlečem rdeče vezanega Baedekerja, poiščem tloris mesta Hamburga ter iztikam po nabrežju Alsterdamm; tamkaj se namreč nahaja glavna pilsarna „Hamburško - ameriške družbe“.

V Hamburgu se izliva v Labo rečica Alster. V mestu samem tvori dva velika ribnika, lahko bi ju imenovali tudi jezerci: Außen-Alster in Binnen-Alster. Na obrežju teh dveh jezerc so imenitni široki drevoredi; kraj njih stoje krasne palače hamburških bogatinov, pa tudi izredno elegantne restavracije in kavarne. Posebno lepo je obrežje Binnen-Alstra; na eni strani se imenuje Alsterdamm, na treh drugih pa Jungfernstieg, ki slovi po vsej Evropi. Kar je Dunajčanu Ring, kar je Berolincu „Unter den Linden“, to je Hamburžanu Jungfernstieg.

Velika palača „Hamburško - ameriške družbe“, sezidana iz rezanega kamna, ima nad vratmi napis: „Mein Feld ist die Welt.“ (Moje polje je svet.) Ponosno je to družbeno geslo. Pa je družba tudi lahko ponosna; saj je dandanašnji največja parobrodna družba na vsem svetu. Ustanovila se je l. 1847. z imenom „Hamburg - Amerikanische Paketfahrt - Aktien - Gesellschaft“. Odtod izvira znana okrajšava družbenega imena HAPAG, kar je zlasti za brzojave zelo prikladno. Pri naročilih se včasih zelo mudi. Na brzojav zapišeš kratek naslov: „Hapag, Dunaj,“ „Hapag, Hamburg,“ brzojav gotovo dojde na glavno družbeno zastopstvo v dotičnem mestu. Tudi na družbenih zastavah in parnikih, na obleki in pokrivalu njenih uslužbencev čitaš okrajšavo Hapag.

Po širokih stopnicah stopim v notranje prostore. V veliki pisarni poiščem oddelek „Zabavni izleti“, izročim uradniku potrdilo o poslanih 200 markah in priložim še 400 mark. V nekaj trenutkih so mi izvršili vozni list. „Kdaj in kje stopim na parnik?“ vprašam uradnika. — „Blücher leži na Labi blizu morja,“ mi odgovori. „Jutri zjutraj ob devetih se odpeljete z manjšim parnikom po Labi, ob enajstih ste že na Blücherju. Pridite torej med 8. in 9. uro v pristanišče Grasbrook; tamkaj bo že čakal parnik, ki vas prepelje. — „Grasbrook, kje pa je to?“ vpra-

šam v skrbeh. — „V glavni luki zraven plinarne.“ — „Kje pa je plinarna?“ Uradnik je bil takih prizorov že vaju; nešteto krat pridejo potniki, ki Hamburga ne poznajo. Zato mi reče prijateljski: „Najmite si voznika in recite mu, naj vas popelje do plinarne, kjer stopajo potniki „Hamburško - ameriške družbe“ na ladje, in vse je v redu.“ Pameten nasvet; zahvalim se mu ter odidem, da si v naglici ogledam glavne mestne znamenitosti.

Hamburg — komu ni znano to ime? Preprost kmetič, ki zemljepisja prav malo zna, je to ime slišal že premnogokrat; saj se odtod navadno potniki vozijo v Ameriko. Mesto, ki leži popolnoma v ravnini, ima krog 800.000 prebivalcev, je torej za Berlinom največje mesto na Nemškem. Še bolj slovi Hamburg vsled tega, ker je izmed najimenitnejših svetovnih tržišč in pristanišč; samo London in New York ga baje prekosita glede prometa. Kakor sem bral, obišče to pristanišče na leto nad 16.000 morskih ladij (11.000 parnikov in 5000 jadrnic); razentega priplove po Labi iz srednje Nemčije do 23.000 manjših ladij. Žal, da mesto ne leži popolnoma ob morju, ampak ob reki Labi, ki je seveda v tem kraju zelo široka. Na globočino vode zelo vpliva morska plima in oseka. Ob času plime morejo tudi velike ladje priti do mesta; vendar pa rajši ostajajo ob izlivu Labe, kjer leži mesto Cuxhaven. Na manjših parnikih ali pa po železnici spravijo blago in ljudi do Hamburga.

Vkljub vsem neprilikam je pristanišče velikansko. Jambora ob jambori kipi proti nebu. Parnik šviga mimo parnika, jadrnica mimo jadrnice, čoln mimo čolna. Ob nabrežju pa neprestano delujejo „žerjavi“, s katerimi dvigajo blago iz ladij in ga nakladajo na železnične vozove, na druge ladje ali pa kar na obrežni nasip. Vsaka večja trgovina ima ob pristanišču svoje skladišče. Brez števila delavcev ima v tej luki svoj zaslužek. Da jim ni treba na hrano hoditi v mesto, so jim v pristanišču samem napravili velike obednice, v katerih za majhen denar dobivajo dobro jesti.

Pristanišče si lahko ogledaš tudi oddaljeno. Vsake pol ure odide poseben parnik, ki vozi po vseh glavnih delih pristanišča. Vodnik razlaga zanimivosti. Navadno si izbere tudi „morskega velikana“, mogočno ladjo, ki vozi v daljne kraje, ter jo razkazuje obiskovalcem. Tu vidiš — za majhno ceno — vso notranjo opravo: razkošni prvi razred, elegantni drugi, preprosti tretji; vidiš pa tudi znani „medkrov“, v katerem do 2000 izseljencev naenkrat hiti svoji namišljeni sreči naproti. Velik prostor je to; v njem ne vidiš ničesar nego žične mreže, drugo nad drugo; te mreže služijo izseljencem za postelje. Poleg tega prostora je tesna kuhinja, v kateri nič kaj prijetno

ne diši. Družbe si navadno mislijo: „Za izseljence je vse dobro, samo da nam plačajo prevoznino.“

Nekoč me je na „Blücherju“ vprašal sopotnik: „Kaj mislite, koliko stane taka-le ladja z vso opravo vred?“ Da ne bi rekel premalo, mu odgovorim: „Milijon mark.“ Prijatelj pa se mi nasmeje in pravi: „Vprašal sem kapitana, pa mi je rekel, da stane ‚Blücher‘ okroglo osem milijonov mark ali deset milijonov kron avstrijskega denarja.“

HAMBURG: BISMARCKOV SPOMENIK

Kot posebnost nam je vodnik v hamburškem pristanišču kazal mogočno ladjo s tremi dimniki; naročil jo je „Severonemški Lloyd“ pod pogojem, da mora voziti 21 morskih milj na uro; ladja je stala devet milijonov mark; določene hitrosti ni dosegla; pri preizkušnji je vozila samo 19 milj na uro; Lloyd je ni sprejel, tvrdka je ne more prodati. (Morska milja = 1852 m; 21 takih milj = 39 km.)

Lastnica pristanišča je mesto Hamburg. HAPAG ima v njem svoj poseben oddelek; najemščine plača na leto 1,350.000 mark. Če se ta vsota zdi komu prevelika, naj pomisli, da ima družba na leto 200 mi-

lijonov mark prometa (dohodkov in stroškov). Uslužbencev ima 22.000. Glavni ravnatelj ima letne plače 100.000 mark. Družba ima svojega brodovja: 164 velikih morskih parnikov in 223 manjših parnikov, skupaj 387 ladij. Na teh ladjah se vozi na leto do 500.000 potnikov. Največji parnik je „Kaiserin Auguste Viktoria“, najhitrejši pa „Deutschland“, ki prevozi povprečno 23 do 24 morskih milj (= 44 km) na uro. Njegovi stroji imajo 35.600 konjskih sil. Ta parnik je sploh najmočnejša, najhitrejša in najlepša ladja na svetu. Veljal je 12 milijonov mark. — Naštel sem te številke, da prijazni čitatelji spoznajo, kako velikanski promet vlada v današnjih časih na morju, če ima HAPAG že sama toliko brodovja.

Če stopaš po hamburških ulicah, vidiš vsakovrstne tujce. Afriški črnci z volnatimi lasmi in debelimi ustnicami se ti postavljajo kot največji kavalirji; nosijo skrbno zlikano obleko in perilo, cilinder na glavi, dragoceno palico v roki. Doma si pa predstavljamo zamorce kot ljudožrce! Vročekrvni mulati iz Zahodne Indije, rjavi kreoli iz Južne Amerike, žolti Kitajci in Japonci v svoji narodni noši, sloki Indijci iz jutrovih dežel: to so prikazni, ki jih redno srečavaš na ulici. Hamburžan se tujcev zelo veseli; saj mu dajo obilo zaslužka in dobička. Letovišča izvzemši, je Hamburg najdražje mesto v Nemčiji; tako so mi splošno zatrjevali sopotniki, to sem izkusil i sam.

Ponosno mesto Hamburg je mala ljudovlada sredi nemškega cesarstva. Vso moč imata v rokah senat in „meščanstvo“ (= občinski odbor). Senat sestoji iz 18 mož, ki obdrže svojo čast do smrti. Polovica senatorjev mora biti juristov, polovica pa trgovcev. Meščani volijo 160 zastopnikov v občinski odbor; ta odbor in stari senat volita, kadar je potreba, nove senatorje. Kdor te volitve ne bi hotel sprejeti, izgubi v Hamburgu vse meščanske pravice in vse časti. Senat iz svoje srede vsako leto voli dva župana. — V nemški državni zbor voli mesto tri poslance; vsi trije so socialni demokratje, med njimi znani Bebel.

Veličastna je hamburška mestna hiša, središče mestne uprave in političnega življenja. Stavba je nova ter ima krasne dvorane za senatorje in ob-

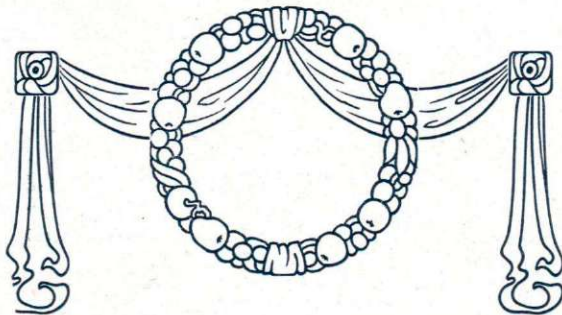
činske odbornike kakor tudi za razne urade. Kaj takega more imeti le mesto, ki je tako bogato in imenitno, kakor je Hamburg. Poslopje z opravo vred je stalo deset in pol milijona mark.

Izmed mestnih posebnosti omenjam samo Bismarckov spomenik. Na desnem bregu Labe stoji na nekoliko vzvišenem prostoru veličastna zgradba, 36 m visoka, iz samega granita. Na širokem in visokem podstavu stoji 15 m visoka postava v viteški opravi. V rokah drži 10 m dolg meč. Nepokrita glava kancelarjeva je visoka skoraj 2 m. Ob strani ga stražita dva orla. Bismarckov kip sam tehta 625.000 kg.

Bismarcka Nemci obožavajo. Tudi možje, ki sicer niso prijatelji Prusov in sovražijo njih sistem, so mi z nekakim spoštovanjem govorili o tem velikem Nemcu. Saj moramo, radi ali neradi, tudi mi priznati, da je bil Bismarck — v zmyslu Prusije — velik državnik. Zedinjena Nemčija je njegovo delo. Da se Nemci tako zavedajo svoje moči in nepremagljivosti, tega je v prvi vrsti kriv „železni kancelar“; on je seveda tudi kriv pruske nestrpnosti in oholosti. Bodi temu že kakorkoli: Če zapuščas Nemčijo pri Hamburgu, če stopaš pri istem mestu na nemška tla, vedno te Bismarckov kip spominja nemške samozavesti.

Zgodovinskih posebnosti pogrešaš v Hamburgu. Mesto ima zunanost kakor vsa druga večja mesta: široke in ravne ulice, bogate trgovine, nekaj muzejev, mnogo šol itd. Posebno veliko ima zabavišč: gledišč, varietejev, koncertnih dvoran. Zelo lep je botanični vrt, še zanimivejši je zoologični park. Lepših živalskih zbirk pač nima nobeno mesto. Kdor je bil v Hamburgu, pa si ni ogledal zverinjaka, ta je izgrešil največjo znamenitost.

Kjer je mnogo bogastva, je tudi mnogo revščine. Pravijo, da ima policija veliko opravka z brezposelnimi ljudmi, ki se v Hamburgu zbirajo od vseh vetrov, ki ne razlikujejo med mojim in tvojim, ki sovražijo dnevno luč in se ponoči zbirajo po številnih beznicah. Dasi baje v Nemčiji vlada najvzornejši red, bi vendar ne bilo varno sredi noči iztikati po nekaterih mestnih delih. (Dalje.)

Domovina.

Spisala Lea Fatur.

Do nepregledni gladini Velikega oceana hiti parnik in reže valove v ravni črti od Hamburga do New Yorka. Modern brod je „Atlantik“, velikanskih kontur, črnih reber, belih nastavkov. Modern brod, ki prenaša jadrno za srečo hiteče moderne ljudi. Izgubili so jo v domovini, morda jo najdejo v novem svetu...

„Atlantik“ puhti, beži. Velikan v luki, občudovan od potnikov in zijal na molu, je na oceanu le neznačajna črna pika, osamelca ptica v sinji brezdalji, kjer ni videti drugega, nego vodo in nebo. Nikjer sledu o zemlji, o parniku, ki bi nosil sorodna človeška bitja... Morje in nebo... Ocean, dom zlobnih, naglih vetrov, dom ostrozobih pošasti, bajnih, stolaktih kač... Ocean, dom razbitih brodov, izgubljenih zakladov, izgubljenih ljudi... Potnika prime strah, da ne vidi nikdar nikoli več suhe zemlje. Boletno se spomni trdnih tal domovine. Zakaj je šel od nje stran? O domovina!

O domovina! Prihaja vzdih od potnikov v medkrovu, prihaja od mlade dame, ki sloni sama ob oknici, prihaja od kapitana na visokem poveljniškem mostu. Kapitan gleda na kompas, meri, ukazuje, se ozira na jug. Od vetrov vseh morij ožgana polt se odlikuje od bele obleke, fizionomija mu je energična, resna. Med morjem in nebom je! Odgovoren za številne potnike, mornarje, za dragoceni parnik. Kdo je sklenil pogodbo z nestalnim elementom? Naglo, bogveodkod, prihrumi lahko nevihta in ocean se poigra z velikanskim delom človeških rok...

Po svetlem krovu posedajo na zložnih klopeh potniki prvega razreda; čas si kratijo s čitanjem, s čajem, z igro, konverzacijo. Drugi se šečejo, opazujejo pojave morja, vzklikajo, ko dvigne neznana riba velikansko glavo iz valov. — V zložno in elegantno urejenih salonih razvedruje potnike biljard, godba, ples; bogata biblioteka jim je na razpolago. Vsakršno zabavo nudi „Atlantik“. A vse ugodnosti rafiniranega komforta ne branijo, da bi ne pogledoval sin kopne zemlje hrepeneče v sinjo brezdaljo: Nemara se prikaže črna pika, parnik, ki trga samoto nepreglednega morja... Nič! Samo nebo in voda, in parnik osamelca ptica v groznolepi veličavi...

Zresne se pogovori. Dame pozabijo koketovanja, moški običajne prazne dvorljivosti. Bolj odkriti si postanejo tujci. Drug drugemu razklada svoje načrte, nade. Raznotere želje pode ljudi iz kraja v kraj. Že

priletno dekle si upa najti za morjem osebo, ki bo uvaževala njeno vrednost; podvzetna mladenka, zaročena z revnim dijakom, bo prihranila kot guvernanta pri ameriškem milijonarju za domače ognjišče; stara dama gre obiskat sina; otrok v kratkem krilu je izgubil roditelje, gre k stricu. — Nekateri se vozijo za zabavo, še drugi, da si razširijo obzorje...

Srečne potnike prvega razreda gledajo zavistno, kakor očitajoče, medkrovci. Siromaki, ki sede v gručah okrog strehe velikega kotla. Ustavi se za hip noga elegantnega Angleža, Nemca. Gledata to ljudstvo, poslušata. Ironičen, pomilovalen usmev se izgubi v Angleževo brado, razširi Nemcu usta: Avstrijski izseljenci!... Neizobraženo, neuko ljudstvo, ki je žene brezdušen agent v Brazilijo, v rudokope, tvornice. V kraje, na delo, ki je preslabo domačinom. Kot živino v hlev! — Nerazsodno ljudstvo, ki ne pozna jezika, ne šege novega sveta, ki umrje gladu, pogine v rudokopih, se izrabi v tvornicah. Kaj nimajo domovine? In če imajo domovino, kakšna je, da ne da svojim otrokom kruha? Slaba taka domovina! Anglež zmaje z ramo, Nemec se nasmehne: Naj se le selijo, slovanski kmetje! Na zapuščeni grudi se naseli Nemec...

Mlada dama, ki sloni sama ob oknici, se ozre včasih proti sredi parnika, se ozre na kapitana v višini, gleda v pene, ki prše jezno pod rilcem „Atlantika“, v daljo, ki nima konca. Čudne so misli v njeni glavi. Prše pene — morje je jezno, ker se vozi po njem nezvesta zakonska žena... Daljava nima zanjo pozdrava, ne upa. — Kapitan se ne briga za mlado potnico. Oj ta kapitan! Zakaj se ji ne približa, je ne vpraša, kaj ji teži srce. Oj ta kapitan! Lep mož je in ugleden in — prost: zakaj se ne zaljubi vanjo? To bi bil soprog zanjo — ne oni, ki ga je zdaj zapustila, sin učiteljev, navaden strojnik, na katerega jo je navezalo otročje neznanje razmer, kateremu jo je bil prodal lastni propali brat... Žena strojnikova! Ah, kaj drugega sodi njenemu rojstvu in njeni lepoti!

Ada de ** je potomka rimskih plemičev, ki so gradili Pulj; po njih se še imenuje ulica v Pulju. Njen oče je vzel Hrvatice iz Bakra, rimska in hrvaška kri je rodila Adino izredno lepoto. Somerne rasti in oblik je njen život kot izklesan po umetniških pravilih, klasični obraz je vzor slikarjev, radost fotografov. Kar živi, sliši Ada samo hvalo svoje lepote. Adica naredi posebno partijo, je dejal oče, pošten

meščan. Zakaj je umrl! Materina lahkomišelnost ga je spravila v grob. Njena živa kri se je bila naveščala dolgočasnega moža, odšla je z umetnikom, učiteljem glasbe. Prevarani oče ni prenesel sramote, šel je v prezgodnji grob. Mati se je vrnila k otrokom. Poročila se je z umetnikom, ki je sijajno živel ob premoženju pastrkov, potem pa, ko je prišel na hišo dolg in je usahnila materina lepota — se je izgubil. Maščevala se je nezvestoba. — Očetova jezna senca je poklicala za seboj mater. Devet let stara je prišla Ada v samostan. Šestnajst let staro je vzel brat vun,

V SKALOVJU POD MALIM TRIGLAVOM
4. OKTOBRA 1909

jo dal v Bakar k teti, jo prodajal, ponujal in prodal... Ada ni poznala življenja. Iz tihote samostana postavljena v svet, omožena brez ljubezni, z možem, ki ni bil njej enak po stanu in izobrazbi — je bila Ada brez ravnila, brez trezne razsodbe. Ko je spoznala prve dni zakona, da je njen mož vaje nizkih, beraških razmer, da služba strojnika ni dovolj visoka za plemkinjo, se je raztogotila. Jaz hočem živeti svojemu stanu primerno! je topotala z nogo. Si se upal vzeti plemenito gospico, skrbi, da bo imela, kar gre njenemu rojstvu. Vzemi, kjer hočeš; imeti moram!

In imela je. Veliko stanovanje, posle, svoj čoln. Nežne nožice niso rade hodile... Kako zmaguje vse to mož strojnik ob mesečnih dvesto goldinarjih, ni vprašala. Naročala je — naj plača! Če je opomnil, da leze v dolg, da bo kmalu več dolga, kot znaša njena dota — petindvajsettisoč goldinarjev, katerih pa ne dobi do edenindvajsetega leta — se je raztogotila in grozila, da ga zapusti. Dovolj je bogatih mož na Reki in drugod, ki znajo ceniti njeno lepoto... Vozi po morju, strojnik! Prinašaj denar, plačaj! Vesel bodi, da imaš ženo, ki vise njene slike po vseh izložbah. Tu kot nemška Gretchen, tam kot Santuzza, tu zavita v pajčolan, pobožnih oči, tam golih ram, vabečih usten. — Ada si je najela stanovanje še v Opatiji, se kazala v posebnih oblekah na promenadi, imela po trinajst slamnikov v eni sezoni, se preoblačila po desetkrat na dan, hodila od šivilj do modistinj, od frizerja do fotografa, iz čolna v kočijo. Za ves ta trud je žela poklone moškega sveta, zavidnost ženskega.

Minilo je tretje leto zakona. Ada ni imela deteta, da bi jo vezalo na moža, na dom. Čitanje modernih romanov ji je podkopalo temelj, postavljen v samostanu. Njena duša si je slikala moža, katerega bi ljubila — njena duša bi strpela vsako žrtev za takega moža. Pustila bi vse — in šla za njim... Našla je tak ideal v kapelniku opatijske godbe. Eleganten, duhovit mlad mož, Da je oženjen, to pač nič ne de. Ljubezen je svobodna. Pusti naj kapelnik ženo — Ada pusti moža. V novem svetu si poišče umetnik mesto, tam bosta živela kot goloba. Čemu se joče, kaj ji očita kapelnikova žena? Tista ceremonija, tisti prstan, otroci, vse to ne more zadržavati urnokrile ptice ljubezni. Drugega moža si dobiš, draga — vzemi mojega strojnika! On jadra zdaj daleč po morju, ko se vrne, najde gnezdo prazno.

Še ne bi bila šla. Toda podpisala je menjico na možovo ime, da je dajala lahko denarja ljubimcu... Menjica je zapadla. Ado je prijel strah pred možem. Zvitemu špekulantu je prodala svoje pohištvo. Tri tisoč je stalo, sedemsto ji je ponudil brezdušni kupec. A kaj je hotela? Prodala je, nabasala kovčege, kupila sebi in kapelniku vozni list v Ameriko. Odpejla se je v Hamburg — poslala ljubimcu vozni list in dvesto frankov. V Hamburg naj pride, v hotel Atlantik. — Begunka, ničvrednica! Težko je umirila po poti take očitke vesti; tolažila se je, da ima vsak človek pravico do sreče. — Pride v Hamburg. Čaka dva dni. Kapelnika, idealnega moža ni... „Atlantik“ je pripravljen za pot. Kaj storiti? Ali naj se spusti na morje sama? Morda pride za njo, gotovo so ga ustavile nepremostne ovire. Odpravljala se je na parnik, ko ji prinese sobarica brzojav. Prebledela je na smrt, omahnila. „Hvala za denar,“ je brzojavil

idealni kapelnik, „ž njim sem si kupil ženino odpušcanje. Zapeljevala si me, kača, iz domovine me ne spraviš. Listek prodam. Vrni se! Tvoj dolgouhi mož ti odpusti.“

Nazaj? Nikoli!

Zavita v pajčolan, interesantna, lepa, je stopila na krov „Atlantika“. Še dvesto goldinarjev v žepu. Ti minejo — kaj potem? Službe si poišče v milijonarski družini. Mladenič, sin gospodarjev, ali gospod sam se zaljubi v lepo guvernanto. Saj se godi tako v ameriških romanih. Potem se pelje enkrat bogata, na lastnem parniku, vsa v lesku draguljev, v tisto zabito, revno, tesnosrčno domovino . . .

Zaupala je v svojo lepoto. Ogibala se je družbe, kosila sama v svoji kabini, merila bluze, poizkušala frizure. Izborna ji pristojna roza svila in grška frizura — toda v modri svili, frizuro à la Gretchen, ima nekaj posebnega, pravljичnega. Pa Bog znaj za okus Amerikancev!

Sklenila je poizkusiti moč učinka roza ali modre bluze na potnikih „Atlantika“, se pokazala na krovu, se šetala mimo gruč neznanih tovarišev, h klopi pri

ladjinem rilcu. Srečala je kapitana. Pozdravil je in premeril ostro elegantno potnico, ki ne prihaja k skupnemu obedu. Ada se je zdrznila. O, ni slep kapitan za njeno lepoto! Večkrat ga je srečala druga dva dni. A se ni ustavil. Oj ta kapitan! Nekaj tako znanega je v njem. Pošten, odkrit je njegov obraz, kot bi bil izklesan iz primorske skale. Tako rjav, trd. Oj ta kapitan! —

Večer je. Večer na morju. V brezmejni dalji si, Ada, sama, brez prijatelja. Iz valov se dvigajo z mrakom pošasti. Gorati povodni konj, velikanska kača, prijadra pošastna ladja. Sama si . . . Ada nasloni glavo ob rob oknice, veter se igra s kodri, vlažno prši na lepo modro bluzo. Morda pride kapitan, vpraša mlado potnico, zakaj je tako sama. — Pride. Navadno gre pred večerom po vsem krovu. Prihaja. Ustavil se je. Priklenil mu je odločni korak tožen spev iz medkrova. Ta spev! Nekaj tako znanega . . . O da! Tako poje ribič pod Bakrom . . . In zdaj gre kapitan — se bliža. Je res — se sanja Adi: kapitan poje počasi tožno mornarsko: „Gori nebo visoko — doli more duboko — a ja u sredini — nočnoj u

SV. JANEZ OB BOHINJSKEM JEZERU

tišini — mislim nate, ma jedina — premiljena domovina.“ —

Domovina! Kot strela posveti ta beseda znane pesmi v Adino dušo. Domovina! Tvoj brat je, kdor jo pozna, kdor govori o njej. Z očarajočo ljubeznivostjo ogovori Ada kapitana: „Midva sva rojaka, gospod kapitan?“

Stresnil se je iz misli, ki so bile nekje daleč, se nasmehnil, priklonil: „Mato Dorič iz Bakra. Odkod mi prinese sreča rojakinjo?“

„Ada de **, poročena Berg. Kako krasno, kapitan! Moja mati je bila Bakarčanka, Ruža Antonovičeva.“

Čarobna je moč domače besede. Mrzli kapitan oživi, se razplamti. Živo stisne Adine roke, toliko da je ne objame. „Spominjam se vaše matere,“ pravi in jo vede na bližnjo klop; „bila je lepota.“ — Nekaj v kapitanovem pogledu izdaja Adi, da ve kapitan tudi o materinih prestopkih, da jo obsoja —

TRIGLAVSKA KOČA NA KREDARICI
4. OKTOBRA 1909

in da sluti nekaj enakega od mlade žene, ki potuje sama ... Sitno! Vendar tu je rešitev. Materin rojak ji bo pomagal. Le pogum! Ljubeznivo je uprla svoje zdaj kot noč črne oči v vprašajoče Doričeve:

„Čudno se vam zdi, da najdete mlado ženo samo na poti. Jaz pa se čudim, da ne brodarite rajši bliže doma?“

„Razmere,“ mahne kapitan z roko in obraz mu zalije gnev. „Tujec gospodari po našem bregu, na Adriji ni mesta za Hrvata. Reka, naša Reka, je gnezdo madžaronstva... Domovina, naša krasna domovina!“ ...

„Kaj je domovina? Kjer je dobro, tam je.“

Ada strese svetle kodre, se pomakne bliže kapitana, mu pogleda globoko v oči, češ: Domovina je, kjer je ljubezen. Dorič pogleda na tmino, ki se spušča z nebes, raste iz morja, pogleda zvezdo na zapadu. Večernica! Mati jo je kazala detetu. Resno odvrne:

„Ali pa narobe, rojakinja moja. Dobro je tam, kjer je domovina ... Kaj je domovina? Obilica čuvstev,

ki nas vežejo na rodno grudo. Tu je živel naš oče, naš ded. Tu živi siva mati, cerkev je tu, kjer si se zavezal Bogu. Znan ti je kamen, list, trava. Vsakdo te pozna, te ljubi. Tu govore tvoj jezik. Neznani svet, je nam mil. Domovina je kraj tvojega hrepenenja. Brodiš po svetu, izkušaš nevihte, vidiš lepote — si želiš umreti doma. Premiljena, presladka mati je domovina ...“

Nepremišljeno mlado potnico porazi žar teh besed. Da more čutiti tako globoko domotožje mož, ni vedela. Tožno, počasno se ziblje mornarska pesem preko oceana: „Tko te ne bi ljubio — u te doči želio? — Bio bi iz kamena — srdca nesmiljena — Zalud sunce drugdje sije — srdce moje neugrije ...“ Ado prime nepremagljiva tesnoba. To so glasovi, ki so jo dete uspavali. Tako je pela dovilja Bakarčanka, tako so govorili materini posli, isti mehki glasovi so se razlivali po puljskem, po reškem trgu. Materin jezik! Domovina! Spomin detinje nedolžnosti, brezskrbnosti! Kraj znanih navad, dragih obličij. Zakaj si je zaprla sama vrata svoje sreče? ... Nelep, neduhovit je njen mož. Nima visoke službe, ne stanu. Pa ob njem uživa čast, spoštovanje. V tujini, kaj bo ž njo? Sramota ... O nazaj! A kako, za Boga! — Ada zaihti strastno.

„Za Boga, kaj vam je? Domotožje? Ne, ni samo to. Mornar pozna obličje morja, skrivnosti srca. Rojak sem vaše matere. Morda vas vodi mladostna nepremišljenost v pogubo? Zaupajte možu, ki ceni visoko čast.“ Položil je tolažeč roko na Adino ramo. Razburjena se mu nasloni na široke prsi, ihti. „Umirate se,“ ji pravi rahlo kapitan. „Našli ste prijatelja. Zdaj me kliče služba. Ako mi hočete odkriti svoje težave, sprejeti moj svet, jutri ob desetih vas pričakujem v svoji sprejemnici.“ —

Sprejel jo je pri vratih, jo vedel k divanu, si primaknil stol. Na trudnem, pobitem obrazu lepe potnice vidi, da ni spala, da je skrajno vznemirjena, izpremenjena. To ni več koketka, ki je obračala pomenljive poglede vanj. Ada sedi pred kapitanom kot zatožena grešnica. Zjutraj, ko je stopila po prečuti noči na krov, je slišala, da se je ženi izseljenki narodilo dete. Nov potnik na medkrovu ... In uboga izseljenka nima, da bi zavila novorojenčka ... Ada je planila v svojo kabino, nagrahila iz kovčegov svojega tenkega perila, hitela sama v medkrov. Presenetila jo je slika zakonske ljubezni v toliki revščini. Pri ženi otročnici je sedel mož, držal njeno roko, jo tolašil. V cunje zaviti otrok je ležal pri materi, žene sopotnice so tarnale, stregle.

„Moj Bog!“ je rekla Ada in položila perilo na posteljo, zavila z lastnimi rokami ubogega črvička v mehki batist. „Kako vendar, žena moja, da niste ostali doma?“

„Kako naj pustim svojega moža, lepa moja zlata gospa?“ — „Žena gre za možem,“ se oglašijo druge. — „Vi hočete ostati za vedno tam?“ je vprašala zardela Ada, samo da nekaj reče. Kot bi vedele vse te strogo zveste kmetice, da je ona ubegnila možu ...

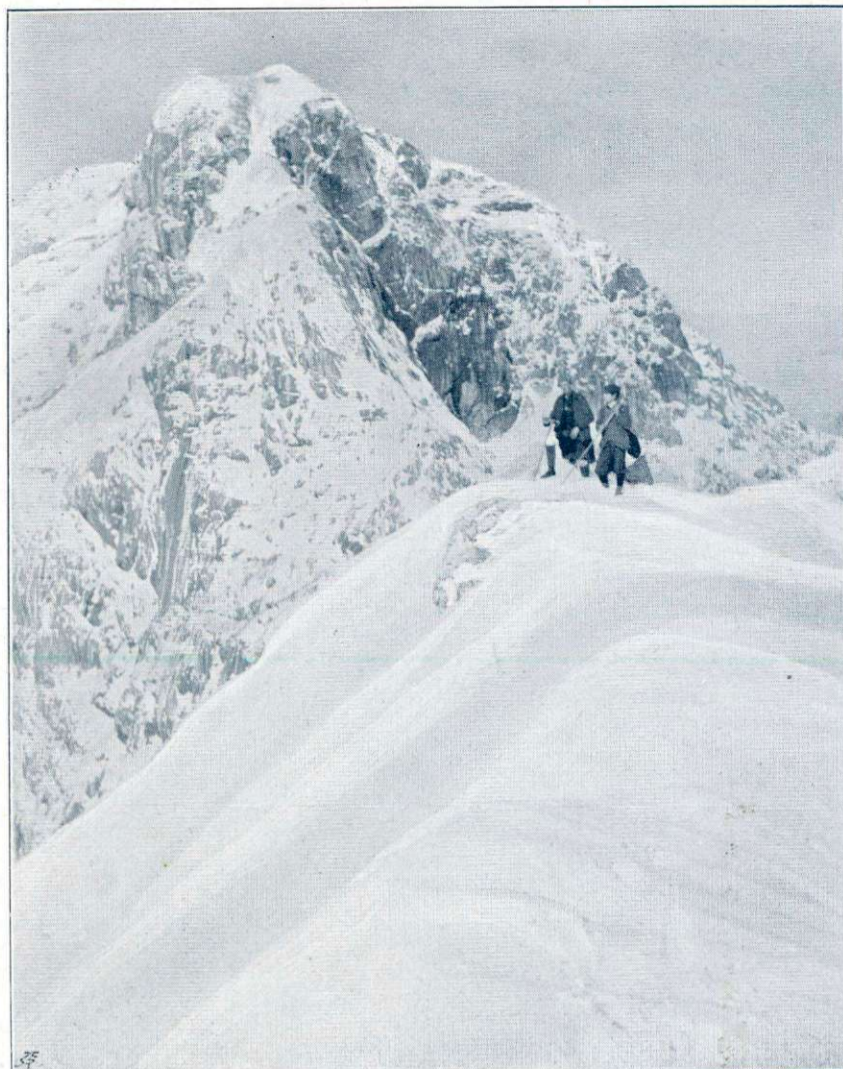
„Ne daj Bog tega!“ je dvignil roke mož otročninčin. „Delali bomo trdo, da moremo čimprej nazaj. Ne kaznuj me Bog tako hudo, da ne bi več slišal domačega zvona ...“

„Domov, domov!“ so pritegnili, vzdihali vsi; globoka tuga jim je pila srce. Ada je segla s tresočo roko po mošnjičku, dala otročnici za boljšo hrano. Med vzkliki hvaležnosti in blagoslovom uboge matere je hitela iz tesnega prostora. Dušilo jo je ... Domov! Domov! Tam je tisti, ki jo ljubi, znanci, prijatelji, materin grob, čast. A kako domov? Svetuj, pomagaj in reši, rojak kapitan! Ada se izpoveduje ... Naglo, odkrito razklada svoje prestopke. Resen poslušša Mato Dorič. Sad razmer, sodi, ni toliko pokvarjena kot lahkomišelna. Ko konča Ada in povese oči, jo vpraša kratko:

„Kje je sedaj vaš soprog?“

„V Genovi.“

„Dobro,“ vstane kapitan. „Za dva dni smo v New Yorku. Tam vas vedem v hotel Avstrija in brzojavim vašemu soprogu, da pridete s prvim parnikom, ki odpluje proti Genovi. Ne bojte se! Pišem mu, razložim. Vrnite se k možu, bodite mu dobra. Hoteli ste v svet ... Nerazumno dete! Zanašali ste se na svojo lepoto. Lepota žene je zvestoba. Stotine

NA POTU NA TRIGLAV 4. OKTOBRA 1909

lepih zavednih žensk umira po svetu v sramoti, kolne svojo nesrečno lepoto. Vi se vrnete in ob letu vas obiščem v domovini.“

„Da, v domovini!“ Ada se je blaženo nasmehljala. —

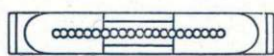
Moja pesem.

Zložil Anton Medved.

Ti se srdiš, mila devka,
da te ne preslavljam na papirji.
Moja pesem ni popevka,
da bi spremljal kdo jo na klavirji.

Moja pesem ni zgovorna,
kakor mehka duša kurtizana.
Klena, trda in osorna
mislim bolj, kot čuvstvom, je udana.

Brez osladnega pridevka
verno spremlja um srca izraz.
Vendar pomni, mila devka:
moj izraz še daleč ni — ves jaz.

Dante Alighieri:

La Divina Commedia.

Prevel in razložil dr. Jos. Debevec.

Uvod.

Spomladi l. 1300. je bilo nenavadno živahno vrvenje v Rimu in po potih, vodečih v Rim. Tedaj vladajoči papež Bonifacij VIII. je bil dal namreč oklicati in razglasiti „urbi et orbi“ prvo sveto leto, ki naj bi se odslej obhajalo vsakih sto let enkrat. Kaj čuda, če so globokoverni narodi srednjega veka hiteli v Rim udeležiti se izrednih milosti in velikih slovesnosti? In ni dvoma, da so takrat prispele v Rim tudi trume Slovencev, kot bližnjih sosedov Italije. Pridružimo se v duhu eni taki skupini, ki gre za svojim vojvodom, nosečim morda križ. Povsod na daljni poti veselo pozdravljanje, prijazni obrazi; po mestih in vaseh Italije zvone zvonovi in pred kratkim ustanovljena samostanska redova, frančiškanski in dominikanski, pošiljata na prižnice svoje najboljše sinove, oznanjat pokoro in mir, mir z Bogom, mir z ljudmi, mir z vestjo. Glej, bližamo se Florenci, ki se zove „lepa“, „la Bella“. Najbogatejše mesto italijansko v srednjem veku je, z najbolj cvetočo trgovino, obrtnijo in umetnostmi. Že delujejo v mestu slikarji Andrea Pisano, Giotto in Cimabue kot prvi znanilci nove dobe. A kdo je umetnik v črnem talarju in z republikansko črno čepico na glavi ter z rokopisom Vergilijevim v roki, ki se izprehaja pred zidanimi mestnimi vratmi ter bistro ogleduje pestrobarvne trume romarjev, ki hite od severa dol skozi njegovo rojstno mesto dalje v Rim? Kako ga zanimajo tuji ljudje! Kako, lepi, mladi mož, ali veš, odkod smo mi, ki gremo mimo tebe? ali veš za Sočo, Savo in Dravo in za Slovence? ali slutiš, da bomo čez 600 let tudi mi čitali tvojo nesmrtno pesnitev v svojem jeziku? Pa zakaj si tako zamišljen? Zakaj žalosten, dočim je vse okrog tebe veselo, razposajeno, glasno? Glej, bliža se veliki teden in Velika noč, čas veselja, čas miru! — Zakaj se ne veseliš tudi ti? — Vidi se: mladi mož je utrjen v molčanju; brez odgovora gredo naprej, a umetnik ostane. „Dante Alighieri!“ nam zašepne nekdo.

Dvojno težko rano je nosil Dante v srcu malone vse svoje življenje. Kot devetleten deček (roj. l. 1265. v Florenci) je prvič videl Beatriko Portinari, ki je bila eno leto mlajša od njega; njen obraz mu ni

izginil več iz spomina. V svojem prvem spisu „Izza mladih let“ (Vita nuova) pripoveduje to-le o njej: „Kadar je šla po ulicah, so ljudje hiteli, da bi jo videli in meni je to neizmerno dobro delo. In kadar je bila v bližini kakega človeka, ga je navdala s tako sramežljivostjo, da si ni upal dvigniti oči, niti ji odzdraviti... Ovenčana s ponižnostjo in nikdar ne ošabna radi tega, kar je videla in slišala o sebi, tako je šla skozi življenje. Ko je bila odšla (iz življenja), so rekli mnogi: — To ni bila ženska, ampak eden izmed najlepših angelov božjih. Ni ga bilo, ki ne bi bil vzdihoval, če jo je videl le enkrat.“ V 24. letu je Beatrika (ital. Beatrice) umrla kot žena Simona dei Bardi. Zelo mnogo se je pisalo o tem, kakó je umeti Dantejevo čuvstvo do Beatrike; sedaj se večina razlagalcev strinja, da je to čuvstvo pesnikovo bilo najprej čista in resnična ljubezen in šele polagoma mu je postala Beatrika podoba (simbol) razodete vede. Kot taka nastopa v njegovi „božanstveni komediji“, kjer jo je ovekovečil. — Oženivši se čez eno leto po Beatričini smrti z Gemmo iz rodovine Donati, je sklenil Dante domovini posvetiti svoje znanje. Toda politika mu ni rodila sreče. Res da so v Florenci vladali od leta 1267. samo gvelfi (republikanci, pristaši papeža in Francije), odkar so bili izgnani gibelini (pristaši cesarjevi), vendar vroča florentinska kri ni mirovala, kajti kmalu so se gvelfi začeli med seboj prepirati in cepiti; polagoma sta nastali med njimi dve stranki, ki sta se smrtno sovražili: stranka aristokratov (sami so se imenovali „črni“ — „Neri“) in demokratov („beli“ — „Bianchi“). Na nekem sijajnem plesu l. 1299. je že prišlo med obojimi do pestenja in prelivanja krvi. Ko je naslednjega leta 1300. prišel Dante v mestno zastopstvo („signoria“) kot občinski svetnik („prior“), je mislil, da vrnejo svojemu ljubljenu mestu mir, ki je bil vedno cilj njegove politike, s tem, če pošljejo v prognanstvo glave obeh strank. To se je res zgodilo. A miru — in to je bila druga rana njegovemu srcu — ni bilo. Takoj so se „črni“ obrnili za pomoč v Rim do papeža in Francije, jo tudi dobili, a tudi neusmiljeno izkoristili; precej so morali vsi „beli“ v prognanstvo, med njimi tudi Dante. Nič več ni videl žene, ni domovine. Dvajset let se je potikal po raznih dvorih Italije, proseč zavetja.

Enkrat — se je zdelo — je bila rešitev čisto blizu. Ko je namreč nemški kralj Henrik VII. l. 1310. prekoračil Alpe, da sprejme v Rimu krono nemškega cesarja, so zavriskali vsi gibelini v Italiji od veselja in tudi Dante ga je pozdravljal skoro kot „zveličarja sveta“, češ, cesar naj vlada nad vsemi kralji in knezi v svetovnih stvareh, papež pa v duhovnih, in temu bodi oni v duhovnih rečeh kot sin pokoren, pa bo na svetu vladal ljubi mir in blaženost. Toda že l. 1313. so se podrle tudi te lepe nade: Henrik je pri obleganju Florence umrl, ne da bi si bil osvojil Italijo. Odslej se je Dante v svojih upih najbolj oklenil mladega vojvoda Can Grande v Veroni, ki je bil glava gibelinov v Lombardiji, gospodujoč od Feltra blizu Treviza (v Gor. Italiji) noter do Montefeltra (južno od S. Marina). Rad je prebival pri njem v Veroni, vendar rešitve ni učakal; pomudivši se nekaj časa celo na gradu v Tolminu je truden od svojega zemskega potovanja zatisnil oči v Raveni pri svojem prijatelju Gvidu Novello de Polenta dne 14. septembra, na dan povišanja sv. Križa l. 1321. V Raveni počiva njegovo truplo. Zapustil je dva sinova, Petra in Jakopa, ki sta prva pojasnjevala bolj temna mesta „božanstvene komedije“, ter dve hčeri, Antonijo in pa Beatriko, ki je umrla v Raveni kot redovnica.¹

Videč, da svetovnemu cesarstvu ni pomagati in torej po tej poti ni mogoče dati človeški družbi miru in blaženosti, je Dante obrnil pogled v človeka samega: najprej se mora izpreobrniti in n r a v n o p o b o l j š a t i p o s a m e z n i k, potem se bo tudi vsa družba. Da se pa človek poboljša, mora spoznati nesrečo smrtnega greha, zbog katerega trpe pogubljeni v peklu, in očistiti se mora tudi malih grehov in nagnenj do njih, zbog katerih trpe duše v vicah, šele potem postane popoln in je duša človekova združena z Bogom v gledanju božjih popolnosti. In tako je zasnoval veličastno duševno dramo: V prikazni vidi svoje potovanje skozi pekel (Inferno) na goro očiščevanja (Purgatorio) in odtod v raj (Paradiso). Skozi pekel in pa do vrha gore očiščevanja ga vodi rimski pesnik Vergilij, skozi raj Beatrika. Potovanje se vrši veliki in velikonočni teden l. 1300. (ali 1301.). Da bo došel Dante do zveličanja, do ljubljene Beatrike, mu kaže Vergilij grozote pekla: v deveterih, boljbolj se zožujočih krogih peklenškega brezna vidi duše pogubljenih, ki bivajo v tem večji globočini, čim večja je njih krivda. Prav na dnu, v središču zemlje, tiči Lucifer. — Nato pelje

Vergilij našega pesnika skozi temen rov na drugo poluto naše zemlje, kjer stoji sredi samega morja otok in na njem gora očiščevanja z devetimi krogi, koder se očiščujejo duše onih, ki trpé časne kazni za greh, a pridejo prejalislej v nebesa. Vrh te gore je zemeljski raj. Tu zapusti Vergilij Danteja, prikaže pa se mu Beatrika, ki ga vodi skozi devetera nebesa, kjer gleda Dante svetnike božje po njih raznem zasluženju, dokler ne dospeta slednjič v deseto, najvišje nebo (empireum), pred sedež Boga samega, ki ga izvoljenci božji obdajajo v obliki kot solnce svetle rože; tu premišljuje pesnik, poslušajoč razlago sv. Bernarda in Device Marije, skrivnost presv. Trojice in včlovečenja Sinu božjega. Vnoči med 24. in 25. marcem (pred praznikom Marijinega oznanjenja) se torej prikazen in potovanje prične in s premišljevanjem skrivnosti včlovečenja se konča vsa prikazen in pesnitev. Kako čudovito je vse zaokroženo, urejeno, porazdeljeno! Deli se, kakor že omenjeno, vsa pesem na tri dele: Pekel — Vice — Raj, in vsak izmed teh šteje 33 spevov, torej je vseh spevov 99, in en spev kot uvod; spevi sami imajo navadno po 115—151 verzov v italijanskih tercinah.

Dante sam je to vzvišeno pesnitev imenoval „Commedia“; takrat so namreč pesnitve z veselim začetkom, a žalostnim koncem zvali „tragedije“, pesnitve z žalostnim začetkom, a z veselim koncem pa „komedije“.

Te vrstice naj bodo za najpotrebniši uvod v veličastno zgradbo.¹ Kar umevanje „D. C.“ najbolj otežuje, je dvojni pomen, ki ga ima umotvor: prvi, pobesedni, ni težak; a za tem tiči drugi, skriti, alegorični, kakor pravimo. In prav v tem tiči vzrok, da tudi največji nasprotniki katoliške Cerkve zahtevajo Danteja, ki je vendar skozinskozi veren in katoliški Cerkvi vdan pesnik, zase, kot svojega sobojevnika; nočejo namreč videti njegovega trdnega dogmatičnega temelja, temveč poudarjajo predvsem ona mesta, kjer biča simonijo, nepotizem in druge človeške strani v Cerkvi.

Končno še dve, tri besede pro domo sua. Utegnil bi kdo reči: Ali nam ni Dante pretuj, pre-daleč od nas? Kdo ga bo umel v naših modernih časih? Na to odgovarjam: Isti duh, čigar dela vidimo po gričih in gorah naše domovine, isti duh veje v Dantejevem umotvoru; kakor se je zdela našim dedom v srednjem veku lepa zelena gora, zeleni grič, a še lepši, če je imel na vrhu cerkev, posvečeno Bogu, tako je bilo tudi svetovno naziranje srednjega veka (in Danteja, kot njega največjega zastopnika v pesništvu): lepo je naravno modroslovje, človeška veda,

¹ Kdo se ne spomni ob čitanju življenja Dantejevega Prešernove glose:

Drugih pevcev zgodbe beri:
Nam spričuje Alighieri,
kako sreča pevce vdarja.

¹ Ko izide po treh letih, če Bog da, ves prevod v obliki knjige, se bo tudi uvod razširil in poglobil.

pridobljena z naravnim razumom, vendar ji še nekaj manjka — razodete vede; ta je nje krona. Zato vidimo, da skozi pekel in vice vodi Vergilij, kot zastopnik čisto človeške modrosti, a dovrši potovanje Beatrika, ki pomenja razodetje, bogoslovje. Tako se torej lepo ujemata preprosto versko čuvstvo naših prednikov v naši slovenski domovini in globoka spekulacija pesnikov in teologov ob Tiberi in Arnu. — Da nam je prevod „D. C.“ potreben, je razvidno iz tega, da ga imajo že vsi kulturni narodi, tudi slovanski; Nemci n. pr. imajo že 20 celotnih prevodov! Mi imamo doslej edino Koseskega „Pakl“, ki je pa brez dvoma zastarelo. Kdo ga je sploh čital?

A pesnika naj bi prevajal pesnik! „Smo dolgo upali in se bali,“ a ni se lotil prevoda noben pesnik; zato ne preostaja — če nočemo še čakati! — drugega, kakor da vzame nase to ogromno delo kak

suhoparen filolog. Bodo vsaj zanamci imeli kaj za nami popravljati!¹

Žal bi nam bilo, ako bi našlo to delo — le malo čitateljev. Priporočal bi onim, ki znajo vsaj nekoliko laško ali pa le latinsko, naj si kupijo izvirnik² ter naj primerjajo prevod z izvirnikom; tako bodo v treh letih temeljito prečitali eno izmed najslavnejših del svetovnega slovstva. In to jim bo — zlasti mladini — velike koristi. Unius libri lectorem timeo — je rekel sv. Avguštin. — Sedaj pa naj govori pesnik!

¹ Sicer pa je največ kriv — ali pa nekriv, kakor hočete! — da se je baš sedanji prevajalec lotil dela, njegov dragi gospod kolega v Kranju, profesor dr. Fr. Perne, sam odličen poznavalec in ljubitelj Danteja, ki podpisanega že deset let naganja k temu delu in mu daje pogum.

² N. pr. Ulrico Hoepli, Milano, se dobi za eno liro; s komentarjem (Scartazzini) istotam, za L 450.

Prvi del.

PEKEL.

I. spev.

V temni lozi. — Bojazen. — Ob vznožju griča. — Troje zveri. — Pesnik Vergilij. — Prerokovanje o hrtu. — Nastop potovanja.

V tem uvodnem spevu nam pesnik najprej pripoveduje, kako se je pričela usodepolna prikazen, trajajoča deset dni, ki je v njej dovršil potovanje skozi trojno kraljestvo pekla, vic in raja, da je namreč na čuden način globoko zaspal (v. 11); in pa kdaj jo je imel: ko je bil star 35 let (povprečno traja človeško življenje — po izreku svetega pisma — 70 let, zato govori o polovici naših dni) in še natančneje, da je to bilo v prvi pomladi — solnce je bilo stopilo v znamenje ovna (v. 38), in sicer v noči med 24. in 25. marcem, ki je bil tisto leto veliki petek. V prikazni se vidi pesnik sredi temne, goste loze (prim. Trdinovo bajko „Gluha loza na Gorjancih“), ki pomeni zmote mladih dni; hoče se izkopati ter nastopiti pot v goro (v. 13), ki pomeni krepost; toda lepo pisan in gibčen ris (mladostna čutnost), lev (napuh) in volkulja (lakomnost) mu zastavijo pot, tako da že misli bežati nazaj v gozd. Kar zagleda duhá svojega najljubšega pesnika Vergilija! Dante ga prosi pomoči. Vergilij ga sicer pred zvermi ne more braniti, posebno ne pred volkuljo, vendar pa se mu ponudi, da ga hoče spremljati skoz pekel in do vrha gore očiščevanja, odtod skoz raj pa ga bo vodila vrednejša duša (Beatrika). Nato nastopita pesnika potovanje.

Dni naših polovica je za mano
bilà: tu znašel sem se v temni lozi —
zgrešena prava pot in vse neznano!

- 4 Bilà takó je gosta skozinskozi
ta loza, pa zaraščena in silna,
da v mislih nanjo že se zdrznem v grozi.
- 7 Bridkost iz nje izvira mi obilna;
a tudi sreče vir se mi je javil
ondi in druga čuda neštevilna.

- 10 Ne vem, kakó da sem se tja napravil;
bilò gotovo v spanju je globòkem,
ko pravo, desno pot sem bil ostavil.
- 13 Stojim ob griču slednjič nevisòkem:
bil konec tam je loze in doline,
ki v strahu že pred njò sem bil žestòkem.
- 16 Pogledam kvišku: griča so hrbtine
zlatili žarki onega planéta,
ki vsakega prav vódi skozi tmine.
- 19 Bilà mi zdaj bojazen je odvzeta,
ki v srca dnu mi je sedela bleða
vso noč, ki sem prebil jo poln trepeta.
- 22 Kakor se oni, ki valov ga zmeda
zalóti, pa hropeč priplava k bregu,
obrne ter v valove gleda, gleda —
- 25 takó se je moj duh, ker še na begu,
ozrl nazaj, pa méril je goščavo,
ki ni je poti prave v nje obsegu.
- 28 Za hip izmučen padem tja na travo;
a brž na pot in v réber osamljèno!
Krepkó sem se prestopal na višavo.
- 31 Pa glej! kjer jamem dvigati koleno,
preži mi gibčen ris — razdalja mala! —
imel je dlako s pegami škropljèno.
- 34 In ni se me zverina le ne bala,
ampak mi drzna pot celò zastavi,
takó da béžati me je že volja gnala.
- 37 Bilò je jutro v vsej pomladnji slavi
in vzhajalo je solnce v znamnju ovna,
ki v njem je stalo, ko je Bog v ljubavi
- 40 telesna bitja stvoril in duhovna.
Že upal sem, da name nima gneva
ta zver, veselopisana, čaróvna,
- 43 zbog letne dôbe in zbog ure dneva.
Prezgodnji up se je slabó obnésel:
ker koj prestraši me prikazen leva,

46 ki glavo je pokonci, zdi se, nésel
in zrl sestradan váme je tak jezno,
da zrak pred njim, se zdi, je tresel.

49 Privleče še volkulja se oprezno,
vsa mršava in suha od pohlepa,
ki mnoge je pahnila v bēde brezno;

52 strahôta nje očí je bila srepa
takó, da sem zaklical iz obupa:
„Tja gor na vrh najbrž ne pridem zlepa!“

55 Kot on, ki novce grabi, kúp vrh kupa,
če času zljubi se, mu kúp podreti,
trpinči svojo dušo in jo trupa —

58 tak zvéri se posreči, mir mi vzeti
in, bližajoč se mi, me je počasi
tja rinila, kjer solnca luč ne sveti.

61 A ko nizdol umikam se po jási,
se mi prikaže nekdo ter v daljavi
se hrípavo — bil dolg je môlk — oglási.

64 Brž ko uzrem ga v véliki puščavi —
„Usmiljenje z menoj!“ zakličem milo,
„kdor si, le senca ali človek pravi!“

67 Odrne mi: „Ne človek, to je bilo;
v Lombárdiji so starši mi živeli,
ju mesto Mantova bilò rodilo;

70 zagledal sem za Julija dan béli,
oj pozno! V Rimu živel za Avgusta,
ko v templjih so maliki še slovéli.

73 Bil pesnik sem; slavila moja usta
Eneja so, ki je priplul iz Troje,
ko po požaru je postala pusta.

76 A ti? zakaj nazaj med temne hoje?
zakaj na góro ne le-to vesélo,
ki vir in vzrok je vse radósti moje“ —

79 „Vergilij ti si, ono slavno vrelo,
ki sloga širno reko nam napaja?“
To rekšemu mi čelo je zardélo.

82 „Oj cvet najlepši pesniškega gaja,
naj sad rodi mi dolgih let učenje,
ki k njemu tvoja knjiga me navaja.

85 Ti moj učitelj, moje hrepenenje,
od tebe slog in pesniška pravila
in čast imam — in — slutim že — slavljenje.

88 Poglej to zver, ki me je zavrnila!
Oj reši nje me, modrec ti slovéči,
pred njo se sleherna mi trese žila.“

91 „Če hčēš, da priti vun se ti posreči,
mi dé, ko solza lice mi zalije,
„se k póti drugi treba bo zateči.

94 Ker védi: zver, ki glas pred njo tvoj vpije,
skrbnó vsa póta svoja straži mračna:
kdor zajde tja, ga prejalslej ubije.

97 Nrav ji takó je sprijena, napačna,
da poželjivost nje ni nikdar sita,
in ko nažrè se, bolj ko prej je lačna.

100 Z nebroj živalmi rod plodí in pita.
A hrt se več ne bode dolgo skrival —
in zgrúdila se bo, s krvjo oblita.

103 Le-tá zemljé, zlatá ne bo užival,
modrost, ljubav, krepost mu bodo hrana,
mu rod med dvojnim Feltrom bo prebival.

106 O da po njem Italiji se scéli rana,
ki zanjo je mladost Kamila dala
in kri junakov bila žrtvovana!

109 Pred njim bo zver skoz mesto, vas bežala,
doklēr ne trešči je v peklá globine,
odkjer jo prva je zavist poslala.

112 Zató poslušaj moje opomine:
za mano pojdi v kraje, ki te vanje
popeljem, kjer so večne bolečine;

115 tam bodeš čul obupno zôb škripanje,
in prišel v davnih boš duhov okrožje,
ki smrt jim druga v večno je jokanje;

118 nató boš videl nje, ki v ognju ložje
trpé in radi, v nadi, da prištéti
prej slej kdáj bodo med svetnike božje.

121 Če pa boš hotel prav do tēh dospeti,
te spremi duša, ki se odlikuje
od mene bolj; modrí so njeni svéti;

124 ker meni Kralj, ki gori tam kraljuje,
ker sem mu bil uporen, vreden graje,
voditi v mesto gor ne dovoljuje.

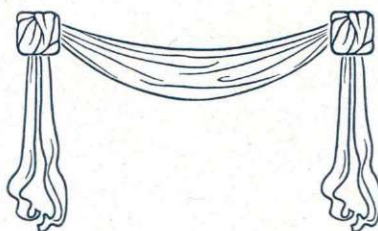
127 Povsod vse vlada, tam se vživat daje,
tam mesto je, tam zlati njemu sedež;
o blaženi, ki pridejo v te kraje!“

130 In jaz nato: „Oj vse modrósti vedež,
za Bóga, ki spoznal ga tukaj nisi,
te prosim, da me res na kraj povedeš,

133 kjer se dobé le žalosti utisi,
do tja, kjer sveti Peter sam vratári;
od póti té zveličanje zavísi.“

136 Molče vodnik pred mano ide stari.

Opombe: V. 17: t. j. solnca (Kristus!). — V. 29: osamljeno, ker jih le malo hodi to pot. — V. 37–40: v srednjem veku so menili, da je Bog ustvaril svet spomladi. — V. 63: se hrípavo oglasi itd: Vergilij je molčal že dolgo, kajti rojen l. 70. pred Kristom v Andih blizu Mantove, je umrl l. 19. pred Kristom, torej pred dobrimi 1300 leti! Šele 26 let je bil star (namreč Vergilij), ko so zarotniki umorili Julija Cezarja, ki bi ga bil tako rad poznal in slavil, zato pravi v. 71: Oj pozno! Opeval je v junaški pesmi „Eneidi“ slavne čine junaka Eneja, ki je ostavil nesrečno rojstno mesto Trojo ter priplul z mnogimi junaki v Italijo, kjer je v hudem boju porazil domačine (n. pr. mlado junakinjo Kamilo iz rodu Volskov) ter položil temelje za slavni Rim. — V. 101: tu napoveduje V., da bo prišla Italiji rešitev iz Verone od mladega viteza Can Grande (cane - pes!). Prim. uvod! — V. 111 t. j. satan, prvi lažnik in prvi nevoščljivec. — V. 117: druga smrt, t. j. večno pogubljenje. — V. 124–127: ker sem bil pogan. — (Dalje.)

Književnost.

Slovenska.

Iv. Cankar: **Kurent**. Starodavna pripovedka. V Ljubljani 1909. Založil L. Schwentner. — Za Novo leto nam je podaril Ivan Cankar novo — kako bi že rekel? — povest ni, pesem ni, sploh ni nič takega, kar bi se dalo imenovati s kakšnim v slovstvenih zgodovinah že obrabljenim izrazom. Toda na tem ni nič ležeče! Novi časi morajo prinesiti tudi nove slovstvene proizvode, ki se ne dajo lahko ujeti v stare šablone. Nam se ne gre za ime, ampak za stvar. Ako je stvar pomembna dovolj, se bo o pravem času že tudi našla prava beseda za njeno označenje. Oglejmo si torej to delo samo.

Novo delo g. Ivana Cankarja ne razvija nobene nove ideje, ne prinaša nobene nove misli in nobenih novih značajev. Razvija nam na približno isti način, kot v nekaterih poprejšnjih delih, iste misli in nazore, često celo s podobnimi ali skoraj istimi izrazi. Tukaj se junak imenuje „Kurent“, kje drugje pa kako drugače, toda stvar ostane ena in ista.

Cankar je simbolist, osebe v njegovih spisih niso iz krvi in mesa, kot drugi ljudje, ki lazijo po zemlji, ampak so samo zračne figure, so samo meglene alegorije, pod katerimi nam pisatelj razlaga nekatere svoje nazore. One ne žive, ne delajo in ne govore kakor drugi ljudje, saj nam ne predstavljajo življenja, ampak samo pisateljeve nazore. Cankarjevi spisi spadajo v oddelek bajk. V bajki pisatelj ne mara opisavati živali in njihovega življenja, ampak one so mu samo sredstvo, da plastično pove kakšno misel ali poda kakšen nauk. Podobno tudi Cankar ne slika ljudi in življenja, ampak razlaga samo nekatere svoje nazore pod gotovimi alegoričnimi človeškimi postavami. Kakšni so ti nazori, katere nam on vbija do prenasičenosti?

Poglejmo Kurenta!

Pokvečeno, nebogljeno otroče je zagledalo svet v okoliščinah, da mu niti rodna mati ni želela življenja. Za nič ni bil, prav za nič na svetu, vsem ljudem samo v nadlego in od vseh zaničevan in preganjan. Ni bil ne za šolo, ne za delo, ampak samo potepal se je. Nekoč je slučajno srečal neko dekle in takrat je vzkipelo v njem in čutil se je navdahnjenega od muz. Pričel je igrati, kot ni igral še nihče, toda ljudje ga niso razumeli in niso cenili. Slednjič je naredil pogodbo s škratom, ki mu je dal svojo harmoniko. Odslej je hodil Kurent po svetu in igral ljudem in vse je drvilo za njim. Pisatelj nam slika posamezne skupine ljudi, ki gredo za Kurentovo godbo, ter pri tem drastično ironizira našo družbo. To bi bila nakratko vsebina povesti!

Tip človeka, katerega preganja zla usoda vse življenje brez vsake njegove krivde, ki nima ne enega srečnega trenutka v življenju, se rodi pokvečen in betežen, samo v nadlego staršev, mu teče življenje brez solnca in brez dežja, ter slednjič umrje reven in zapuščen od vseh, tak tip človeka je pri Cankarju nekaj jako obrabljenega. Kurent ni torej v tem oziru čisto nič novega. V drugem delu povesti — ako smemo

rabiti ta izraz — pa pride persiflaža naše slovenske družbe, vse brez izjeme. Kurent ima torej dva dela, ki nista med sabo v nobeni posebno tesni logični zvezi, dva različna predmeta, ki bi se dala bolje obdelati vsak zase: Nepoznan umetnik, katerega svet zaničuje in ne ceni njegove umetnosti radi nedostatkov njegove zunanosti, ter lahkoživi Kurent, kateremu je dal škrat harmoniko, da vabi z igranjem za sabo lahkomiselno družbo.

Cankar je, kakor se kaže, že dosegel mejo svojega razvoja in že razvil svoje nazore. Njegova pesem je že izpeta. Nekaj časa sem že ni ustvaril ničesar več novega, ne v značajih, ne v razvoju dejanja, da, celo jezik in izraz sta mu postala nekako stereotipna. Kdor prebere par njegovih del, pozna vse njegove ljudi in celo stavki in izrazi se povračajo eni in isti. Tudi v Kurentu nam je podal ravnoisto kot v nekaterih poprejšnjih delih. Pokvečen in zaničevan postopač, katerega nikdo ne mara, in nerazsodna tolpa, ki išče lahkomiselno vedno le trenutnega užitka. Duševno obzorje in polet misli sta pri Cankarju majhna, pesem, katero nam je zapel in izpel, je kratka ter pričenja, ako se vedno in vedno premleva, slednjič presedati. Nadarjenost se Cankarju mora priznati, toda njegovo opazovanje in proučevanje je bilo površno, pozitivnih idej manjka popolnoma, iz njegovih spisov nam zeva nasproti velika praznота, katere ne more izpolniti razkošni, apokaliptični slog.

V Kurentu je ponovil Cankar napako, katero je naredil v „Novem življenju“. Menda je hotel iz kakšnih posebnih vzrokov imeti več strani v knjigi, kakor je pa imel tvarine v glavi. Torej je zlasti drugi del neizmerno razpredel, ponavlja večkrat eno in isto ter dela vtis, kakor pridigar, ki se ni dobro pripravil za pridigo: Vleče in vleče veliko čez določeno mero in slednjič preneha s pridigo brez pravega konca.

Zlasti prvi del svojega spisa je zabelil Cankar z raznimi aforizmi, ki so včasih jako lepi in čitatelja vsaj nekoliko odškodujejo za strašno monotonijo dejanja.

V Kurentu, kakor tudi v drugih spisih, Cankar rad moralizuje in izraža včasih misli, ki se na prvi pogled zde odobrlljive, ki so pa samensebi v resnici popolnoma anarhistične in bi v dejanju morale razbiti vso moralno podlago, na kateri sloni sedaj človeška družba. „Za eno močno koprnenje ti bodo vsi grehi odpuščeni,“ pravi v Kurentu (str. 25); „koprnenje“, „kes“, „bolest“ itd. pomeni pri Cankarju ona naravna bolest, ki sledi za vsakim moralnim slabim dejanjem, neki mačjevec, ki se polasti človeka, ko je storil zlo. Bolest tega kesanja je po Cankarju zadostna, da opraviči vsako slabo dejanje, ta „bolest“ je sploh pri njem edina in najvišja čednost, najbolj čednostni so torej ljudje, ki največ greše, ker oni imajo največ „bolesti“. Ti nazori, ako bi se dali uveljaviti v življenju splošno, bi morali seveda izpodbiti obstoj človeški družbi. Vredno bi bilo, da bi nam kdo znanstveno in obširno analiziral moralne nazore Cankarjeve.

Dr. L. L.

OTOK SALAMIS

Jakoba Alešovca: **Izbrani spisi**. I. zvezek. Kako sem se jaz likal. I. del. Ljudska knjižnica, 9. zvezek. V Ljubljani 1910. Založila Katoliška Bukvarna. Cena broš. K 1'20, vez. K 2'—.

Jako pereče je vprašanje vzgoje našega inteligentnega naraščaja. Slovenska inteligenca, kolikor je imamo, je skoraj brez izjeme izšla iz ljudstva, pa tudi sedaj potrebuje ona in dobiva še vedno svežih dotokov iz ljudskih množic. Naša inteligenca je sterilna tudi v tem oziru, da producira jako malo inteligentnega naraščaja. Težka in trnjeva je pot, po kateri pride sin delavca ali kmeta do višje izobrazbe. Mnogo zahteva ona žrtev od staršev, sorodnikov in vzgojiteljev, mnogo pa tudi od dijaka samega in to ne samo žrtev telesnih in umstvenih sil in naporov, žrtev srčnih nagnenj in prijetnosti mladih let, ampak najbolj tragične so še neke druge vrste žrtve, ki uničijo mnogo mladih eksistenc.

Na tej dolgi in borb prenapolnjeni poti pride mladenič neprenehoma v kolizije med tem, kar je videl doma in doživel doslej na sebi, in med novimi nazori, idejami in načinom mišljenja, ki se mu vsiljuje v tujem ozračju na poti življenja. Koliko mladih velenadarjenih sil opeša na poti in obnemore v teh bojih, koliko jih izgubi ves idealizem svoje mladosti, vso svežost duha, ves krepki realizem, katerega so prinesli z doma, ter postanejo slednjič samo suhoparni filistri, katerih edini vzor — kos belega kruha in še kaka druga prijetnost življenja. Mnogo krepkih narav se prebije skozi te boje in doseže slednjič svoj namen, da se povzpne do stališča akademične izobrazbe. Toda ko bi se morali sedaj vrniti med narod in mu pričeti vračevati, kar so od njega dobili, zapazijo, da se je odprl med njimi in med narodom globok prepad, čez katerega

ne pelje nobena brv. Narod jim je postal tuj in oni njemu. Hoteli bi delati za narod, toda izgubili so vse stike z njim, izluščili so se popolnoma iz narodne skorje in zato ne morejo v življenju dobiti več tal in podlage za plodonosno delo med narodom.

Hvaležen predmet pisateljev bi bil, opisovati te boje in nasprotja, trnjevo pot slovenskega mladeniča do izobrazbe in boj med domačim duhom in tujim vplivom. Ta predmet se je doslej v našem slovstvu obravnaval še jako malo. Med najzanimivejše proizvode te vrste spada Alešovčev: *Kako sem se jaz likal*. Pisatelj opisuje samo svoje lastne doživljaje, opisuje bujno in sveže, z velikim humorjem, toda predmet sam je tragičen, da bi človek zaplakal. „Povest slovenskega trpina“ je napisana slovenskemu narodu „v pouk in zabavo“, predvsem pa v pouk in v resen opomin. Čitala se bo gotovo z zanimanjem od nadebudnega dijaka in od resnega možaka, naj bi pa tudi vzbudila pozornost širokih krogov slovenskih na žalostno dejstvo, kako nam na poti življenja propada naš inteligentni naraščaj, in vzdramila slovenske rojake, da se odločno zavzamejo za mladino in pomagajo ozdraviti krvavečo rano našega naroda.

Dr. L. L.

Anton Medved: **Kacijanar**. Tragedija v petih dejanjih. Ljubljana 1910. Založila Katoliška Bukvarna, str. 128. Cena broš. K 1'40, vez. K 2'40.

Za božične praznike smo prejeli Medvedovo tragedijo „Kacijanar“, predelano in popravljeno. Marljivo je rabil pisatelj dleto in pilo, ni štedil časa in truda, da bi nam podal delo dovršeno. Stari rek: „Nonum prematur in annum“ velja še vedno. Resničen slovstven umotvor mora biti ne samo plod genija in navdahnjenja, ampak tudi delo časa in truda. O Medvedu znamo, da ne daje reči lahkomisljeno iz rok. Skrbno in mar-

ljivo izdelovanje naredi na čitatelja prijeten vtis, tudi ako najde pomanjkljivosti v stvari.

„Kacijanarja“ moremo ali pravzaprav moramo presojevati z dveh stališč: kot literarno in kot scenično delo. Seveda ni mogoče ves čas obojega strogo ločiti. Dobro scenično delo bo več ali manj tudi literaren umotvor in lep literaren umotvor v dramatični obliki mora kolikor toliko vplivati tudi na odru. Ločiti je pa vendar treba oboje.

Ni dvoma, da je „Kacijanar“ v slovstvenem oziru umotvor stalne vrednosti. O marsikateri slovenski drami se bo še komaj ohranilo ime v slovstveni zgodovini slovenski, ko bodo odlomki iz „Kacijanarja“ stali v šolskih čitankah. Učitelj slovenščine bo moral obračati pozornost dijakov na spise Medvedove, kot na vzor lepega, opiljenega jezika.

Drugič je „Kacijanar“ kot scenično delo namenjen, da se uprizori na odru. Težko je reči, kje tiči vzrok in kaj je napaka, da se Medved ne more raz-

CIGANČKI

viti v dramaturga? Sicer bi pa morali staviti to vprašanje bolj splošno in reči: Kaj je vzrok, da se ne more razviti slovenska drama. Imamo pesnike in pisatelje, katerih dela se lahko pokažejo tudi med tujim svetom, toda nimamo niti ene slovenske drame, niti enega dramatika! Nobeno slovensko delo (izvzeti bi bilo treba menda edinole „Divjega lovca“, ki učinkuje prijetno le radi svojih ljudskih motivov) se ne more obdržati med nami, kaj še da bi prodrlo v svet. Meni se zdi, da tiči glavni vzrok v tem, ker Slovenci nimamo slovenskega gledališča. Ljubljansko gledališče ni slovensko, ampak je neka tuja naprava, k nam zanešena, kakor tudi kinematograf ali cirkus, da se pozabavajo gotovi ljudje. Vsi veliki dramatik so bili ali sami igralci, ali pa vsaj v tesni zvezi z gledališčem. Besede so pri drami postranska stvar, glavno je dejanje, besede samo nosijo in pomagajo razvijati dejanje. Pisatelj, ki piše, da se čita, mora pisati čisto drugače, kakor pa pisatelj, ki piše, da se gleda in posluša. Pri prvem deluje samo črka in razum, drugi mora računati tudi s pogledom in sluhom. Marsikaj, kar prvi naširoko pripoveduje, pribije drugi z eno besedo ali gesto ali nadomesti s scenerijo.

Dramatika je bistven del slovstva, toda ona se pri nas doslej ne more razviti, ker ji manjka pogoja — gledališča. Prehitro smo hoteli imeti vse in stati na višini starih kulturnih narodov, opero, opereto, vse smo hoteli imeti naenkrat in obenem. Na ta način je postal naravni umetniški razvoj nemogoč. Občinstvo je izgubilo zmisel za dramo, celo novitete naših domačih pisateljev napolnijo gledališče komaj napol. Samo opereta vleče še nekoliko, toda variete in kinematograf bosta zadušila tudi njo.

Scenična napaka „Kacijanarja“ je, da je izrastel iz razuma, a se ni porodil na odru. Delo je literarno lepo, toda manjka mu dramatike. Vendar mislimo, da bi se pri normalnih razmerah tako delo dalo uprizoriti na odru in bi moralo imeti vsaj delen uspeh. Ako bi se tudi ne obdržalo trajno, vendar bi je bilo vredno podati občinstvu pri kakšni priliki na odru. Ako se pa odgovori, da take stvari ne vlečejo, potem moramo odvrniti: Čemu se žrtvujejo mnogi tisočaki iz žuljev ljudsiva izprešanih davkov za gledališče, ako gledališko občinstvo ne mara umetnosti? Zabavo naj si plačajo obiskovalci sami, dežela in mesto moreta podpirati samo umetnost.

Dr. L. L.

Janeza Trdine: **Bajke in povesti**. Zbrani spisi, knjiga VII., bajke in povesti, VI. V Ljubljani 1910, založil L. Schwentner. Cena broš. K 2.50, eleg. vez. K 3.70, po pošti 20 vin. več. Oceno prinesemo prihodnjič.

Friderik Juvančič, c. kr. profesor: **Pouk francoščine in modernih jezikov sploh**. Ponatis iz „Pedagoškega letopisa“ za leto 1909., natisnila Učiteljska tiskarna v Ljubljani. Gospod profesor Friderik Juvančič nam spisuje francoske učne knjige za srednje šole. Navedena razprava, v kateri izraža svoje nazore o učenju modernih jezikov, je nekak predgovor k njegovim učnim knjigam. Učenje modernih jezikov in zlasti francoskega postaja za nas Slovence vedno večjega praktičnega pomena. Skoraj nerazumljivo je, da nimamo doslej še skoraj nobenih učnih knjig za moderne jezike. Prvo francosko slovnico in doslej tudi zadnjo nam je spisal še Valentin Vodnik. Ker se bližajo, kakor se kaže, tudi v tem oziru boljši časi, je jako hvalevredno od g. profesorja, da hoče vnaprej postaviti načela, po katerih se je treba učiti modernih jezikov in pisati učne knjige. Kot visoko izobražen človek in mož, ki ima v tej stvari mnogoletne izkušnje, se pač ne more strinjati z onim „realizmom“, ki je zavladal v novejših časih na tem polju. Modernih jezikov se ne učimo samo, da bi znali v dotičnem jeziku povedati nekaj fraz, ampak naš namen mora biti, da si z znanjem jezika odpremo pot k poznavanju kulture dotičnega naroda. Kakšen commis-voyageur govori lahko mnogo modernih jezikov, toda mi ga še ne bomo prištevali zato h kulturno višje stoječim ljudem. Francoska bona govori lahko čisto pariško francoščino, kulturno stoji pa niže od naše služkinje in je morda doma drgnila stopnice in vihtela metlo, preden je šla širit znanje francoščine v tujino.

Učenje modernih jezikov mora biti za nas sredstvo h kulturnemu dvignjenju in osamosvojenju naroda. Površni „realizem“ pa učencu ne daje tega znanja in raditega se ne moremo popolnoma odreči zaničevanemu staremu „formalizmu“. Profesor Juvančič stoji na zdravem zmernem stališču, nekako sredi med obema strujama.

Dr. L. L.

Hrvaška.

Ferdo Rožić: **San Inocenta III.** (Himna uboštvu.) Posvečeno redu sv. Franje o sedamstogodišnjici njegova opstanka. — 8°, str. 20. Cena 40 vin. — Pretečenega leta se je praznovala povsod, kjer deluje zaslužni frančiškanski red, sedemstoletnica njegovega začetka. Za proslavo, ki se je zelo slovesno vršila v zagrebškem samostanu, je spesnil nadarjeni hrvaški pesnik duhovnik Ferdo Rožić lepo pesem, s katero je najlepše proslavil blagoslovljeno delovanje sinov sv. Frančiška. Pesnik si je izbral za predmet sanje papeža Inocenca III., kateri sanja, kako se ves Lateran podira in pada v prah njegov sijaj, dokler ga ne podpro možje novega beraškega reda. V pesem je pesnik lepo vplel veličastno himno uboštvu in onim možem, ki so si to uboštvu izbrali kot najboljši pripomoček proti raznim zmotam onega časa. S tem so res podprli stebrovje Laterana in zaslužili, da jim je pesnik posvetil lepe besede:

„Bosonozi, gologlavi,
s malo Božjeg hljeba,
Ko prosjaci sirotani,
Što ne znadu drugog oca,
osim onog s neba,
Koj i drobne ptice hrani.

Ko lierovi¹ krasni rastu
posred polja travna,
Ne brinuć se, što će zora;
A kad svane ljepši su od
Salomona slavna,
Divni ures pjesmotvora.

Teofori, da ste zdravo
uz Božje nam mire!
Iz neba vas eto k nama!
S nebojaza, s nade kraj vas
grudi nam se šire —
Zato slava, slava vama!“

Janko Barlé.

05960

Srbska.

Jovan Skerlić: **„Pisci i knjige.“** IV. knjiga, 8°, str. 162. Cena 2 dinara. — Vseučiliški profesor in urednik „Srpskog književnog glasnika“ Jovan Skerlić je znan srbski kritik. Od njegovih del omenjam: „Pogled na današnju francusku književnost“ (1902), „Francuski romanticizam i srpska narodna poezija“ (1908), lepo študijo o Vojislavu I. Iliću, „Srpska književnost u XVIII. veku“, in štiri knjige kritičnih pogovorov, katere je izdal pod naslovom: „Pisci i knjige.“ V teh pogovorih je pretresel najvažnejše pojave o novejši srbski književnosti in dosti mirno in nepristransko ocenil poedine pisatelje. S prejšnjimi tremi knjigami se ne bom bavil, ampak bom samo kratko omenil vsebino četrte, najnovejše knjige. Na prvo mesto je pisatelj postavil razpravo: „Dogmatička i impresionistička kritika“, ki je, nekoliko popravljena in izpopolnjena, vzeta iz njegovega prvega predavanja „na veliki šoli“ l. 1901. pod naslovom „Istorija i metod književne kritike“. Najpreje tolmači, kaj je to dogmatična kritika, katere zastopnik

je sedaj M. T. Brunetière, in kaj je impresionistična kritika, ki se je razvila na Francoskem zadnjih dvajset let. Pisatelj simpatizira z zadnjo, čeravno se ne morem strinjati z vsemi njegovimi izvajanji. Obširno študijo (str. 23—96) je posvetil Skerlić pokojnemu pisatelju Štefanu Sremcu, ki je bil eden najpriljubljenejših in največ čitanih srbskih pisateljev. O malokaterem pisatelju se je po smrti toliko pisalo; pri tem pa so se njegove zasluge in pisateljske zmožnosti tudi precenjevale. Sremac je bil profesor zgodovine in je napisal tudi lepo število zgodovinskih povesti, vendar ne na temelju resne in prave kritične zgodovine, kateri je bil v svoji domovinski navdušenosti nasprotnik, nego po stari rodoljubni tradiciji; zato pa so te njegove povesti dobro čtivo za narod, ali prave književne vrednosti nimajo. Sremac ni bil samo tradicionalist v zgodovini, ampak tudi v politiki, s katero se je mnogo in strastno pečal in jo je vplel tudi v svoje povesti, katerih je malo, kjer ne bi on v rezki satiri pokazal svoje politične antipatije. Rojen na južnem Ogrskem, je prišel kot mlad človek v južno Srbijo, ki je imela takrat še značaj turške provincije. V Nišu, stari srbski prestolnici, je preživel enajst najlepših let svojega življenja in tu se je tudi začelo njegovo književno delovanje. Ljubil je te kraje iskreno; največji del njegovih povesti (kakor tudi njegovi dve najboljši povesti „Ivkova Slava“ i „Zona Zamfirova“) se tu dogaja, kjer ga je še vse spominjalo na stare, dobre čase. Sremac je bil prijatelj preprostih ljudi, sovražil je forme in etiketo in bil najbolj zadovoljen, če je sedel v kaki zakajeni kavarni ali predmestni gostilni med nižjimi sloji, katere je tudi v svojih povestih opisal. Skerlić pravi: „Sremac je dao obrazac vinske pripovetke. On je bio pesnik nalivenog bokala i punoga stola.“ Tako življenje je poznal on dobro in ga tudi realistično opisal, toda gledal ga je jako enostransko, njegovo človečanstvo je predstavljeno po najnižjih in najprimitivnejših tipih. Prav pravi njegov kritik: „Mi bismo hteli, da bežimo iz tog isključivog putnog i fizičkog života, iz toga mravinjaka najgrubljih i najvulgarnijih tipova, iz tog carstva primitivnih nagona i niskih strasti, mi bismo hteli, da poletimo iz tog zemaljskog blata u čist zrak, u svetlost, u čistotu i u poeziju.“ V svojem pripovedovanju je bil Sremac često preobširen in je vplel v povesti razne epizode, ki bi bile prav lahko izostale. Največja njegova vrednost je v živih in vernih spisih poedinih oseb. Noben srbski pisatelj nima toliko živih ljudi, tako dovršeno obdelanih tipov, kakor Sremac. Tudi dialog mu je naraven in veren. Zato je tudi postal najbolj popularen pisatelj širšega književnega občinstva. Oglasi! se je, ko je začelo popuščati zanimanje za vaško povest, in njegovi humorični in satirični opisi malega mesta in malih meščanov so bili kot neka reakcija proti sentimentalni in idilični vaški povesti. Skerličeva študija se lepo bere, ker ni pretiraval zaslug in pa talenta popularnega in zelo priljubljenega pisatelja, ampak je mirno in z dokazi pokazal tudi njegove napake in nedostatke.

Prav zanimiv je tudi članek: „Jedna književna zaraza“, v katerem ocenjuje: „Posmrtni počasti“, pesme gimn. profesora u Valjevu Sime Pandurovića. Pandurović je eden boljših in originalnejših mlajših pesnikov, toda pesimist in učenec

¹ Lilije.

francoskih dekadentov. On ne poje več o oni stari svetovni bolečini, ki so jo romantiki tako opevali, njegov bolni pesimizem je iz dekadentske poezije gnilobe. Prav pravi kritik, da „Posmrtna počasti“ delujejo na čitatelja težko in mučno, kakor da je vso noč prebdel poleg mrliča, kjer se razvija smrad voščenih sveč in telesa, ki je že začelo razpadati. „Posmrtna počasti“ so duševni prehod iz nevrastenije v nevropatijo, iz literature na kliniko („Sopstvena svest mi liči na bednu panoramu“, „U svesti mojoj istina ne važi“, „Ja ču rado kreten biti“, „U košuljama belim parkom ovim, gdje bolnički se miris širi jak...“). To je skrajnja točka, do katere so v srbski književnosti prišli na lovu za originalnostjo, za redkimi in močnimi senzacijami in nepričakovanimi efekti. Skerlić obžaluje, da je v to strujo zabredel pesnik, ki je brez dvoma nadarjen, morda bolj kot njegovi drugovi, in da tako nerazumno in brez cilja trati svoje lepe sposobnosti, in je zato odločno nastopil proti tej nalezljivi bolezni, ki je prišla od zahoda, kjer je že propadla. Skerlić želi, naj bi se pesniki zopet vrnili k zdravi poeziji, in je temu posvetil članek: „Obnova naše rodoljubne poezije“. Omenja rodoljubno pesništvo šestdesetih let in za primer navaja dva sedanja pesnika, Aleksija Šantića iz Hercegovine in Veljka Petrovića iz južne Ogrske. V pesmih enega in drugega se kaže velika ljubezen do kmeta in zemlje, kjer jima je tekla zibelka.

Nadalje je pisatelj izpregovoril o dveh zbirkah črtic, ki ju je izdal pod naslovom: „Pod životom“ (1905) in „Vitae fragmenta“ (1908) eden boljših mlajših

pisateljev M. M. Uskoković. V teh zbirkah je več bolj slabih stvari, že večkrat povedanih pesmi v prozi; pisatelj želi biti tudi modern (naslov zbirke: „Za umorne ljude“), ali vsekakor se mu vidi, da je talentiran in bo, ko se bo nekoliko umiril, lahko napisal boljše in večje stvari. Pod naslovom: „Jedan zadocneli (zakasneli) pesnik“ ocenjuje Skerlić pesmi Dim. Gligorića Sokoljanina, enega srbskih „poetae minores“, ki je mnogo pesnil, toda so vse njegove pesmi brez vsake književne vrednosti. Tudi o pesmih Vojislava I. Ilića ml., ki je nekak voditelj srbske moderne, se Skerlić nepovoljno izraža, tako da bi se mu za dobro polovico njegovih pesmi moglo mirno reči: „da mu nije bilo potrebno na koricama potpisati se kao Vojislav I. Ilić-Mladji, jer nije bilo nikakove opasnosti, da se njegovi stihovi pripišu Vojislavu I. Iliću pravom, Vojislavu I. Iliću jedinom“ (starejšemu, znamenitemu srbskemu pesniku). V članku: „Stari i mladi u srpskoj književnosti“ odgovarja Skerlić ravnoistemu Iliću, da je bil list „Srpski književni glasnik“, ki ga on urejuje, vedno odprt vsem pisateljem, brez razlike let in šol; gledalo se je le na to, da je bilo ono, kar je kdo napisal, dobro. Sploh so bili tudi drugi srbski časopisi pristopni vsem pisateljem in bile v njih zastopane vse šole. Tolažilno je, da se je v javnosti malo poznala borba med starimi in mladimi.

S to knjigo je Skerlić zopet pokazal, da ume zdravo in trezno kritiko, in je s svojimi kritičnimi članki dobri stvari izvestno mnogo koristil.

Janko Barle.

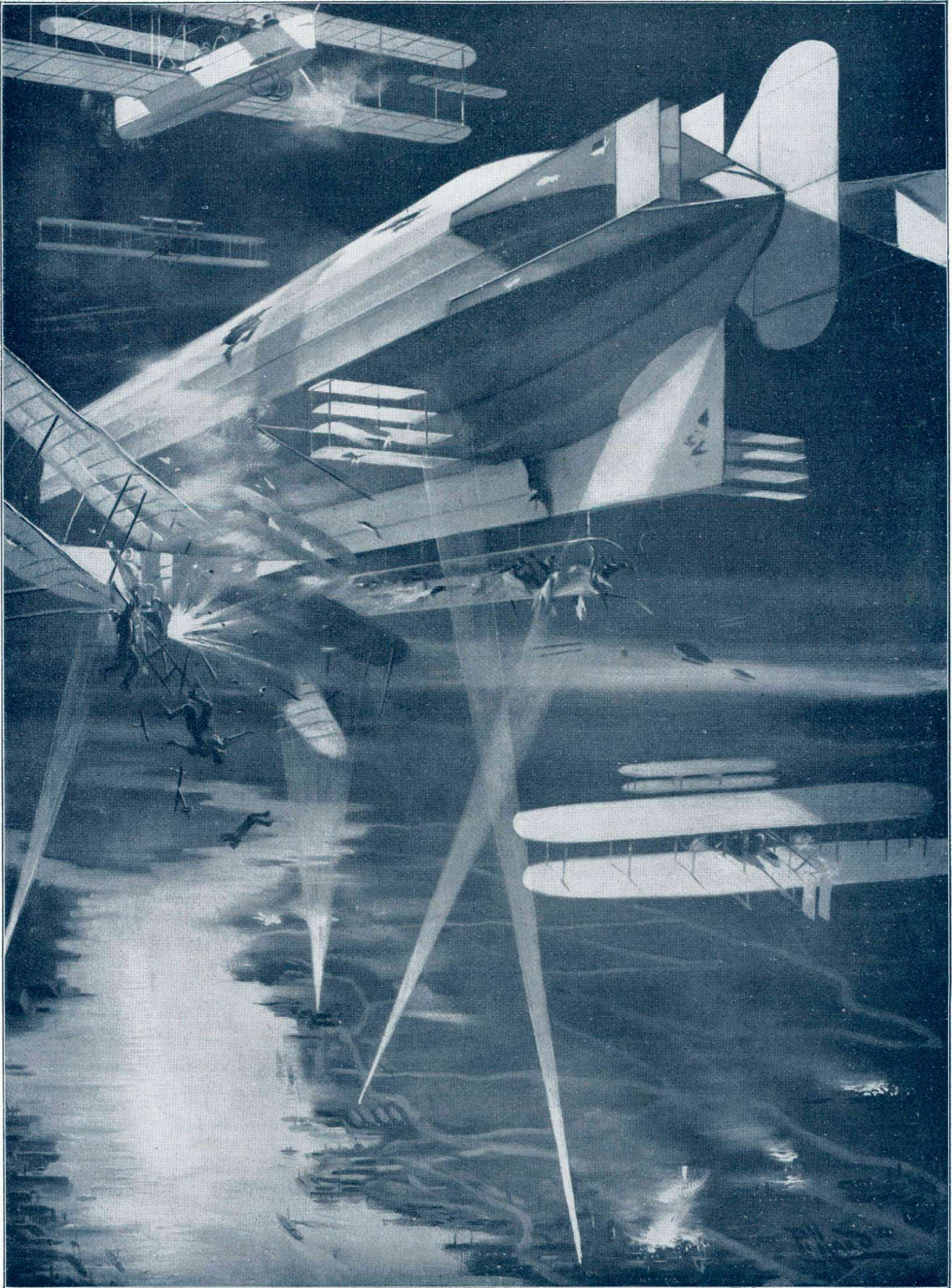
Glasba.

Koncerti.

V prvem koncertu tekoče sezone (1909/10) smo imeli priliko slišati Hrvatsko pevsko društvo „Kolo“ iz Zagreba pod vodstvom zborovodja g. Antona Anděla. Spored vsega koncerta so tvorile izključno samo hrvaške izvirne skladbe, instrumentalne in vokalne. Zastopani so bili najmarkantnejši skladatelji iz vseh dob, odkar se goji med Hrvati umetna glasba: Lisinski, pl. Zajc, Novak, Albini, Rosenberg-Ružić in Hatze.

Koncert je otvorila „Slovenska Filharmonija“ pod vodstvom kapelnika gosp. Talicha ter izvajala Albinijevo overturo k operi „Tomislav“. Albini, čigar ime in glasba slovi danes tudi že izvun ožje domovine — (opozarjam zlasti na njegovo opereto „Baron Franjo Trenk“, ki jo proizvajajo letos v dunajski ljudski operi) —, se nam je predstavil kot soliden skladatelj in razumen inštrumentator. Vidi se mu, da je imel že precej opraviti z orkestri in da mu razne tajne posameznih inštrumentov niso neznane. Primerno dolga, v glavnih temah dobro kontrastujoča, v celoti lepo zaokrožena in vseskozi plemenita skladba je napravila najboljši vtis. „Slovenska Filharmonija“ in njen inteligentni in energični kapelnik sta žela opravičene aplavze. Moški zbor „Kola“ je pozdravil na

koncertu zbrano slovensko občinstvo z jako udomačenim in priljubljenim dr. G. Ipavčevim zborom „Slovenec sem“. Takoj po odpetih prvih taktih smo vedeli, kak zbor imamo pred seboj. Ne vem, če je kdaj kako slovensko pevsko društvo ta zbor lepše, bolj gladko in precizno izvajalo. A to je bil samo gorak pozdrav; kmalu nato smo čuli pravo koncertno skladbo, Zajčev ognjeviti zbor „Crnogorac Crnogorki“. Tu se je šele pravzaprav začel in sploh mogel razvijati imponantni moški zbor „Kola“. Ne vem, kateri reči sem se bolj divil: čisti intonaciji, finemu dinamiškemu niansiranju, ritmični preciznosti ali čuvstvenemu prednašanju. Mislim, da nam je vsem, ki smo bili pri koncertu, nastop moškega zbora „Kola“ posebno imponiral, in bi delali zboru krivico, če bi ga ne prištevali najboljšim moškim zborom, kar jih je sploh. Ženski zbor „Kola“ je nastopil z ljubkim Lisinskijevim „Zborom Hrvatic“ iz opere „Porin“ (II. dejanje, 1. prizor). Preproste, a prisrčne eno- in dvoglasne Lisinskijeve popevke, ki se jim je kaj dobro prilegalo skromno in nežno sviranje godal, so kakor hladilni balzam lile v naše duše. — Tudi ženski zbor razpolaga s precej dobrimi glasovi in je dosti dobro izvežban. Gospod Ernesto vitez Cammarota je pel dva samospeva s klavirjem: Rosenberg-Ružičev „Biser suze“ in Hatzejev „Da sam bogat!“

VOJSKA BODOČNOSTI: BITKA V ZRAKU

Prvi se giblje nekako bolj v recitativu, drugi je izrazit „cantabile“. Zlasti pri zadnjem je imel gospod Cammarota priliko, razvijati svoj krasni organ. Tudi topot nas je jako zadovoljil.

Izreden užitek — mislim, da za vsakogar, ki je prisostvoval koncertu — so bile hrvatske narodne pesmi, ki jih je proizvajal mešani zbor „Kola“ a capella. Slovenci imamo mnogo zelo lepih narodnih pesmi, oziroma napevov, ki nas ganejo, nas pošteno razvesele, naš navdušijo. A nič manj lepe, nič manj globoke niso hrvaške. Sedem so nam jih zapeli ljubi hrvaški gostje. Prva je žal nekoliko šepala, vse ostale pa so šle izborno. Tri je moral zbor na splošno željo občinstva ponavljati. Pesmi so prihajale pevcem in pevkam od srca, in zato so našle pot tudi v naša srca. Kdor se ni v resnici naslajal ob tem petju, ob teh divnih spevih, kdor se ni čutil veselega in srečnega, ko je slišal te prekrasno harmonizirane hrvatske narodne pesmi, bo pač težko še kdaj imel kako veselo uro. — Šest izmed teh pesmi je umetno harmoniziral gospod zborovodja „Kola“, Anton Anděl, pesem „Oj Korano“ pa na preprost način Iv. pl. Zajc. — Glede harmoniziranja narodnih pesmi niso vsi enakega mnenja; eni bi imeli radi prav lahko in primitivno harmonizacijo, drugi bolj umetno. Kateri od teh imajo prav? Oboji, če stvar pametno opredelimo. Za navadne, malo šolane pevske zборе, zlasti pa za domače zabave je gotovo primernejša narodna pesem v preprosti obliki, v lahki harmonizaciji; a za koncertne prireditve je pa popolnoma umestno, če prirejamo narodne pesmi v umetni, četudi nekoliko težji, a pravzato tem lepši in mikavnejši harmonizaciji. Sicer pa v slučajih, ko kak glasbenik na izredno umeten način priredi za več glasov kako narodno pesem, ne moremo več toliko govoriti o harmonizaciji, ampak imamo v takih slučajih pred seboj uvaževanja vredno skladbo, temeljujočo na narodnih motivih. In tako harmoniziranje,

oziroma skladanje, ni nikakor graje vredno, pač pa je le želeti, da bi se naši skladatelji pri komponiranju sploh bolj odločno in načelno postavili na domača narodna tla in da bi še pogostneje nego do sedaj uporabljali v svojih skladbah narodne motive.

Novakov moški zbor „Bi mirna noć“ ni morda toliko učinkoval na poslušalce, kakor bi bil sicer, če ne bi bil nastopil neposredno za triumfi, ki so jih slavile narodne pesmi. A izvajal se je prav dobro; tudi solist-baritonist je s svojim mehkim glasom nekoliko k temu pripomogel. Sedma točka sporeda je bila Hatzejeva balada za mešani zbor in tenor-solo s spremljanjem orkestra „Noć na Uni“. Skozinskozi moderna skladba, moderna zlasti z ozirom na razkošne harmonije, ki jih rabi skladatelj, kakor tudi z ozirom na drzne modulacije in enharmonične menjave. Instrumentacija je skrbno premišljena in jako značilna ter natančno ilustrira sliko, ki jo je zrl v duhu pesnik Hugo Badalić. Hatzeju se pozna, da je študiral v Italiji, pa tudi velikih nemških in slovanskih (čeških) skladateljev vpliv ni šel brez sledu mimo njega. Brezdvomno je resnica, kar je rekel o njem Mascagni: „Velik talent je.“ — Proizvajanje balade je bilo vzorno. Zelo lepo in hvaležno vlogo za tenor-solo je imel gospod Cammarota in je v njej naravnost briljiral. Končal se je spored z Zajčev o glasbeno sliko za moški zbor in orkester „More“. Efekt, ki ga je napravila ta mogočna skladba, je bil velikanski. — Hrvatskemu pevskega društva „Kolo“ in njegovemu zborovodju, gospodu Andělu, moremo le najiskreneje čestitati na popolnem umetniškem uspehu, ki ga je imel njihov zadnji nastop pri nas. Le tako naprej, dragi bratje Hrvatje! Pa tudi hvala vam za to, kar ste nam pokazali, kar ste nam prinesli, kar ste nam dali. Vaš zgled, vaše delo in vaš napredek v glasbi dvigajo tudi nas Slovence — kvišku.

Stanko Premrl.

To in ono.

Halleyev komet.

Majnika meseca bomo videli — kakor nam zvezdoznanci napovedujejo — svetlo zvezdo-repatico, ki se bo približevala naši zemlji, in ko se srečamo, pojde naša zemlja skozi njen rep. Bilo srečno!

Ta zvezda-repatica nosi ime angleškega zvezdoznanca Halleya, ker je napovedal njen prihod. Halley je namreč spoznal, da slede tudi kometi, kakor druge zvezde, Newtonovemu zakonu o privlačnosti nebnih teles. Spoznal je, da je tisti komet, ki je l. 1682. šel skozi veliki voz, imel podobno pot kakor komet iz l. 1531. in 1607. Ko je izračunal tudi pot teh kometov, mu je bilo jasno, da so bili to trije pojavi iste zvezde, ki se vsakih 76 let vrne v bližino zemlje. Zato se je osmelil Halley, da je napovedal leta 1705., da se bo ta komet prikazal leta 1758. Ker je pa pomislil, da sam ne bo doživel tega leta, je zapisal za potomce: „Kadar se po moji napovedi okoli leta 1758. zopet prikaže komet, naj pravični potomci nikar ne pozabijo, da ga je prvi odkril

angleški zvezdoznanelec.“ Ko se je na sveti večer leta 1758. res prikazala zvezda-repatica, so ji nadeli ime Halleyevega kometa.

Tir tega kometa je za 17 stopinj nagnjen proti zemskemu tiru. Največja njegova razdalja od solnca je še večja kakor Neptunova. Izračunali so natančno, da se ne povrne vsakih 76 let enako, ampak da je bil najdaljši čas njegovega kroženja 79.2 let. Zadnjič so ga videli leta 1835., in tedaj se je pokazal v taki podobi, kakor jo kaže naša slika (str. 23). Njegov povratek se zgodi v najkrajšem njegovem krožnem času 74.5 let. Ta razlika v času pride od tega, ker sreča komet na svoji dolgi poti različna druga nebna telesa, ki ga privlačujejo in mu motijo tir.

Ali bo pa res točno prišel letos in se ne bo zamudil? Brez skrbi. Angleža Crommelin in Corwell sta točno izračunala, da se moramo ž njim srečati dne 10. maja, in da je račun pravilen, se je dognalo na sledeči način: Profesor Wolf v Heidelbergu je fotografiral nebo in je na fotografiji — za prosto oko seveda nevidno — našel komet točno tam,

koder mora biti po računu. Čim bliže prihaja, tem vidnejši bo, in kmalu ga bomo zagledali.

Ali pa ne bo nevarno, če trčimo? Ako bi zadeli ob jedro kometa, bi bilo res zlo, a mi bomo švignili le skozi njegov mnogo milijonov milj dolgi rep. Ta je tako silno redek, da ga bo celo zrak, ki obdaja našo zemljo, preletel, kakor bi vrgel kamen skozi meglo. Ta zvezda-repatca se je morala prikazati tudi ob času Kristovega rojstva; mo-goče so jo videli modri iz jutrove dežele. Halley je umrl l. 1742. in je bil izračunal tek 24 različnih kometov.

Grof Jan Harrach. Na Dunaju je umrl v svoji palači, ki hrani tudi znamenito umetniško zbirko, grof Jan Harrach, znamenit češki rodoljub in prijatelj Slovencev. Rojen l. 1828. je podedoval velika posestva na Češkem. L. 1873. je bil izvoljen v državni zbor kot pristajaš staročeške stranke. Bil je jako plemenit mož krščanskega mišljenja, ki je mnogo koristil Slovanom, zlasti Čehom na Dunaju. Želel je narodnega miru in enakopravnosti Slovanov. Ko je vsled neugodnih političnih razmer po zmagi mladočeške stranke odložil državnozbornski mandat, ga je pozval vladar v gosposko zbornico. Literarno in umetniško gibanje v Čehih je krepko podpiral in zato ni štedil denarja. Še zadnje dni svojega življenja je z velikim darom omogočil, da so Čehi na Dunaju dobili svojo katoliško cerkev. Slovincem in Hrvatom je bil vedno dober prijatelj. Ko je Ljubljano zadel strašni potres, je vodil pomožno akcijo na Dunaju; tudi se je postavil na čelo družbi, ki si je stavila namen, v Dalmaciji graditi hotele, da se povzdigne tam tujski promet. Bil je častni član mnogih slovanskih društev, tudi „Slovenske Matice“ in častni občan ljubljanski. Naj v miru počiva blagi pokojnik! Njegovo truplo so z Dunaja prepeljali na Češko.

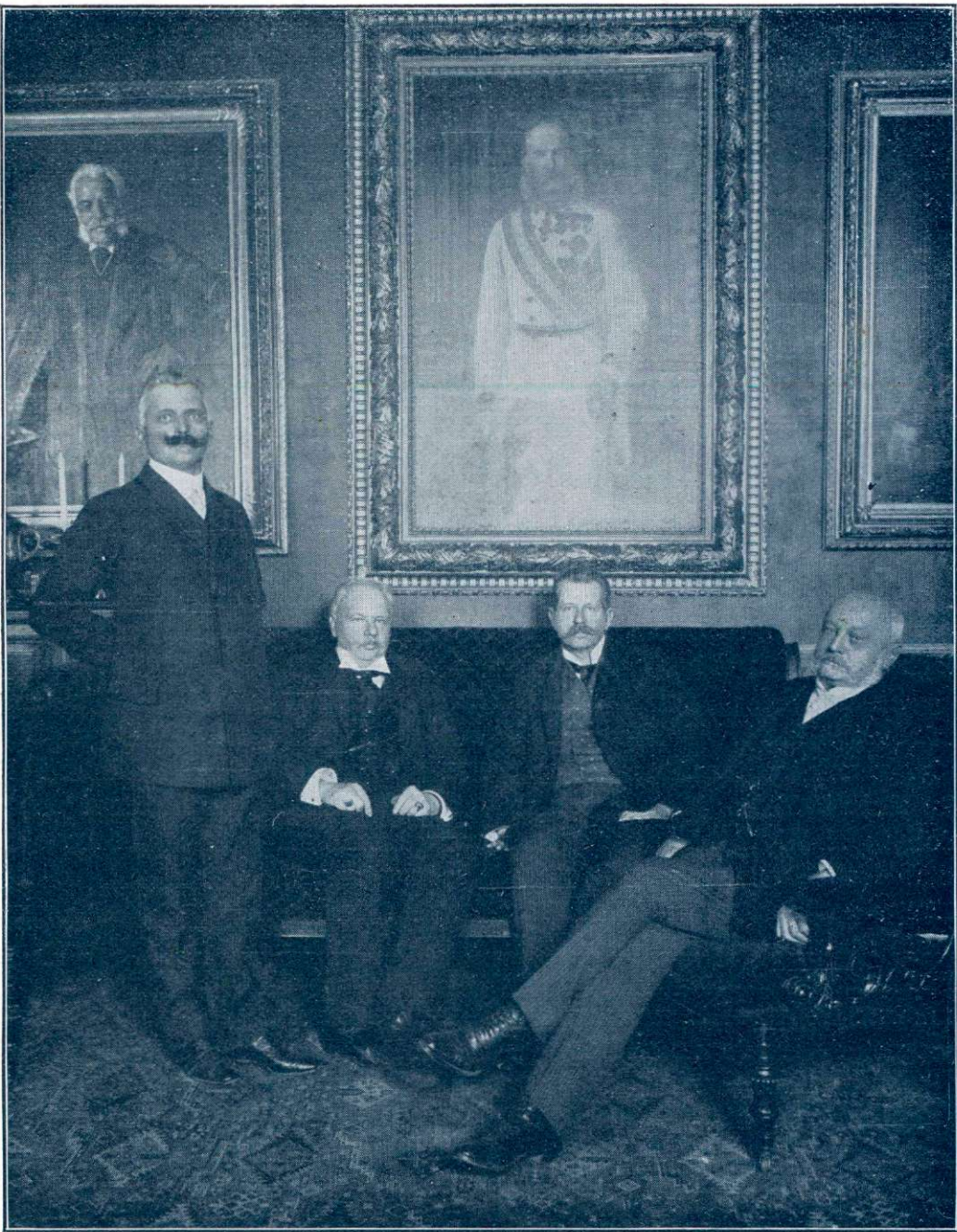
Cesare Lombroso. V Turinu je umrl profesor Cesare Lombroso, znan po svoji kriminalistični antropologiji. Lombroso je popoln materialist in je darvinistična načela hotel uporabiti dosledno tudi na etiko in pravo. Kot materialist je učil, da je tudi človek kot npravno bitje odvisen samo od materije, in je zahteval, da se mora tudi pravna znanost tega načela držati. Krepost in zločin po njegovem nauku nimata svojega vzroka v svobodni volji, ampak v telesnem organizmu. Zločinec torej ni kriv svojega zločina, kakor tudi pošten človek nima nobene zasluge, ker sta krepost ali zločin obema „prirojena“. Tako si je sestavil tip „rojenega zločinca“, ki nima nobene moralne krivde, ampak dela zlo le mehanično, ker mu je to „prirojeno“. Jasno je, da je potem tudi vsaka kazen izključena, če je zločinec delal po nepremagljivem prirojenem nagonu. Lombrosa so materialisti slavili kot največjega kriminalista, tudi na prakso sodišč je ta nauk precej vplival, a ker je v bistvu napačen, ni mogel nikoli prav prodreti in sedaj ga veljavni strokovnjaki že zelo opuščajo. Kakor pri tolikih modernih naukih, se je pokazalo tudi pri Lombrosovi teoriji, da ima pač nekaj malega resnice, a da v svoji splošnosti ne velja.

059630

Slovensko gledišče.

Slovenskemu gledišču se je odprlo letos veliko bolj široko polje, ker se je po zaslugi deželnega odbora omejilo število nemških predstav. Obisk je splošno pod srednjo mero, celo priznana svetovna dela, ki se prvič uprizore v našem gledišču, so slabo obiskana.

Goji se predvsem opereta, ki še kolikor toliko vleče. Omeniti je ljubko opereto „Logarjeva Krista“, kjer je gdč. Haderbolčeva dobro igrala vlogo sveže, energične

PREDSEDSTVO AVSTRIJSKE DRŽAVNE ZBORNICE

Po vrsti: Podpredsednik Jože Pogačnik (Slovenec), predsednik dr. Rob. Pattai (kršč. socialc), podpredsednika vitez Starzynski (Poljak) in dr. Steinwender (nemški agrarec). Socialni demokrat dr. Pernerstorfer manjka na sliki

logarjeve hčere. Nedavno se je uprizorila slovenska operna noviteta „Lepa Vida“, uglasbil znani slovenski glasbenik Risto Savin, artiljerijski major J. Širca, ki je imela popoln uspeh.

Drama se goji manj, kot bi bilo želeli. Drama pri nas ne „vleče“. Celo ko se je uprizorila premiera slovenskega pisatelja Etbina Kristana, je bilo gledišče na polovico prazno. Slovensko občinstvo si daje s tem slabo izpričevalo, ako ga vleče v gledišče samo še tuja opereta, a se ne more zanimati za proizvode domače umetnosti. Kristanov „Kato Vranković“ ni brez napak, vendar nam je simpatičen. Začetkoma se razvija dobro, slednjič pa opeša. Pesem se izgubi nekje

brez konca, ko bi človek ravno pričakoval glavne stvari. Kato Vranković propade duševno brez primerne motivacije, vloga Irme je popolnoma nejasna; ona nova doba, ki prihaja, ni dovolj krepko in jasno zarisana. Simpatična nam je pa ideja, katero je imel pisatelj, simpatični neki krepki akcenti, katere je poudaril, škoda, da jih ubijejo zopet predolgi dialogi. Drama bi se morala predelati, dobiti drugo motivacijo in drugačen zaključek, potem bi pa lahko ostala trajno na našem odru. Igralo se je jako dobro, kolikor je v naših razmerah mogoče. Poznalo se je, da je bila uprizoritev skrbna. Gospod Bohuslav je bil mojstrski, g. Borštnikova originelna, tudi druge osebe na svojem mestu. Ženske vloge so v drami bolj slabe, zdi se, da zna pisatelj črtati bolj krepke moške postave, kakor pa ženske značaje.

OSRGO

Umetniška razstava. Za razstavo slovenskih umetnikov se je priredila v Jakopičevem salonu razstava hrvaških umetnikov iz Dalmacije, ki so združeni v društvu „Medulić“. Ta razstava je odprta še sedaj.

Slovensko občinstvo ima tu priliko, da si ogleda slike nekaterih umetnikov, katerih imena so prodrli čez meje ožje domovine v široki svet. Razstavil je profesor na praški akademiji Vlaho Bukovac več mojstrsko izdelanih portretov, nastopil je Borelli, Rendić Ivan; neka posebnost so mojstrski živalski kipi Bronislava Ješkovića. Umetnik mora biti poseben ljubitelj živali, katere tako natančno opazuje in uprizarja. Tišov je tudi razstavil par velikih slik. Seveda moramo še posebej poudariti našega znanca M. Rašica, ki je razstavil nič manj kot 53 večjih in manjših del.

Za širše občinstvo je „Medulićeva“ razstava še bolj zanimiva, kakor je bila slovenska, ker nam daje širši pregled sodobne umetnosti. Obžalovati moramo samo, da je obisk jako slab. Lahko smo raznega mnenja z ozirom na umetnost sploh in zlasti tudi z ozirom na moderno umetnost, toda vkljub temu mora vsakdo priznati, da so umetniške razstave tolikega pomena, da bi jih pač moral vsak nekoliko izobraženejši Slovenec, ki ima za to priliko, vsaj enkrat obiskati. Razstave so bistven pogoj za razvoj umetnosti, občinstvo jih mora spremljevati s svojim zanimanjem, opazovati in pretresovati delovanje umetnikov, jih izpodbujati v delovanju in jim kazati smer. Umetnost, ki prezira mnenje izobraženega občinstva, mora zaiti na kriva pota, a tudi občinstvo ne sme omalovaževati umetnosti.

Upajmo, da bo polagoma bolje.

Naše slike.

Veronika Deseniška (glej prilogo!) je bila nesrečna soproga grofa Friderika Celjskega. Ker ni bila grofovskega rodu, ni privolil stari grof celjski v to možitev in je zaradi nje preganjal Friderika, ki ga je vrgel celo v ječo. Veroniko so umorili. Ivekovičeva slika nam kaže prizor iz te tragedije celjske grofovske rodbine: Friderik izkuša sebe in soprogo obraniti pred razjarjenim očetom.

Zrakoplovstvo, o katerem je „Dom in Svet“ lani več poročal, je jako razvnelo domišljijo ljudstva. Ker izkuša zlasti vojaštvo uporabljati te iznajdbe, je na Angleškem zavlada velik strah pred vojnimi zrakoplovi. Anglija je kot otok kolikor toliko zavarovana proti napadom zunanjih armad. Ker Nemčija hiti graditi vojne zrakoplove, se Angleži boje, da bodo poizkusili Nemci s temi zrakoplovi vojni napad na Anglijo. Kakšna pa bo taka bitka v zraku? Domišljija ima tu prosto polje, kakor kaže naša slika str. 45.

Predsedstvo avstrijske državne zbornice. Velik in dolgotrajen parlamentaren boj se je končal ravnokar v državnem zboru. Skoro vse leto traja že boj slovanskih strank proti Bienertovemu kabinetu, dokler se ni boj poostiril do obstrukcije, v kateri so češki agrarci z dolgotrajnimi govori hoteli preprečiti vsako rešitev vladnih predlog pred novim letom. Temu bi bil sledil absolutizem in razpust zbornice. Da je vlada proti slovanski obstrukciji tako trda, je pa krivo to, ker se boji nemške obstrukcije, katera je bila že pripravljena za slučaj, če bi vlada Slovanom kaj odnehala. 86 ur je trajala seja, v kateri so hotele nemške stranke zlomiti češko obstrukcijo. Tedaj je pa vložil dr. Krek nujni predlog za izpremembo opravnega reda, po kateri bi postala vsaka obstrukcija nemogoča. Kakor strela z jasnega je učinkoval ta predlog in v zbornici, do smrti izmučeni od dolgotrajne obstrukcije, se je dobila večina za ta novi zakon, ki daje predsedniku zbornice moč, da zatre vsako obstrukcijo. Bil je to res zgodovinski dan, eden najsjajnejših dni v zgodovini Slovenske Ljudske Stranke. Vse nemškonacionalno časopisje priznava, da je izborna taktična poteza Slovenskega kluba z dr. Krekovim predlogom dala smrtni udarec nemški nadvladi v Avstriji.

Prevrat na Grškem. Vojaška zarota proti kralju Juriju bi mu bila kmalu vzela prestol. Prišlo je do prave morske bitke med vstaškimi mornarji, ki jih je vodil Ty-paldos, in med kraljevo zvesto mornarico; zmagali so kraljevi mornarji. Bitka se je vršila pri otoku Salamini (str. 41), koder je nekdanji Temistoklej premagal perzijsko mornarico.

PIC DE TEYDE NA TENERIFI

Ta ognjenik, ki so ga smatrali za ugaslega, je pred kratkim jel silno bruhati.